

FIRÎDA HECÎ CEWARÎ

BÎRANÎNÊN
MIN

**EZ VÊ PIRTÛKÊ PÊŞKÊŞÎ
BÎRANÎNA BAVÊ XWE HECÎYE CINDÎ
Û DAYÎKA XWE ZEYNEVA ÎVO DIKIM.**

**Pirtûk tê weşandinê bi alîkariya serokê Enstîtûya kurdî ya
Parîsê, dostê qedirbilind KENDAL NEZAN.
Em sipasiya xwe elamî WÎ dikin.**

ՖՐԻԴԱ ՀԱՋԻԻ ԶԱՌԻԱՐԻ

ԻՄ
ՀԻՇՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ԵՐԵՎԱՆ
«ԼԻՍՈՒՇ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
2010

FIRÎDA HECÎ CEWARÎ

**BÎRANÎNÊN
MIN**

**YÊRÊVAN
WEŞANXANA “LÎMÛŞ”**

2010

ՀՏԴ 891,5-94:008
ԳՄԴ 84 Զրբբ + 71
Չ 389

Rédaktorê berpirsiyar: WEZÎRÊ EŞO

Berevkirina ser komputerê, rupêldanîn – FÎRÎDA HECÎ

Չ 389 **Ջառտարի Ֆրիդա Հաջիի**
Իմ հիշողությունը / Ֆրիդա Հաջիի Ջառտարի.-
Եր.: Լիւնուշ, 2010. - 175 էջ:

Eva pirtûka bi şirovekirina, îzbatiyêd arşîva,
qîmetkirina, nêrfîna, fotoyava û çend
gotarên nivîskarava tê weşandinê

ՀՏԴ 891,5-94:008
ԳՄԴ 84 Զրբբ + 71

ISBN 978-9939-64-036-5

© Ջառտարի Ֆրիդա Հաջիի, 2010թ.

PÊŞGOTIN

Ronakbireke me kurdan li paytextê Ermenistanê-Yêrêvanê dimîne, keça kurdzanê mezin Hecîyê Cindî, ya bi nav pasnavê Firida Hecî Cewarî. Zemanê dewî da, bi çend cara ew min, xerîbê li Bêlçikayê bi hedîya, dîyaryên giranbiha dilxwes dike yê bi sikilê pirtûkên du meznayên me kurdan: yê Hecîyê Cindî bi giranî wek berevokên berhemên zargotina kurdî û lêkolînên li ser wan û yê mêrê wê- Fêrîkê Ûsiv yê bi giranî wek berevokên helbest û destanên wî. Û gava ez pirtûkên wan herdu gorbuhuştan distîninû-dest xwe de bi îmelê yanê jî bi têlêfonê sipasya xwe jêra dibêjim. Van roja jî min du pirtûkên Hecîyê Cindî û Fêrîkê Ûsiv, ku Firîdê ji min ra bi rê kiribûn, stendin: ya Hecîyê Cindî bi sernavê **Folklorê Kurdan** û ya Fêrîkê Ûsiv jî- **Pampa min**. Vê carê min biryar danî sipasya xwe û bi ser da jî ya hemû hogirên xwe yê pênûsê, hemû ronakbîrên kurd jî jê ra bêjim, hilbet, ku ewê jî yalê xwe da vê destûrê bidin min pistî xwendina vê agahdarya min di malperên kurdî da.

Hecîyê Cindî û Fêrîkê Ûsiv kedeke dewlemend kirine û dû xwe hîstine: ji bona gelê xwe. Her çiqasî jî wana zêndîtiya xwe da gelek pirtûkên xwe dane weşandinê, lê dîsa jî hinek ji wana neçapkirî, destnivîsar mane. Ewên wesandî jî bûne degmetiyên bîblografîk, dijwar ji dest dikevin. Bilî vê yekê, ew bi giranî bi tîpên kirîlîk (rusî) hatine çapkirinê û ber vê yekê jî ew hema hema nebûne mal û milkên xwendevanên kurd li dervayî Sovêstana berê, li Kurdistanê û besên dîaspora kurdî yê dinê. A, ji bona ji holê rakirina van kêmasyan û astengyan Firîda Hacî ya bi pêşê xwe va mamosta matêmatîkayê, van salên dewî xwe da li ber karê kurdzaniyê û çanda kurdî bi gîstî û edebiyetziyê bi tayîbetî ji bona ji nû va wesandina pirtûkên Hecîyê Cindî û Fêrîkê Ûsiv yê çapbûyî û neçapbûyî.

Bi awayê xwegîhandinê, xwepewerdekirinê Firîda Cewarî xwe amade kir ji bona wergerandina berhemên gorbuhuştan ser tîpên latînî u bi ser da jî bi kompûterê daktîlokirina wan. Lê eva hela hê despêka bi cîanîna kar û barê pêwîst bû. Wê gotî ji qulç û bûcaxên arsîva berhemên wan yê hetanî niha yê neweşandî derxistana yê bi destnivîsarên li ser rûpelên kaxazan yê nava zemanê dirêj da zerbûyî, betrengbûyî. Eva jî sûna xwe da. Wê gotî ew berhem ji bona çapkirinê amade bikira bi pêşgotin, komêntar û pênasînen pêwîst va.

Û bi xwepewerdekirinê û ji ber wê yekê, ku haja wê ji kar û barê bavê û helalê xwe hebû, ewê ev asteng jî ji ber xwe da rakirinê. Û bi serda jî Firîda Hecî agahdaryên usa ser jîyan, kar û barê Hecîyê Cindî û Fêrîkê Ûsiv di pirtûkên berhemên wanda yê ji nû va û cara yekemîn çapbûyî da bi cî kirin, yê ku bilî wê belkî kesekî dinê nikaribûya ew agahdarî bi destxistana, her çiqasî jî ew kes zane û şereza bûya. Belê, wek nefer û mirova ji malên herdu

gorbuhuştan haya wê ji hemû kesan bêtir ji jîyan, kar û barê wan heye. Eva yeka gelek agahdaryên Firîdê jî bona me xwendevanan dike yên ûnîkal, destnekeftinê û ber wê yekê jî yên giranbiha.

A bi vî awayî, Firîdê navbera heft-heşt sala da weke 20 pirtûkên gorbuhuştan dan wesandinê û ne ku bi tenê wesandinê, lê bi dîtina zehmet û mesrefa mezin gelekani ji wana digihîne ber destê xwendevanan, bilî yên li Ermenistanê û welatên Yekîtiya Sovêtê ya berê, lê hetanî yên li Kurdistanê û beşên dîaspora kurdî yên dinê.

Berya ji yalê xwe da bi awayê dewîanîne tamkirin û temamkirina kar û barê Firîda Hecî ezê nixandina hogirê xwe yê pênuşê, sayîrê kurd yê navdar Eskerê Boyîk ya li ser eynî kar û barî bînim navê, ber ku ewê pir pêwîst dibînim. Gava min carekê bi têlêfonê derheqa vî kar û barê Firîdê da sabûna xwe Eskerê Boyîk ra pare vedikir, ewî, ku haya wî jî weke min ji vê yekê hebû, her bi tenê bi sê peyvan ew kar da nixandine: "Firîdê şoris kir".

Hecîyê Cindî û Fêrikê Ûsiv yên welatparêz ev keda zengîn ji boy gelê xwe û bi tayîbetî ji bona pêxistina çanda kurdî kirine. Ber vê yekê jî em xizmetkirina Firîda Hecî di warê amadekirina berhemên wan da ya bona weşandinê wek ya himberî edebiyet û çanda kurdî da dibînin, her çiqasî jî ewê wezîfe, berpirsyarya xwe himberî bav û malxwe xwe da jî bi cî anîye. A ji ber vê yekê bû, ku min despêka vê nivîsa xwe da ji navê hemû hogirên xwe yên pênuşê, hemû ronakbirên kurd jî sipasî Firîda Hecîra ra got. Ne axir xwedîderketina li keda wan herdu mezinên çanda me wezîfa me hemû ronakbirên kurd jî dihesibe. Bi karkirina xwe ya êgin, jêhatî, bêwesta wê dota gelê me ya sîrhelal barê me ronakbirên kurd, dezgeh û rêxistinên çanda me sivik kir. Ber vê yekê jî ez weke ronakbirekî kurd Firîda Hecî Cewarî bi mafê temam ji bona bi cîanîna vî karê mezin û pîroz dixim rêza ronakbirên kurd yên berhemdar û lêkolîndarên hêja di warê edebiyet û çanda kurdî da û bi serda jî jê ra dibêjim: "Destê te xwes xweyînga me hêja. Te bi kar û barê xwe her wa mêrxwesî, qehremanyek jî kir û bi temamî hêjaye em vê mesela gelê me yê kurd himberî te bi kar bînin: "Şêr şêre, çi jin-çi mêre".

Nivîsa min ya ser Firîda Hecî û bi tayîbetî kar û barê wê di nava weşandina berhemên du mezinayên edebiyet û çanda kurdî da hetanî vê tangê amade bû, gava ewê dota kurda sûrpirîzeke nû ji bona min çê kir: Ji Yêrêvanê li ser navê min bi şandina li Bêlcîka destnivîsara Bîranînên xwe. Ewê bîranînên xwe ji min ra du mereman bi rê kiribûn: yê yekemîn, ku ez rêdaktoriyê li wan bikim, wana serrast bikim, lê ya duyemîn, ku ez hinek dîtîni û bîranînên xwe ser malbata wan û bi tayîbetî ser Hecîyê Cindî amade bikim.

Min bi dilxweşî pêşniyara Firîde xanimê pejirand, ber ku ez wan

bîranînan bona çanda kurdî bi giştî û bona zelalkirina gelek warên jiyana karkirina Hecîyê Cindî pir mûhîm dibînim. Ezê, ku haya min baş ji jiyana malbata Hecîyê Cindî û wî mezinayê çanda me bi xwe heye, ev Bîranînen Firîda Hecî bi hinek agahdariyên xwe va bûn weke çevkanîke jêfêrbûnê, çevkanîke usa, ku ez ji wê hinek warên jiyana Hecîyê Cindî û malbata wî ji nû va hesiyam, warên ku hetanî stendin û xwendina van bîranînan bi min va tari bûn. Awa agahdarîke ji wan agahdariyan. Firîda Hecî Bîranînen xwe da qala sala 1948-a dike, gava şîpûkeke nû ser gelên Yekîtiya Sovêtiyê da barî. Eva sala dubarebûna zor û zulma desthilata Stalîn ya dîktatoriyê ya salên 1937 û 1938a bû, weke deh salan piştî girtin û hebskirina Hecîyê Cindî bi destî îstîfbarata Sovêtiyê – KGB. Eva abbrêviyatûra Komîta Aminiyeta Dewletê ya bi zimanê rûsîye. Ev dubarebûna wê zor û zulmê ya dawî bi govek û hêza xwe ji ya yekemîn kêmîtir bû, lê ji ber ku xelkê Sovêtiyê û bi wan ra jî malbata Hecîyê Cindî îdî ya yekemîn dîtibûn û giraniya wê ser çerm û laşê xwe tecrûbe kiribûn, vê kampaniya dawî ji ya yekemîn bêtir tirs û xof xist ser wan. Xwendewanê bi hûrgilî derheqa tehsîra vê kampaniya zor û zulmê ser Hecîyê Cindî û neferên mala wî di vê pirtûkê da bixwînin.

Di nava Bîranînen Firîda Hecî da cî stendine gelek heval û hogirên bavê wê yên nêzik û bi tayîbetî ronakbîrê kurd yê bi nav û deng, bingehdarekî edebyeta kurdî li Sovyêtistanê, berpîrsiyarê rojname kurdî ya Rya teze yê kurd yê yekemîn Cerdoyê Gêncî. Gotinên Firîda Hecî, ku Bîranînen xwe da tîne navê, yên ser Cerdoyê Gêncî zanînen me ser wî ronakbîrê pir hêja temamtir dîkin. Mirina Cerdoyê Gêncî ya ji zeman zûtîr (41 saliyê da) tehsîreke giran ser ruhiyeta Hecîyê Cindî çê kir, ne ku bi tenê ji ber wê yekê, ku ew stûneke xaniyê çanda kurdî ya navîn bû li Ernenîstanê, lê her usa jî gundiye wî (rûniştevanê Emençayîra herêma Qersê) û hogirê wî yê zarotiyê bû. Bi ser da jî Hecîyê Cindî û Cerdoyê Gêncî bi hevra xistin hebixsana KGB û bi hevra jî aza kirin. Firîda Hecî gelekî bi cî û war kifş dike, ku mirina Cerdoyê Gêncî ziyaneke mezin bû bona çanda kurdî. “Gava gotin dihat ser Cerdoyê Gêncî,- Firîda Hecî Bîranînen xwe da dinvîse,- bavê min digot: “Cerdo rojname (ya Rya teze- W.E.) dixemiland...Sed heyf kes nivîsarên wî nebû xweyî, berev nekir...”. Bi rastî jî gelek nivîs û gotarên wî rûpelên rojname Rya Teze da bê nav hatime weşandinê, ber ku weke berpîrsiyarê rojnamê ewî fedî, şerm dikir navê xwe bin her berhemêke xwe da dayîne, çimkî carna di jimareke rojnainê da çend matêriyalên wî bi xwe dihatin çapkirinê. Lê ew mecbûr dima bi berhemên xwe rûpelên rojnamê dagre, ber ku ronakbîrên kurd salên 30-î pir kêmbûn, nemaze rojnamevan- nûçegiranên kurd. Yên ku hebûn jî payê pirê bi nîvo, bi zanînen xwe ne gotî standarta rojnamevaniyê bûn. Em îdî wê yekê nabêjin, ku bi zemanê herî dirêj Cerdoyê Gêncî serokê Têatira kurdî ya dewletê bûye li gundê kurda yê Elegezê û şopa

here kûr hiştiye nava dîroka şanogêriya kurdî da bi giştî û ya li welatê Sovêtiyê bi tayîbetî.

Ez, weke mirovekî, ku baş haj jiyana malbeta Hecîyê Cindî heme, dikarim Bîranînên Firîda Hecî derheqa malbeta wan da îzbat bikim wek yên hêjayî bawerkirina temam û hinek agahdariyên wê ji bona min jî weke yên nû bihesibînim.

Hecîyê Cindî bilî bi cîanîna karekî hêjayî nirxa bilindtirîn di hemû warên çanda kurdî da û nemaze çanda geleî ya ruhî da, di warekî dinê da jî bi kêrî civaka merivayê bi giştî û ya kurdî bi tayîbetî hat: bi mezinkirina û gihandina pênc keçên xwe û danîna wan ser wê xizmetkirinê, hilbet, ne bê alikariya hogira xwe ya jiyane Zeyneva Îvo.

Hecîyê Cindî, yê ku bi şev û bi roj ser berhemên xwe kar dikir, wezîfa xwe ya baviyê ya terbiyetkirina zarokên xwe jî qet jî bîr nedikir. Ewî herpênc keçên xwe dan ber xwendinê û herpênc jî xwendina bilind temam kirin. Ji wana dudu bûn doktorên zanînan: **Firîca gorbuhuşt doktora zanînen doxtiriyê**, dosênt, lê **Nûrê- doktora zanînen hunermendiyê**. Firîde bû matêmatîsiyên, Zînê – kîmik, lê Nazê jî matêmatîsiyên di warê kîbêrnêtkayê da û naha jî mamosta Zanîngeha bajarê Rûsiyayê yê Biryanskêye.

Herpênc zarên Hecîyê Cindî jî bûn ronakbîrên bi kêrhatî gorî zanînen xwe, ronakbîrên xudanê zanebûnên kûr û dewlemend, ber ku ew rê bavê wan xistibû û weke Firîda Hecî Bîranînên xwe da kifş dike ji wanara gotibû: “Em baylozê (ambasadorê) gelê xwene nava biyaniyan da”. Ev gotina Hecîyê Cindî dihate wê menê, ku ew û neferên malbeta xwe berpirsiyarên gelê xwene û gotî bi kar û barê xwe ne ku bi tenê şexsê xwe, lê gelê xwe jî nava biyaniyan da rûsipî, serfiraz û serbilind bikin. Û gorî vê gotina bavê û bi serda jî bi mîsala karkirina wî bi xwe ya bê westa û bê hêwişandina hêz û hereketê xwe keçên wî, weke dibêjin, hetanî ji wana hat xwe dane ber xwendin-perwerdê, ku bibin kadroyê bi kêrhatî û bavê xwe bi wê yekê kêfxweş û serbilind bikin.

Firîca, wek xanim-xatûneke kurmanciyê ji bona imiletê me jî bû sedena serbilindiyê. Ezê mîsaleke biçûk derbarê wê yekê da binim navê. Salekê keça mine bi navê Karê nexweş ket û me ew xiste wê nexweşxanê, di kîjanê da Firîca Hecî wek seroka beşekê wê kar dikir. Wî zemanî Kara min hê şeş-heft salî bû. Gava wê didît, ku di wê nexweşxanê da ji nexweşan girtî hetanî nexweşmêz û doxtiran bi çî awayî rêz û hurmeteke mezin Firîcêra digrin, heval û hogirên dora xwera bi qurefî û serbilindî bi zimanê wan yê ermenkî, yanê ji rûsî digot:

-Hûn zanin, ku Firîca Hecî meta mine?

Lê çiqas keç û kurên yên dinê û dê û bavên wan jî bi pêra bi Firîcê kêfxweş û serbilind dibûn.

Di nava keçên Hecîyê Cindî da Nûra Hecî Cewarî xwe li rêç û şopa bavê girt: bû zaniyara hunera kurdî ya stranê û mûzîkayê û ne ku tenê çend berevokên têkistên stranên kurdî bi notan va dane weşandinê, lê bi pêra jî **lêkolînên kûr di warê hunera kurdî ya stran û mûzîkayê da bi cî anin.** Xiyala bavê, ku qet neve keçeke wî xwe li kurdzaniyê bigre, bi serê Nûrê hate sêrî û nemaze xiyala derheqa wê yekê da, ku stranên kurdî yên geleri bi notava bèn tomarkirinê, ber ku ew gelekî dêşiya, ku zemanê xwe da ewî pir têkistên stranên kurdî berev kiribûn, dabûn weşandinê, lê bê nota.

Her çiqasî jî Firîda Hecî pêşê xweva matêmatîsiyêne, lê dawiya dawiyê, temenê mezin da xwe li kurdzaniyê girt bi amadekirina lêkolînên bavê xwe û têkistên zargotina kurdî yên ji yalê wî berevkiirî û çapnebûyî, lê her usa jî berhemên mêrê xwe-Fêrîkê Ûsiv ji bona weşandinê bi wergerandina wan hemûşkan ji tîpên kîrîlik (bi giranî-rûsî) ser tîpên latînî û çapkirina wan bi komêntêr, pênasîn û jêrenotan va. Derheqa vî kar û barê Firîda Hecî yê hêjayî nirxa bilind me despêka vê pêşgotina xwe da gotiye û em wê yekê dubare nakin. Her bi tenê emê kifş bikin, ku di warê kar û barê wê da, weke gelê me dibêje, van Bîramînêd wê serê lodê girt: wek gurzê dawî.

Ji bona keçên Hecîyê Cindî îdêala mirovtayê û ronakbîrtiyê ya here bilind bavê wan bi xwe bû, ew bav, kîjan rûniştevanên Ermenîstanê yên kurd, ermenî û mîletên dinê, weke dibêjin, ji dûrva bi tiliyên desta nîşanî hev didan û digotin: “A ew Hecîyê Cindî yê nivîskar û zaniyarê kurd, ku haqasî pesinê wî didin, ewê hane”.

Bilî vê yekê, zarokên Hecîyê Cindî jî çûktiya xwe da li ber çevên xwe didîtin, kanê çiqas mirov dibin hewcê zanîn, nav û deng, rûmeta bavê wan ya mezin û bilind, ji gundî û bajarvanên basît girtî hetanî nivîskar û zaniyarên bi nav û deng yên kurd û yên biyanî. Û ji ber vê yekê bû jî, ku zarokên wî hêwîl didan hêjayî wî nav û dengê wî yê bilind bin.

Tehsîra Hecîyê Cindî ya qenc ser zarokên wî qet jî bi şîretên vîke-vala çê nedibû, lê bîngeha çêbûna wê tehsîrê, sebebên wê tehsîrê yên bêtir sêriyoz hebûn, ku em dikarin weke yên objêktîv bi nav bikin. Faktoreke here giring ya wê yekê, ku Hecîyê Cindî tehsîreke mezin, hilbet, weke me got, bi qencî ser zarokên xwe çê kir bona ku bibin ronakbîrên kêrhatî ji bona civaka mirovatîyê bi giştî û ya kurdî bi taybetî ew bû, ku awayê jîyan û karkirina wî ji bona wan bû mîsala jêfêrbûn û çevlêdanê. Zarokên wî didîtin, kanê bavê wan bi çi awayî bi zemanekî dirêj ber textê xwe yê nivîsandinê rûdinî û kar dike...

Ez sebeb û bîngeheke serkeftina Hecîyê Cindî û zarên wî ya here giring dihesibînim **tifaq û yekîtiya wî û pîreka wî – Zeyneva Îvo û wê rewşa aramî ya ku ji ber vê yekê malbata wî da çê bibû.** Ez dikarim bi bawerîke temam bêjim, ku haya hemû mirovên nas û nenas ji wê tifaqa malbata Hecîyê Cindî hebû û gelekta boyî vê yekê xwezîla xwe li wê malbatê danî. Û di vî

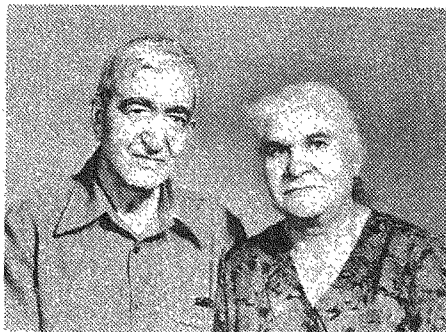
warî da roleke serekîn Zeyneva Îvo dileyîst. **Wê kulfeta aqilbend her wa hewil dida, ku avtorîta mêrê xwe ne ku bi tenê nava xelkên derva da, lê her usa jî nava zarên xwe da bilind biparêze.** Meta Zeynev jî karê ronakbûrtiyê bi cî danî bi serrastkirin û amadekirina berhemên malxwê mala xwe bona weşandinê û nava prosêsa çapkirinê da. Hecîyê Cindî rêz û hurmeteke bilind bi hêjati helala xwera digirt. Mirov her bi tenê dikare ser vê tifaqê, ser vê hevrûnişandina van mêr û jinan metelmayî bimîne.

Wek haya min jê heye, Hecîyê Cindî, ku weke xwe bi pûnktûalî, bi rêk û pêk herroj bûyerên nava jiyana xwe da û bi giştî nava jiyana kurdên Ermenîstanê ya çandî li ser kaxez tomar dikirin, lê pêra negîhand bi pirtûkeke cuda, bi awakî, weke dibêjin, dût û kûr bîranînên xwe binvîsîne û bide weşandinê yên ser jînenîgariya xwe û ya heval û hogirên xwe. Pirtûka Firîda Hecî “Hecîyê Cindî, jiyana û kar”(s. 2007), ku dîyarî bû ji bo 100 salya dayîkbûna Hecîyê Cindî û usa jî eva pirtûka ya Bîranînên wê hetanî warekî kêmasiya di vî warî da çêbûyî dadigrin, tamam dikin û weke yên nefereke malbata Hecîyê Cindî dikarin bibin çevkanîke jêbawerkirinê ji bona zaniyaran, yên ku bixwezina lêkolînan bi cî binin ser warên jiyana, kar û barê Hecîyê Cindî, hetanî karaktêrê wî jî.

Hecîyê Cindî mezinayîkî çanda kurdiye û bi vê fikirê Bîranînên Firîda Hecî yên gelekî pêwişt û bi nirxin. Hêjabûn û mûhîmbûna van Bîranînan, heger em dikarin bi vî awayî jî bêjin, di nava ûnkaliya wan dane: heger Firîdê ew bîranîn nenivîsandana kesekî dinê û tu zemanî da nikarbû ew karê giring bi cî baniya; weke wê.

Ez bi bawariya tamam dikarim bêjim, ku ev pirtûka Firîda Hecî Cewarî wê bi balkêşîke mezin ji yalê xwendevana û lêkolîneran da bê xwendinê, pejirandinê û bi karanînê. Oxira qenciye be ji vê pirtûkê ra.

WEZÎRÊ EŞO



*Dê û bavê min:
Heciyê Cindî û Zeyneva Îvo, s.1981*

Salên 20-î yên sedsala 20-î

Bavê min - Heciyê Cindî, sala 1908-a li gundê Emençayîra qeza Qersê, lê dayîka min – Zeyneva Îvo li gundê Êngûkê dîsa qeza Qersê da, sala 1914a hatibûne dinê.

Salên sêrrê cihanê yê yekemîn, ewana dê, bav, kalik, pirik unda dikin û êtîmxanada mezin dibin.

Salên rev û bezê kalikê min Îvo (bavê dayîka min) dimire. Gundiyê Êngûkê mihacir dibin, têne Ermenîstanê, diçine bajarê Êcmîazînê. Li wê derê ewana pê dihesin, wekî bona zarê kurde êtîm Aştarakêda êtîmxane vebûye. Pîrka min -Şaka Ereb, tevî 2-3 kûlfeta, tevî zara bi zor-cefakî têne Aştarakê, diçine wê êtîmxanê.



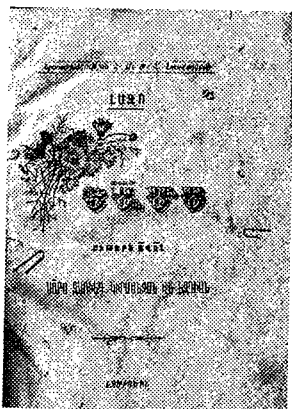
Nûra xanim

Mezina êtîmxana Aştarakê kûlfeteke kurde xwendî, egin - Nûra Egît axa Polatbêkova bûye, xûşka şorişvanê Sibîryayê pirr eyan Fêrîk Polatbêkov. Nûrê xanim Zeno û Bondo êtîmxanêda qebûl dike, lê Zevo, ku qîza mezin bû û Pêrîşana biçûk qebûl nake.

Pîrka min 2-3 cara ser zarê xweda tê-diçe. Û wê şunda, diya min pê dihesa, wekî diya wê û Perîşana xûşk ji birçîbûnê û nexweşiyê mirine, lê Zevo apana dane mêr.

Wê êtîmxanêda tevî Nûra Êgît Elîxanê Serdar Şahînov, kîjanî sêminariya Yêrêvanêye rûsî xilaz kiribû, kar dikir.

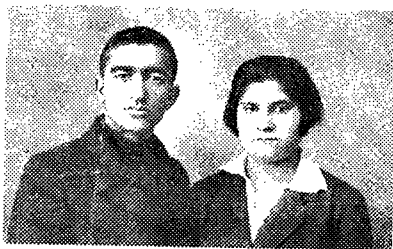
Payîza sala 1921-ê bajarê Êcmîazînêda Êlîfba kurmancî bi herfên ermenkî çap dibe, û xudanê wê elîfbayê, emekdarê çanda gelê kurd **Lazo** (Hakob Xazaryan) tê wê êtîmxanê û bi wê pirtûka “Şems” zarê kurda hînê xwendinê dike. Diya min gilî dikir, digo:



-Apê Lazo yekî zef heyf bû, mera digo “berxikê min”. Ewî zaru dora xwe dida rûniştandinê, pirtûkên “Şems” dida destê me û em hînê xwendinê dikirin. Me hevra dixwend: “...yekşam, duşam, sêşam”.. (bi herfên armenkî evan xebera usa têne nivîsarê û xwendinê.- F.H.)

Wê êtîmxanêda heta 50-60 zarê kurd hebûne. Ji wanin: nivîskar, rêdaktorê rojnama “Rya teze” Cerdoyê Gêncî, xûşka wî –Tezo, birê wî- Şiko, zimanzan, doktor Çerkez Bakayêv, kurapê wî - serokê Xwendinxana kurdaye pêdagogiyê Biroyê Memo, pîreka Casimê Celîl-Xanima Rizgo, pîreka Biroyê Mamo - dersdara baxçê zara Hisreta Mîrze, sipîkêra radîoyê bi zimanê kurdî salên 30-î, pîreka H. Cindî - Zeyneva Îvo, birê wê Bondoyê Îvo, mamostê dibistana gundê Şamîramê Ûsivê Elî û yên din.

Dayîka min heta sala 1926-a Aştarakêda dimîne, paşê wana divine Celaloxliyê (niha Stêpanavan), paşê Îcêvanê û pey kutakirina dibistana hevtsaliyêra, sala 1930-î, keçîka tînin Yêrêvanê, wekî karxanada bixebitin. Nava wanada sê keçên kurd jî hebûn: Zano – Zeyneva Îvo, Xanima Rizgo û Hisreta Mîrze.



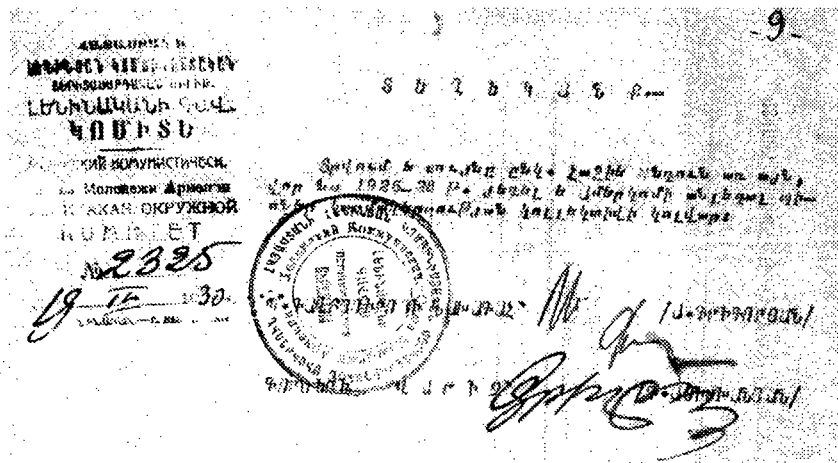
Hecîyê Cindî û Zeyneva Îvo, s. 1931

Nivîskar Cerdoyê Gêncî wê demê tevî Zerîka bermaliya xwe Yêrêvanêda dima û wexta pê dihesa, wekî keçîkê êtîmxana wane Aştarakê anînê bajêr, diçe wana dibîne, teglîfî mala xwe dike. Mala

Cerdoyê Gêncoda bû, wekî Hecîyê Cindî rastî Zeyneva Îvo tê.

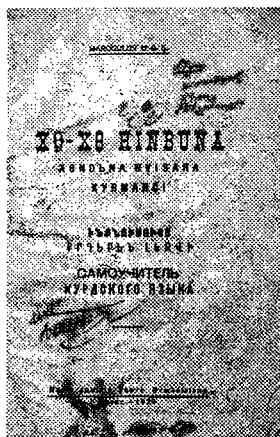
Hecîyê Cindî û Cerdoyê Gêncî alî van hersê keçîka dîkin, wekî Têxnîkûma (Xwendinxana) kurdada qebûl bin.

Bavê min – Hecîyê Cindî, li êtîmxana Emêrikê ya li Qersê, paşê ya Gumriyê mezin dibe.



Vê dokûmanê da tê gotinê: “Hevalê Hecîyê Cindî salên 1926-1928 êtîmxana Amêrkomê da serokê kolêktîva komsomolaye ne legal (ya dizikava) bûye.

Pey kutakirina Xwendinxanêra, hema havîna sala 1929-a, ew kûrsên kurt yên hazirkirina mamosta kuta dike, kîjan wezareta Ermenîstanêye ronkayê amade kiribûn. Ew kûrs hatibûne amadekirinê, ji ber ku dibistan derbasî elîfba kurdaye teze dibûn. Dersbêjê wan kûrsa sazîkî wê elîfbayê - dostê gelê me Îsahak Maragûlovê mexîm (asorî) bû. Hema wê salê bû, wekî bi wê elîfbayê (bi tîpen latînî) kitêba zimanê kurda “Xu xu hînbûna xandina nivîsara kurmancî” ronkayî dît. Ew Îsahak Maragûlov û E. Ş. (yanê: *Erebê Şemo-F.H.*) amade kiribûn.



Pey wan kûrsara, çawa mamostê zimanê kurdî bavê min dişînin dibistana gundê Qundexsazê (niha Rya teze). Wê yekêra tevayî ewî li dibistana gundê Camûşvana mezinda (niha Elegez) dersê zimîn kolxozvanê ciwanra bi cî danîn.



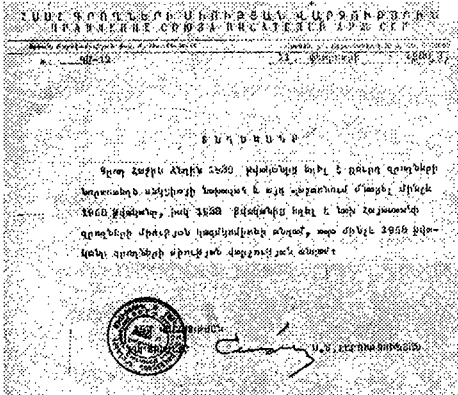
*Hecîyê Cindî (rûniştî, ji çepê yê sisya)
tevî xwendkarên xwe (kolxozvanên ciwan), gundê Elegezêda, sala 1929-a.*

Salên 30-î

Hecîyê Cindî sala 1930-î tê Yêrêvanê û Zanîngehêda, beşa filolojîyê da tê qebûl kirinê.

Salên 30-î bi biryara Moskvayê - peytextê Yekîtiya sovêtê, komara Ermenîstanêda ocaxên kurdaye candê, xwendinê vedibin.

Ji 25-ê adara sala 1930-i da rojnama "Rya teze" çap dibe. Hecîyê Cindî hema wê salê jî çawa serwêrê para wê rojnamêyî çandê û edebiyetê tê kivş kirin.



Sala 1930-î da bi xemxurîya Hecîyê Cindî sêksya (beşa) nivîskarên kurd rex Asosîasiya nivîskarên Ermenîstanê tê amade kirinê û bi xwe dibe serokê wê parê.

Vê dokûmanê da tê gotinê, wekî H.Cindî ji sala 1930-î heta sala 1968-a serokê beşa nivîskarên kurd, lê sala 1933 ew Endemê Komîtêya amadakirina Yekîtiya

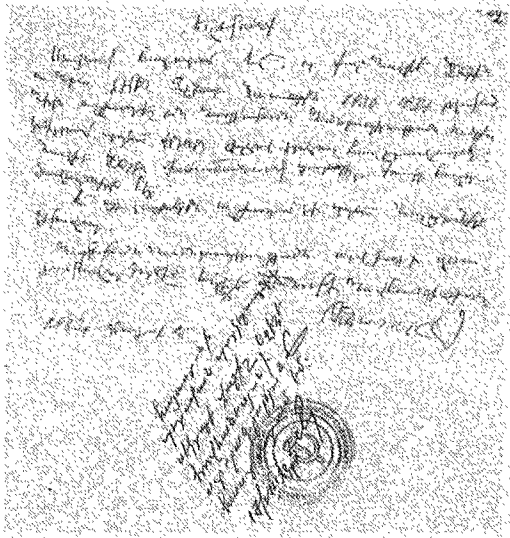
nivîskarên Ermenîstanê bûye, piştira (salên 1934-1968) endemê Serwêrtiya Yekîtiya nivîskarên Ermenîstanê bû.



Zeyneva İvo sala 1931-ê bi
radîyoya Yêrêvanê
deng û besê teze ji rojnama
"Rya teze" dixûne.

"Yêrêvan xeber dide, guhdarên ezîz,
bibihên xeberdana me bi zimanê
kurmancî..." – eva cumla hê payîza sala
1930-î cara yekemîn bi lutvê dê û bavê min:
Hecîyê Cindî û Zeyneva İvo bi radîyoya
Yêrêvanê belayî cihanê dibe...

Dayîka min gilî dikir, wekî ewana heta
sala 1932-a herro pênc deqa radîyoya kurda
da diaxivîn, pašê, zeman zêde kirin –
hetanî 15 deqa, tevî deng û besên nû usa jî
berhemên biçûk yên nivîskarên kurd
dixwendin.



Me, li vir ji arşîva bavê xwe, nivîsara serokê axavtinên radîyoya
Ermenîstanê Yêxîşê Hovanêşyan cî kirye, li ku tê gotinê, ku Hecîyê Cindî û
kevaniya wî Zeyneva İvo Cewarî salên 1930-1937-a radîyoya Yêrêvanê ya
beşa kurdîda çawa sipîkêr kar kirine.

Ber ku, eva nivîsara sala 1983-a da hatiye nivîsarê, Yê.Hovanêşyan usa
ji nivîsiye, weki H.Cindî ders dane sipîkêrên kurde ciwan (*derheqa sipîkêrên
salên 50-60 da tê gotinê-F.H.*)

Meha çille sala 1931-ê Yêrêvanêda Xwendinxana (têxnîkûma) kurdîye Pişkavkazêye pêdagojiyê (dersdarhazirkirinê) vedibe. Pex Xwendinxanê kûrsên dersdaraye yeksale jî vedibin.

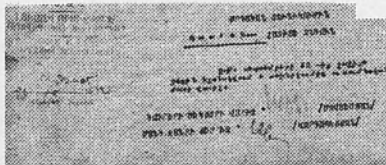


Heciyê Cindî hema ji wê salê heta meha adarêye sala 1938-a (heta girtina xwe) wê Xwendinxanêda dibe mamostê zimanê kurdî.

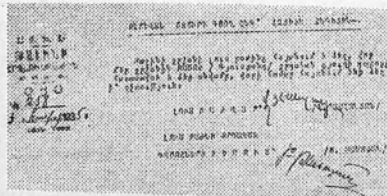
Xwendinxana kurdî ya Pişkavkazêda û dibistananên gundên kurdada ders bi zimanê kurdî dihatine derbas kirinê, zilam û zarokên kurd bi zimanê xwe dersê zimanê kurdî, hesaba (matêmatîkayê), tebiyetzanîne, dîrokê, fizîkayê, kîmyayê, dinyazanîne û dersên din fêr dibûn. Bona derbaskirina wan dersa kedkarên çanda kurda Rûbên Drampyan, Îsahak Maragûlov, Asatûr Xaçatryan, Heciyê Cindî, Emînê Evdal, Nûrî, Fetiyê Îvo, Vardan Pêtoyan, Tîtal Mûradov û yên din pirtûkên wan dersa ji zimanê ermenkî werdigerînin ser zimanê kurdî. Dibistanada u xwendinxana (texnîkûma) kurdîda bi wan pirtûka ders dane. Dêmek, Ermenîstanêda salên 30-î gundên kurdada dibistanên kurdî hebûne. Wan sala weke 70 pirtûkên dersa têne weşandinê. Heciyê Cindî, ku pirtûkên Elîfba û yen Zimanê dê didane weşandinê, ewî usa ji pirtûka Matêmatîkayê bona dersxana 1-ê ji zimanê ermenkî wergerandibû ser zimanê kurdî.



*Xelîlê Esed, apê Heciyê Cindî
(bavê min salên 30-î rastî du
apanên xwe- Xelîl û Têl hatiû)î.*

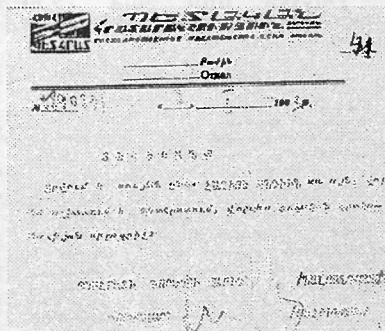
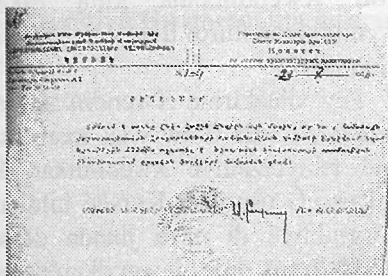


*Ji vê dakûmanê tê kîşê, wekî
"ji 25-ê ilona sala 1932-a
Heciyê Cindî tê kîvşkirinê wek serokê
beşa xwendinê ya têxnîkûma kurda".*



*Vê dakûmanêda tê gotinê: Yêrêvan.
nivîskarê kurd hev. Heciyê Cindîra.
Beşa ronkayê ya nawça Talîne
elametiye dide we, wekî me navê
daniye ser dibistana gundê Berroj
(Dûzkend)*

3-ê hezîrana sala 1935



Vê dokûmanê da tê gotinê, wekî H. Cindî ji sala 1932-a (dema hela xwendîkarê Zanîngehê bû - F.H.) Înstîtûta Dîroka çandê da kar kirye.

Li vir tê gotinê, wekî H. Cindî sala 1933-a Weşanxana dewletêda wek karêktorê (temizkirê têksta) pirtûkên kurda kar kirye.

Bona giringiya karê Hecîyê Cindîye pêdagogiyê navê wî didin ser dibistana gundekî kurda yê Ermenîstanê.

Pey girtina bavê minra navê wî ji ser dibistanê tê hildanê. Pey afû kirinêra îda bavê min guh nade wê pîrsê...

2-ê tebaxa sala 1933-a bi biryara Katibiya kommerkeziya partiya Komûnîstiyêye Ermenîstanê Hecîyê Cindî dikine nava komîtêa amadekirina Yekîtiya nivîskarên komara Ermenîstanêye sovêtiyê.

Sala 1933-a bavê min Zanîngehê kuta dike.

Payiza sala 1933-a Hecîyê Cindî Înstîtûta dîroka çandêda çawa aspîrantê dereca berevkirin û lêkolînkirina folklorê tê qebûl kirinê. Profêsor Asatûr Xaçatiryan tê kivşkirinê çawa serwêrê wî.

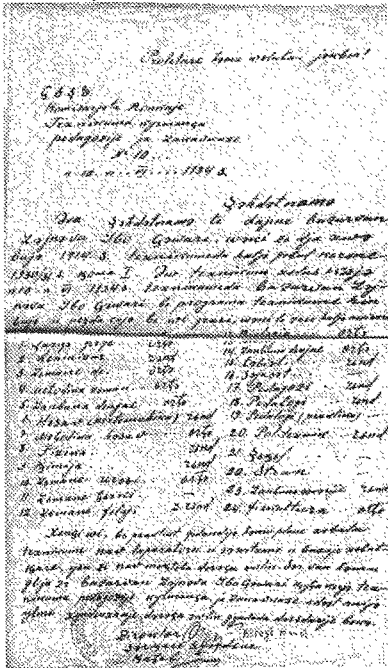
Hecîyê Cindî bi aktîvî beşdarî karê bi çianîna konferansa Kurdzaniyê ya bi goveka temamiya Yekîtiya Sovêtiyê li peytextê Ermenîstanê Yêrêvanê dibê.

Konfêrans 8-ê hezîranê sala 1934-a Yêrêvanêda vedibe. Zanyarên Yêrêvanê, Moskva yê, Leningradê, Tiblîsîyêye navdar, dersdarên zînan û edebiyeta kurdî yên dibistanên kurdî, ku Ermenîstanê, Azerbêcanê û Tûrkmenîstanêda hatibûne vekirinê, xudanên kitêben zîmanê kurdiye dersa û rewşenbîrên mayîm tevî wê konfêransê divîn.



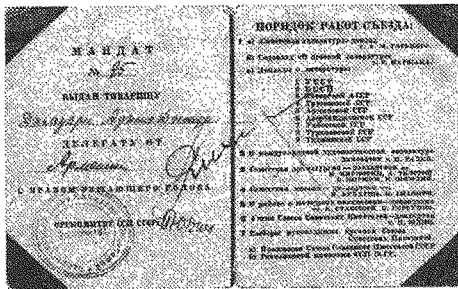
Dayîka min sala 1934-a du Xwendinxana kuta dike:

Xwendinxana kurdî û ya ermenî yên pêdagogiyê.



Pey xilazkirina Xwendinxanêra, heina ji wê salê jî êw wek mamosta dersê tebiyetzaniyê xwendinxanêda bi cî tîne. Û usa jî di Kûrsêd hildana nexwendîtîyê di nava jinada dersê zimanê kurdî dide. Xwendkarên wê bûne Eznîva Reşîd, Almast, Asa jina Eliyê Hecî ji gundê Çobanmazê (naha Avşên), Firîca Xudo, jina Ûzoyê Bekir ji gundê Pampê, Nîna, Nazê, Gozê....

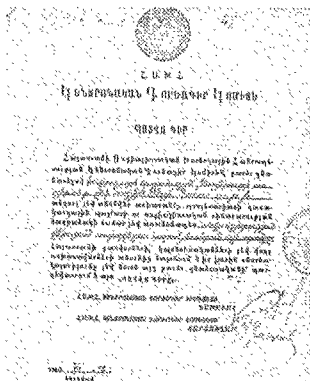
Eva şedetname dayîka mine, derheqê wê yekêda, wekî ewê sala 1934-a Têxnîkûma (Xwendinxana) kurdî xilas kirye.



Mandata Hecîyê Cindî

Hecîyê Cindî çawa dêlêgat tevî xebata kongirêya Yekîtiya nivîskarên Ermenîstanêye pêşin dibe (sala 1934-a). Li vir ew tê hîlbijartinê çawa endamê serwêrtiya Yekîtiya nivîskarên Ermenîstanê û dêlêgatê kongireya Nivîskarên Yekîtiya Sovêtistanê. **Ew kongira Yekîtiya nivîskarên sovêtistanêye pêşin bû.** Ew 17-ê tebaxa sala 1934-a Moskvayêda vedibe.

Hecîyê Cindî sala 1934-a bona karê nehêvişandî di dereca hildana
nexwedîtîyê Hurmetnama komara Ermenîstanêva tê rewakirinê.

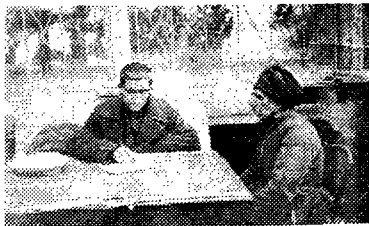


Hurmetname

Sala 1934-a Hecîyê Cindî wek endemê (parlamêntarê) şêwira
bajarê Yêrêvanê tê hilbijartinê.

Hecîyê Cindî yê welat, dê û bav undakirî bi hesta xwe texmîn
dikir, wekî durr û cewahirê gel: beyt-serhatî, hikyat, kilam, meselok jî
dikarin bêne unda kirinê.

Sala 1936-a nimûnên zargotina kurmanca, ku navbera çend salan
da wî ji zarbêja nivîsî bû, bi pirtûkeke mezinva bi sernavê **“Folkilora
kurmanca”** tê weşandinê (ji 650
rûpêlên wê 570 rûpel H.Cindî
nivîsîne). Bîra min tê wan sala du
pirtûkên ku bavê min amade kiribûn,
dayîka min başqe, bi xemxurî wana
xwey dikir: ew **“Folkilora kurmanca”**
ya sala 1936-a û **“Kilamêd cimeta
kurmanca”** bûn bi notayên mûzîkayê
yê kompozîtor Karo Zakariyan, ku
dîsa wê salêda çap bûbû, ewê digot - bavê we dibê: **“Evan pirtûkana
zef bihagiranin”**.



*Hecîyê Cindî ji Hesoyê Memo gundê
Hekoda zargotinê dimvise, s.1931.*

Sala 1936-a bavê min dixwest bibûya endamê Partiya
Komûnîstîyê. Bavê min dikire bîra xwe, digot:

Katibê teşkîleta xwendinxanê yê partiyayê A. derkete pêşya min.
- Ew çawane, - ewî got, - profêsor Xaçatiryan tu cara aspirantên komûnîst û komsomol xwey nake, lê Hecîyê komsomol aspirantê wîye?

Û... dengê xwe nedane min.

Wî çaxî qedirê min ket: nas û nenasa digotin: “Hilbet, vê ortê tişteki mera neeyanî xirab heye, ku Hecî hilnedan nava cêrgê Partiya Komûnîstiyê...”

Dîsêrtasiya (têza) min derheqa lênihêrandina êposa “Kerr û Kulikê Silêmanê Silfivî”-da tam hazir bû, lê xweykirina wê şûnda dêxistin, ji ber ku besa derheqa “eksîşorişvanî û nasîonalîstiya” minda gihîştibû înstîtûtê jî.

Ji arşîva bavê min:

“Fermana hejmara 395-a ya dîreksîya (serwêrtiya) xwendinxana pêdagogîyê ya 7-ê cotmeha sala 1937-a.

Ji 6-ê cotmeha îsalinda dersdarê Xwendinxana pêdagogiyê yê zimanê kurdî Hecîyê Cindî ji xebatê azadkin:

1. Bona gotina wîye nasîonalîstiyê (miletperestiyê).
2. Bona çapbûna gotareke wî di rojnameke welatê derekeda ya ramkavar -daşnaksakana ya miletçîtiyê da...

Hecîyê Cindî ji hemû kar û baran avîtin...

Pey erza şikyatkirinê Hecîyê Cindî meha çille ya sala 1938-a karên xweda tê dasekinandinê. Tenê radîoya kurdî axavtinên xwe berdewam nake.

Lê piştî du meha --adara sala 1938-a bavê min digirin, dikine hebixanê.

Nivîskar û dîrokzanê ermenî Armênak Manûkyan di pirtûka xweye “Zext û zoryên sîyasî Ermenîstanêda salên 1920- 1953-a”-da nivîsiye:

“...Gere serda zêdekin, wekî makîna zordestiyêye merivxur usa jî hindava wekîlên kêmtewada hêwşandin dihar nedikir, xweber femdariye, wekî gilî derheqa rewşenbîradane.

Bahara sala 1938-a rewşenbîrên kurd, endemên Yekîtiya nivîskarên Ermenîstanê, rêdaktorê rojname “Rya teze”, paşwextiyê serokê têatroya kurdaye dewletê Cerdoyê Gêncî û wêjezan, paşwextiyê doktorê edebiyetaniye, profesor Hecîyê Cindî digirin, dikine hebixanê. Ew sûckar dikirin, wekî xwedêgiravî ewana serwêrî

li “koma ûsyanciyên kurd û eksîsovêtiyê dikirin”. Hecîyê Cindî usa jî gunekar dikirin wê yekêda, wekî “di xebata xweye pêşeniya wejaya kurdîda rûpêlên çapenemiyêda ramanên nijadperestî derbaz dikir û têkîliyên wî hebûn tevî serokê saziya Xoybûnêye kurdiye Celadêt Bedirxanra giva wîra melûmetiyên cûrr bi cûrr dişand derheqa kurdên Ermenîstanêda”...

Em paşî mirina bavê xwe - Hecîyê Cindîra, şuxulê girtina wîyî rêçgeriyêyî hejmara 7623-ra, ku arşîva kela KGB -wezareta ewlekariya dewletê dane, bûne nas û me çend rûpêl ber nivîsî.

Hema sivtê wî şuxulîda kaxezek wa heye, ku sala 1935-a hatiye nivîsarê. Xudanê wê kaxazê dîsa A. Ç. bû. Ewî nivîsî bû: “**Mena berevkirina zargotina folklorê Hecîyê Cindî tim gundên nawçên Tefînê û Axbaranêda karê eksîsovêtiye dibe**”.

Ez 4-5 salî bûm. Dayîka me em dikirine nava cî-nivîna, ber serê me rûdinişt, digirya, dîgo: “Axir çima Hecî girtin, kirine hebisxanê? Êtîmxanêda mezin bûye, karên xwe timê bi helalî kiriye, xelqêra timê qencî kirine...”

Ez û xûşka min Firîce, ku du sala ji min mezintir bû, me guh dida dayîka xwe, hey dayîka xwe dinhêrî, dibû îske-îska me û... em xewra diçûn...

Carekê ewê texmîn kir, wekî em pîrr berxwe ketîne, derheqa Hirçê-dêlika mala kalikê meda mera gilî kir, go: “Carekê Hecî tevî bavê xwe Cindî ji gundê xwe Emençayîrê diçine Qersê(de Qers nêzikî Emençayîrêye), Hirçê jî dide du wana diçe. Dema dixwezin herine gund – digerin Hirçê tune. Ha vir, ha wir –tune û tune... Xemgîn vedigerin diçine gund. Diçine malê, dinhêrin Hirçê wê maldane, laka xwe dixwe... Piştira min timê diya xwera dîgo: “Ya “Hirçê” mera bêje, lê ewê çawa rê nas kiriye?.. çawa mal dîtiye, unda nebûye?”

Dayîka me, çawa pîreka “dijminê dewletê” ji karên mamostatîyê ji Xwendinxana kurdî derxistibûn û bo xweykirina me ew li karekî dinê xwera digerya.

Ez digiryam, min digot: -Lê kanê bavê me?

Xûşka min digot:

- Şevêkê sê meriv hatin, bavo birin, tu razayî bûyî, lê ez hişyar bûm û min ewana dîtin,- digot û kere ker digirya...



Ez û Firîce, s.1936

Hatîn oda me çûk ji me stendin, gotin:
-Hûn sê neferin, odek besî weye.
Ez zef berxwe diketim, min diya xwera digot:
- Cawane, emê îda bavê xwe nevînin?...

Rojekê sibê zû dayîka me em rakirin, go:
- Kincê xwe zû-zû xwekin, emê herine baxçê zaroka. Azgûşa hevala bavê weye êtîmxanê ez hildame ser kar, ezê baxçê zarokada çawa terbetdar kar bikim u hûnê tim ber çevê min bin.

Ji wê rojê da sibe-sibe kere-ker em radîbûn, lezo bezo me xwe davit baxçê zara. Êvara jî dereng dîsa tirse-tirs, wekî tu kes me nevîne, dihatine malê...Xûşka min digot:

- Mama me (rûsî: dayîk) ditirse, me rêva bigirin û sirgûnkin, bişînin Sîbîrê...(de min tirê Sîbîr cîkî terî û sare...)

Carekê me dît hevalêkî bavê me ber bi me tê. Ez zef şa bûn, ew bû ezê birevyama ber bi wî... le ewî bi lez riya xwe guhast... ez giryam... Malda dayîka me go:

- Ber xwe nekeve, tirs dilê gişkada heye, divek mirovekî xirav ew mêrik bi mera bidîta, şikiyatê wî bikra û ew jî bixistana hebisxanê.

Diya me rokê ser şîrîta balkona me (hewşa me) xalîça meye mezine bedewe gulgulî darda kiribû ji bo dawşîne. Xalîçe şev dikeve bîra diya min, radibe diçe balkonê, dinhêre xalîçe tune... zef xemgîn dibe, derbanga sivêra ew derdikeve kûçê xalîçe bigere. Pîrek rastî wê tê û jê dipirse:

-Qîza min, te xêre, çi bûye, tu vê sibê zu çi digerî?.,

Paşê, gava derheqa undabûna xalîçêda pê dihise, ji dayîka me dipirse:

- Dergê tengda kî te heye?

Diya min dibê:

-Malxwê min!

Pîrê dibê: - De îda here, here mala xwe, ida xalîça xwe negere, - û lê dixê diçe...

Meha adarê bû, teze terî ketibû erdê, meta Almasta jina apê Emîn hate mala me, diya minra go:

- Zanî, Emîn kaxez stendiye, sibê wê dada lawika, dada Hecî û

Cerdobe. Gazî Emîn kirine çawa şede,- got û bi lez ji mal derket, çû.

Paşê diya min pê hesiya, wekî çawa şede gazî nivîskarên ermenî Hiraçiya Koçar, Harûtyûn Mikirtçyan û Casimê Celîl jî kirine (bavê min navê wan herçar şeda dabû).

Dayîka me paşwextiyê gilî dikir:

“Dad, dada lawika, sibê...” çend deqa min ev xeber wekilandin-nizanbû şabûma, yan bigiryama... Min rica ji cînara xwe Vardanûşê kir, wekî ber we be, û ez reve - rev çûm mala Cerdoyê Gêncê, çûm Zerîka jina wîra jî bêjim... Em ser hevda giryan, û ez melûl vegeryam malê.

Şev xew nekete çevê min. Sibê şebeqê min hûn birine baxçê zara. Min destûra xwe xwest û berê xwe da hebixanê - kela NKVD (ser soqaqa Nalbandyan). Zerîk îdî wir bû.

Baran dibarî, em şil bibûn, lê fikira mera derbaz nedibû, wekî vegerin, herin malê... Me hevra xeber dida : “Gelo wê çawa be, gelo dadê çi biryar bigire, gelo, gelo...” Me dua Xwedê dikir, hîvî jê dikir, wekî bê hewara me û zarokên me.”

Roja duda dayîka me dîsa em hiştin baxçê zarada û dîsa çû ber kelê sekinî.

Roja sisya dayîka me dîsa çû dadê... Vê carê em mane bal cînara me Vardanûşê. Vardanûş mera heyf bû, diya me digot, wekî mêrê wê jî girtine, birine, ew jî hersê zarokên xweva tenê mane.

-Roja sisîya,- dayîka min gilî dikir,- xweyê girtîya hiştin herine hundurê avayî: em çend taqa peyayî jêrê kirin û kêleka sera dadê dane sekinandinê. Nîvro dadê navbirî da. Leşkerek em tev dan ber derîkî, ber me sekinî û her heyşt girtî yên kurd-ser rûyê wan hatî, melûl ber mera derbaz bûn. Ewana dora xwe nedinhêrîn...

Pêşiya gişka yekî bilindî bedewî porsipî diçû: paşê em pê hesiyan, wekî ew Cangîr Axa bû, ew mêrxasê mêrxasa, hogirê mêrxasê ermeniya Andranîkê seresker bû, wekî pêşberî tirka şer kiribûn, nivîskar Ahmedê Mîrazî û seresker Şamil Têmûrov jî nava wanada bûn. Min Hecî dît, te digo xûn ji dilê min niqitî - heyfa min wî hat, zef hatibû guhastinê...

Êvarê dad berdewam bû. Kesî mera tişteke nedigot. Me nizanbû, wekî ew roja dadêye dawiyêye...

Derê sera dadê vebû. Mera gotin: “Werin hundurda rûnên”. Em bi tirs û kere-ker ketine hundur û ser kursiyên paşin rûniştin. Ser dikê kes tunebû. Min aliyê girtîya nihêrî, lê ewana serê wan ber wanda me nedinhêrîn... Derê pêşiyê vebû, dadkir hevalê xweva hatine hundur.

Em rabûbûn şipiya. Min texmîn kir, ku çokê min dilerizin. Çi deqê çetin bûn...

Û dadkir biryara dadê xwend...

Arşîva bavê minda biryara wê dadê heye:

“15,16, û 17-ê adara sala 1939-a civîna dadêye derîgirtîda şuxulê gunekarkirina...

...Hecîyê Cindî û Cerdoyê Gêncî (*û yên din -F.H.*) – hatin lînîhêrandinê...Dadê pirsê wan nihêrî û biryar girt: Hecîyê Cindî, Cerdoyê Gêncî, Ahmedê Mîrazî...afû bikin”.

Diya min digot: “Bextê me anî - Hecî, Cerdo, Ahmedê Mîrazî, Şamil Têmûrov û yekî dinê jî bi biryara dadê ji hebîsîxanê azad bûn, wana afû kirin...

Belê, Hecî ji kelê aza bû û ein hevra vegeryan, hatine malê.Ez ji şabûna digiryam, Hecî ber dilê minda dihat û hey bi dilxweşî digot:

- Ez pir ji xwe razîme, wekî sivte heta kutasiyê min şer ne avît xwe, ne jî heval-hogira..., ne zêrandin û ne jî buxdana û ne jî etavên, ku danîn serê min - nikarbûn min mecbûrkin, qewata ruhê min qelskin... Şedetî û axavtinên nivîskarên ermeniya yê navdar Hraçiya Koçar û Harûtyûn Mikirtçyan jî, hemîn, serê lodê girtin.

Bavê me digot:

- Rastî jî bextê min û çend lawîka anî. Wan salên zor û zulma Stalîn merivên amûtam digirtin û zef cara bê dad ewana yan sirgûn dikirin, yanê jî gulle dikirin.

Me bavê xwe bîr kiribu, nedîçûne bal wî, hema dû diya xwe digeryan, diçûn, dihatin. Ewê jî digot:

- Pî similla, we xêre? Hela vê ecêvê binhêr, we çî zû bavê xwe bîr kir? Kêm hatiye serê Hecî, niha jî hunê bavê xwe hêrskin?

Bavo digot:

- Evda xwedê, te ji zarê min xêre? Salekê ez ne li malê bûme, zarone, bîr kirine...

Firîca xûşk carna gilyê dê û bavê min minra digot: “Baxtê me anîye bavo vegeriya hate malê”... Min ji wan xebera fem nedikir- bext çîye, çîra anîye?

Derheqa Firîca xûşkda diya min digot:

- Firîce zareke pîr girînok bu, şev-ro digirya. De salen 30î wexta ez diçûme tevî bavê we beşa radiyoya Yerêvanê ya kurdîda çawa sipîkêr kar dikir, min zef cara zarê xwe xwera dibirin, lê wexta diçûme Xwendîxanê - min zarokê xwe dupa bal Hisreta qîzapa Hecî dihiştin,

yan cem Kazo, yan cinarên din... Çawa dihatime malê, cînara digotin: "Deqekê kerribûna Firicê tunebûye".

Lê wexta ber çevê Firicê Hecî girtin birin, de wê rojêda Firicê terka giryê xwe da, te digot ber çevê min Firica min mezin û femdar bûbû"...

Bave me teze ji kelê hatibû malê, êvarekê derê me xistin u yekî bilindî, porkurîşkî bedew hate mala me – dîtina Hecîyê Cindî.De ew du sal bû kesî derî me venedikir... Ew nivîskar Wezîrê Nadirî bû.Bavê min ji ciyê xwe rabû, ewî û apê Wezîr hev hemêz kirin, hev bernedidan.



Wezîrê Nadirî

Me dît şabûna wan herda, çevê wane bi hêsir tijî...

Çend deqê din herdu jî rûniştin.Lê ecêb ew bû, wekî xeber nedidan, çevê hev dinhêrin, beşerxweş dibûn, hey bi dezmalê hêstirê çeva temiz dikirin...

Dayîka min dikire bîra xwe: "Nişkêva Hecî minra got:

- De rave, navînî mêvanekî ezîz hatiye malê, rave nan dayne.

Ez ha-hanga rabûm, lê Wezîr go:

- Na, xûşkê, ezî lezim, merî hîviya mine...

Hecî medê xwe kir, ewî tire "hineka" ew şandine mala me, wekî wanara derheqa Hecîda gilîke...Wezîr jî texmîn kir, wekî Hecî medê xwe kir, go:

- Hecî, ê ne tu Paysarê nas dikî. ewe hîviya min.

Hecî bi dengekî şabûyî û beşerxweş go:

- Paysarê silavkî,- û ewana xatirê xwe ji hev xwestin, û Wezîr çû.

De Wezîrê Nadirî xweş mêr bû, xalê Kinyaz bû, doktor-profêsor Kinyazê Îbrahîm Mîrzojev, ku naka li Qazaxistanê dijî."



Hecîyê Cindî tevî Kinyaz Mîrzojev

Pey azabûnêra ew 7-8 meh bûn, bave me wê sivê ji malê derketa, êvarê wê bihata westiyayi, xemgîn û bi hers digot:

- Kar nadine min "dijminî", divên: "Kar bal me tune..." Ez

divêm: “Ciyê karê minî berêda- Înstituta zaniyariyêda, xebatekê bidine min, ê ne dadê ez afû kirime? Karê min instîtûtêda nîvcî mane... Ê, kêra dibêjim? Bersîva wan eve: “Kar tune”...

(De oxaxên kurda –radiyo, rojname, Têxnîkûm, beşa nivîskarên kurd, dibistanên kurdî hatibune dadanê, zarokê kurd îda bi zimanê kurdî hîn nedibûn, diçûne dibistanên ermeniya).

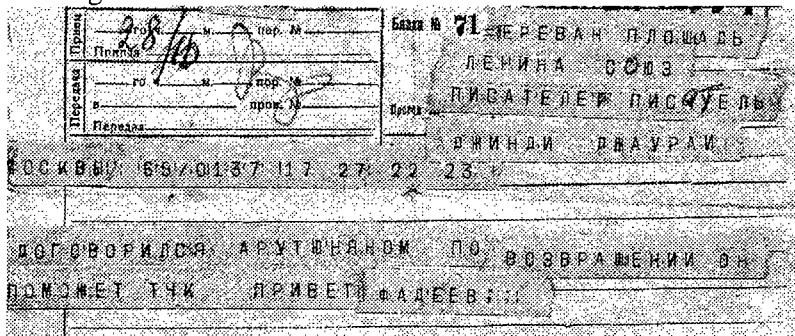


Rokê bavê me hate malê kêfxweş, kaxezek destê wîda bû, hey wî kaxwezî dinhêrî, hey beşerxweş dibû, digot:

-Fadêyêv minra têlêgram şandîye... şikir ji tera, Xwedê, van roja pîrsên xebata min û oda me we bêne çareserkirinê.

Nivîskarê rûs Alêksandir Fadêyêv serokê Yekîtiya nivîskarên temama Sovêtistanê bû.

Têlêgramêda hatibû nivîsarê:



“Yêrêvan, meydana ser navê Lênin, Yekîtiya nivîskara, nivîskar Cindî Cewarîra. Min Harutyûnyanra xeber daye. Ew ku vegerya (ji Moskvayê - F.H.) wê alikariyê bide we. Bi silav Fadêyêv”.

Harûtyûnyan (Harûtyûnov) serokê Partiya Komûnistiye ya Ermenistanê bû.

Diya min dîgo:-Şikir tera, Xwedê, vê şabûna me zêde hesab nekî, karê Hecî rastkî.

Fadêyêv... Paşê minra gotin, wekî hê sala 1934-a bavê minî 26 salî tevî nivîskarên ermeniya yên bi nav û deng hatibû hîlbijartinê çawa dëlêgatê kongira nivîskarên temamiya Sovêtistanê ya yekemîn. Li Moskvayê, civînêda, bavê min nasiya xwe dabû Aleksandir Fadêyêv. Payîza sala 1939-a Fadêyêv hatibû Ermenistanê û bavê min

çûbû bal wî derheqa rewşa xweda jêra hûr gilî gotibû, wekî çawa ciyê amûtam hatiye girtinê, paşê afû kirinê, naka jî azadiyêdane, lê kesek guh nade wîya, kar nadinê û odek me jî ji destê me girtine.

Piştî çar roja, me tirê mala meda eyde: siveda dê û bavê min rabûbûn, dayîka min bi esq û ken (de zûva me dê û bavê xwe usa dilşa nedîtibû) teştîya bavê me hazir kir, bavo teştê xar, ewî em paç kirin û ji malê beşerxweş derket. Me ji dayîka xwe pirsî:

-Bavê me kuda çû?

Ewê bi şabûn go:

- Çawa kuda çû? Çû Înstîtûta xwe, çû ser karê xweyî berê...

Roja bavê me wa dest pê dibû: sive-sive ber textê xebatê rûdinişt, ez divêmin dinivîstî, ka wê rojê da çi karî bike, paşê dayîka min serrûyê wî hildida, ewî serçevê xwe dişûst, digot; "Er hemdilla, şikir"...Dayîka me nanê wî dadanî, ewî dixwer, û bavê me diçû ser karê xwe...

Lê piştî kar, dihat dîsa ber textê xwe rûdinişt, rojnîşa wî hebû, 10-15 deqa dinvîstî (*ka roja wî çawa derbas bûye, çi bûyêr wê rojê da çê bûne*), destê xwe dişûst û seheta 5-a me xarina xwe dixwer. Degime diqewimî, wekî ber textê meyî nanxwerinê mêvanê me tunebûna.

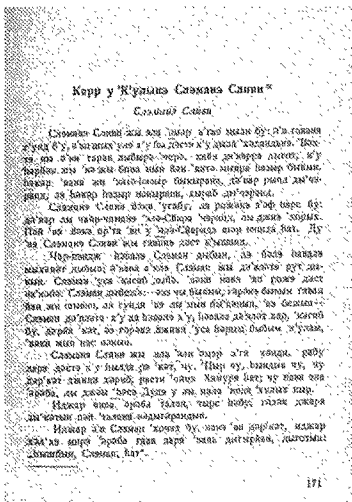
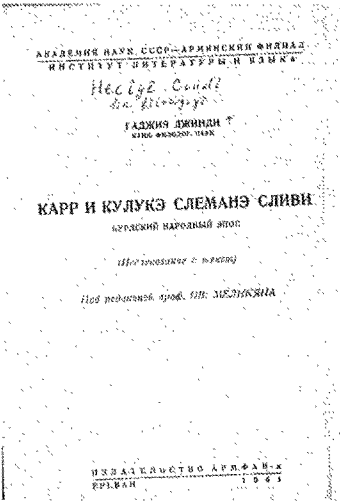
Salên 40-î

Meha kanûna sala 1940 bû. Berî êvarê mirovên ermenî hatibûne mala me, diya min şîvekî baş hazir kiribû, mêvanê me bavê me bi dil pîroz dikirin, şa dibûn. Paşwextiyê minra gotin, weki bavê me Têza xweye dokoriyê xwey kirye û bûye doktorê zaniyaryê yê dereca yekemîn- kandidatê zaniyariyê.

Sala 1941-ê lêkolîna Hêciyê Cindîye disêrtatsyone "Kerr û Kulikê Silêmanê Silîvî" wek pirtûk hazir bû, ku bê weşandinê.

Wî zemanî bi daxweza dewleta Sovêtiyê gelên welêt, yên ku hetanî hingê elfeba latînî, yanê jî erebî bi kar danîn, gotî elfeba xwe bi tîpên kîrîlîk (rûsî) çêkirana.

Wê pirtûkêda pêşgotin, lêgerîn bi zimanê ermenkî bû, têkst bi kurdî, ermenkî û rêzyûmê û pêradanok - rûsî. Bi qayilbûna dîrektorê Înstîtûta ziman û edebiyetê prof.Mêlikyan têksta êposa "Kerr û Kulikê Silêmanê Silîvî"-ye bijare, ku pirtûkêda hebû, **sala 1941-ê cara ewlin bi herfên kîrîlî hate weşandinê** (bi çend herfên latînîva).



Piştira Heciyê Cindî elfeba kurdaî ya kîrîliye teze hazir dike (ewa ku ewî “Kerr û Kulik”da dabû xebitandin, hevekî dide guhastinê). Ew elfeba sala 1941-ê ji aliyê Hukumeta Ermenîstanê da tê pêjirandinê.

Lê şerê cihanî yê duyemîn mecal neda, ku pirtûkên kurdaî bi herfên kîrîlî çap bin û pîrsa wan herfa ji ortê dertê.

25-ê hezîranê sala 1944-a elfeba teze, xudanê kîjanê Heciyê Cindî bû, ji aliyê komîsiyayê da tê lênihêrandinê û qebûlîkirinê. Endamên wê komîsiyayê bûn: endamên akademiya Ermenîstanêye zanyariyêye eynsî G. Xapansiyen, H. Açıryan, usa jî E. Evdal, W. Nadirî, C. Celîl, Nûrê Polatova, N. Maxmûdov, Xaxaxêsyen.

Sala 1946-a bi wan herfan “Elifba” Heciyê Cindî çap dibe. Hema wî çaxîda jî destbî weşandina berhemên nivîskarên kurd bi herfên kîrîlî (rûsî) dibe.

Ez divêm sala 1940-î bû, caw şandibûn, wekî Têliyê apê bavê min bethale, gotiye: “Bera Heci nesekine, bê Tbilîsiyê”.

Apê Têlî temî dabû bavê min, gotibû:
-Heci, miqatî herçar zarokê min bî (Leyla keça wî îdî mêr kiribû).

Piştî mirina apê Têlî bavê me çû Tbilîsiyê, du zarê apê xwe Zînê, Mecît anîn



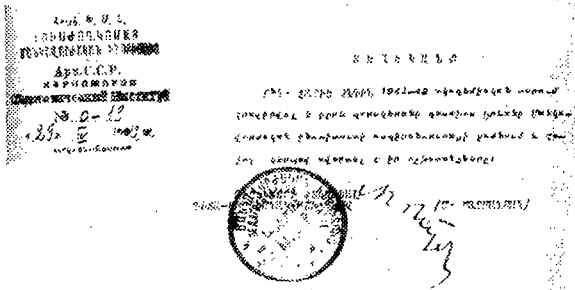
ji çepê- Firîde, Firice, H. Cindî, Zînê, Mecît, s. 1947

mala me. Ew zaru çendekî mala meda man. Paşê çû herduyê çûk jî anîn – Gulê û Şamil. Dayîka wana- Dîdarê zutirekê mêr kir. Tenê du odê me bûn, ciyê me teng bû... Bavê min ew zar Yêrêvanêda kirin êfîmxanê. Tim guhê wî ser wan zara bû. Lê rojêda leda sivê radibû diçû pey wan zara, danî malê. Diya min jineke heyf, pîr bînfîre bû, digot:

-Mixabin, ciyê me tenge, yanê na minê wana malda xwey kira.

Dema ew zaru dihatine mala me, mala meda dibû eyd –dê û bavê min her yekîra pêşkêşêk dikirî, ber wan dadanî.

Paşê ewan mezin bûn, Zînê zû mêr kir, Mecît bû hosta- her tişt jî destê wî dihat, Gulê xwendinxana pêdagogiyê kuta kir, Şamil xwendina bilind sitend, xwera bûne malavayî. Naha tenê Gulê maye, ew tevî zar û neviyên xwe Rûsyayêda dijî.



Vê dokûmanêda tê gotine, wekî "Hevalê Heciyê Cindî salên 1941-42-a çawa dersbêjê zimanê farisî beşa aspirantûrayê ya însîtîtûta Yêrêvanêye Pêdagogiyê da kar kirye.

Firîca xûşk diçû dibistana rusî. Mala meda kesekî rusî xeber nedîda. Bavê me jî rûsî kê m zanibû, ew jî temamy rojê mijûl bû, diçû ser karê xwe, piştira malêda ji ber zarê mêvana (baweriya we hebe, herro mevanê me hebûn) zargotin dinvîsî. Xûşka minra cetin bû, rûsî kê m zanibû. Hevala wê avayê meda dima. Bavê min rica diya wê- Galya rûs kiribû, wekî Firîce tevî keça wê dersê xwe hazirke... Firîca me zef xîret bu, zef aqil. Îda zûtirkê dersê xwe xwexwe dikir û mamosta wê jî pesinê wê dida.

Nûra xûshka min teze hatibû dinê, nava bêşikêda bû. Nûrê Polatova (dota Egît axa Polatbêkov) tevî malxwê xwe Wezîrê Nadirî

hatibûne mala me. Bavê min go:

-Xûşka Nûrê, ji hizkirina dinyalikê me navê keça xwe jî daniye Nûrê.

Îjar Nûra xanim-xatûn pêşkêş, xelat xûça mera anî bûn, danî bin belgiyê Nûra me, ewana eniya Nûra me paç kirin, navê wê pîroz kirin, paşê dayîka me texte danî û ewana heta êvarê dereng mala meda derheqa êtîmxana Aştarakê da, seroka kîjanê Nûra xanim bû, kurdzaniyêda xeber didan.

Gotin, şerê gêrman destpê bûye (*şerrê cihanîyê yê duyemîn*,) ...Apê Xaço jî şêrda bû û piştî çend rojan yekî neme anî mala me...Dayîka min neme vekir û bû qûrînya wê, girya: go:

- Xaço şêrda şehîd bûye...- û em tevî dayîka xwe giryan...

Paşê bavê me ji karê xwe hate malê, diya min kelogirî jêra go:

- "Kaxeza reş" hatiye...

Bavê me axînek rahişt, çû ber textê xebatê rûnişt, kela dilê wî rabû girya, paşê bi dengêkî melûl got:

- Ax, Xaço!

Bîra min tê, dayîka min ber dilê wîda dihat, digo:

-Hecî can, ez qurban, şerê faşîstane, şerr kesî nahêvişîne, hilbet ew jî yaziya wî bû...

Dayîka min paşwextiyê gilî dikir, wekî ji êtîmxana Gumriyê, ku Hecî tevî birê xwe Xaço diman, zarê biçûk biribûn bajarekî din. Xaçoyê 4-5 salî jî nava wanda bû. Piştî 3- salan zarên biçûk dîsa şûnda anîbûne Gumriyê. Hecî nava wanda birê xwe geryabû, nedîtibû. Jêra gotibûn: "Navê vî gedeyî Xaçîke, dive eve birê te?" Hecî ew hesab kiribû wek birê xwe û xwedî lî derketibû. Me zef cara ji zarê bavê xwe bihîstîye: "Ax, birao, birayê min tayê bi tenê, gelo tu kuyî?" Hela ez jî difikirîm: "Çawane, bir kirye, wekî apê Xaço şêrda hatiye kuştinê?" Dayîka min digot, wekî bavê me timê Xaço danî bîr û digot: "Divek ew birê min nîbûye? Dive Xaço saxe?" Ew şik, wekî "ew Xaçîk" diqewime ne birê wî bûye, heta hetayê jêra bûbû xem...

(*Derheqa undabûna birêda bavê min romana xweye "Hewarî" da nivîsiye: "...Axir min jî bira unda kirye. Birayê min tev hevdu pênc*

salî bû, lê ez çi bêjim, çi bêjime xwera: ne zanim heye, ne zanim tune, ne rengê wî tê bîra min, ne bejin û bal..." (binhêr romana "Hewarî", Yêrêvan, 1967, rûpêl 12).

Salêd şerê cîhanîyêda Komîtêya komsomala ya Ermenîstanê Hecîyê Cindî çawa zanyarê komsomol, zaneyê zimanê kurdî û ermenkî dişande nawçên Elegezê û Talînê, bajara û gunda, ku bona ermeniya û kurda lêksiya (dersa) bixûne. Ewî nava binelyada karê agîtasyon dikir, biryarên Partiya Komûnîstiyê û dewletê, elemetiyên înfornbyûroya sovêtiyê nava gelda bela dikir.

Pey şêrra, bona karê xweye agîtasiyone berbiçev û kardar di salên şerê cîhanîyê da, Hecîyê Cindî hate rawakirinê :

Sala 1946-a bi Mêdala "Bona xebata efat li şerê welatîyêyî mezinda", sala 1975 bi Mêdala "Bona 30 saliya serkeftina Şerê weteniyêyî mezinda", sala 1985 bi Mêdala "Bona 40 saliya serkeftina Şerê weteniyêyî mezinda".

Salêd şêrr tevî karê xweyî agîtasiyone, ji dengbêj û zarbêjên kurd û ermenî, ku berhemên zargotina zemanê şêr sêwirandibûn, wan berheman berev dike û salên şerê dû pirtûkên çûke ya kilama tevî kompozîtor S. Gasparyan dide weşandinê bi sernavên "Weten" û "Ewledên weten" (salên 1942 û 1943).

Salên şêrr da rewşa meye aboriyê ne pak bû. De em pîrr nefer bûn, tenê bavê me dixebitî. Hevalekî bavê min sêwîxanê hebû, navê wî nayê bîra min, serokê bajarê Gumriyê bû.

Rokê Yêrêvanêda rastî hev tîn, mêrik divê:

- Hecî can, neferê mala te zefin, alîkarî lazimbe, were bal min...

Carekê bavê min diçe Lênînanê (Gumriyê) bona karê xweyî agîtasiyone, piştîra gotina hevalê wî, ku serokê bajêr bû, tê bîrê û diçe bal wî, bona pîrsa alîkariyê... Mêrik ne li bajêr bûye û bavê min bi trêne tê heta stansiya nawçê Talînê, wekî ji wir here gundê Heko, bona dîtina neferên baltûza xwe û bona karê xweyî agîtasiyone. Gundîkî ji gundê Heko erebêda kêlekê rûniştî bûye, mêrik pê dihesê, wekî heval ji Yêrêvanêye, dibê:

- Zevayê Zevoya gundiya me, navê wî Hecîye, nivê Yêrêvanê destê wîdane, pîrr dewletîye.

Bavê min dengê xwe nake... Hekoda mêrik hew dinhere bavê min diçe ber bi mala xatiya Zevo... Bavê min tê mala baltûza xwe, gilyê xwe û wî camêrî dike, Teyoyê bacanax bi ken divê:

-Hecî can, dengê defê ji dûrva xweş tê,- û wî gilf hey dikine bîra xwe û hey dikenin...

Nîsana sala 1945-a bû. Dayîka min herdu xûşkê mine biçûkva çûbûne gundê Şamîramê. Ewê baxçê zaroka gundada vedikir û bi xwe jî dibû terbetdara wan.

Wê salê ez û xûşka mine mezin Firîce tevî bavê xwe Yêrêvanêda mabûn, lê mehekê jî em gotî biçûna dibistanê, dersê xwe.

Çend roj mabû, wekî şerrê cîhanî yê duyemîn kutabe, xelqê ew yek texmîn dikir, şabûn ketibû dilê îsanan. Kesî bawer nedikir, wekî neferê wan... mêr, kurr û birê wan wê jî şêr venegerin, hineka digot: "Kaxeza reş" hatiye, lê divek nav û femîl şaş kirine, divek lawik saxin? "Wê bên, wê bên", - û... bi guman hêvî benda kutabûna şêr bûn...

Çend biranîn derheqa Cerdoyê Gêncoda, apê Cerdoda (1904-1945), yê ku çend roja berî kutabûna şêr, pey nexweşiyêra ji wede zûtir -1-ê gulana sala 1945-a, hisreta emir di nava çevan, çû ax û berê sar.



Apê Cerdo gundiye bavê min bû, hevalê wî yê nêzik, ewan mîna birayên helal bûn.

Mîrina hevalê Hecîyê Cindî yê nêzik ne ku tenê bona wî, usa jî bona çanda kurda ziyaneke mezin bû.

Salên revê-bezê, yê şerê cîhanêyî yekemîn da, dê u bavê Cerdoyê Genco dimirin û ew heta sala 1924-a êtîmxana Aştarakêda dimîne.

Ew endemê komsomola bû, paşê bû komûnîst. Sala 1926-a Cerdoyê Genco tê hîlbijartinê wek katibê yekemîn yê Komîta Komsomola ya nawça Hecî-Xelîlê.

Salên 30-î Cerdoyê Genco rêdaktorê rojname Rya teze bû. Rojnamêda ewî kurteçîrokê xwe dida weşanê, bavê min digo: "Cerdo rojname dixemiland... Sed heyf, kes nivîsarên wî nebû xweyî, berev nekir..." Tevî bavê min salên zor û zextê Stalîniyê hatibû girtinê, kiribûne hebixanê bona karên "eksîşorişvaniyê" u pey salekêra ew jî afu kiribûn.

Azadiyêda çend meha admînîstoratorê têatira nişandana kînofilma bû, ya ser navê “Moskva”. Hema filmên teze distandin, ewî dê û bavê minra digot:

-Bira berxikê min bêne filma teze temaşekin.

Û ez û xûşka xwe kubar-kubar diçûn û apê Cerdo, ku tim bi berçevk tê bira min, bê bilêt, çiyê lapî başda em didane runiştandinê.

Cerdoyê Gêncî paşê, ji payîza sala 1939-a heta sala 1945-a bû serokê Têatira kurdaye dewletê ya gundê Elegezê.



*Têatira Elegezêye
dewletê, ji milê rastê,
yê 2-a Cerdoyê
Gêncî,
Nado Maxmûdov...,
pişt wan
Heciyê Cindî
sekiniye.*

Belê, yekê gulana sala 1945-a, hogirê bavê meyî nêzîk, nivîskarê naskirî, Cerdoyê Gêncî 41 saliya xweda, hê di benga xwe ya berhemdariyê ya xweş da, xatirê xwe ji cîhanê xwest. Birê wî- Şikoyê Gêncî, jina xweva ji bajarê Livovê hatibûne hewariyê, Tezoya xûşka wî jî ji gundê Şamîramê hatibû.

Diya min gilî dikir, digo: “Min besa mirina Cerdoyê bira gundê Şamîramêda bihîst û ez çend roja kerr digiriyam, zef ber xwe diketim. Gundiya dipirsî:

-Xûşkê, Cerdo kî te bû?

Min digot: -Gundiye Hecî bû, mera weke bira bû... Ez û Cerdo êfîmxana bajarê Aştarakêda mezin bûne...

Heyşt rojê din şerrê cîhanêyî duyemîn kuta bû.

Bavê min hersal, 2-ê gulanê diçû ser mezelê apê Cerdo û paşwextiyê usa jî ser mezelên apê Emîn û Hiraçya Koçar (*hersêk jî goristana Yêrêvanê ya “Toxmaxgel”-ê hatine defîn kirinê*).



Ez sala 1942 dibistana mûzîkayêda hatime qebûl kirinê, beşa kemanê da. De pirs didane min, min bersiva wan dida u gotin, wekî ez tême qebl kirinê, ji ber ku merîfeta min di dereca mûzîkayêda heye. Bavê min pirr dilşa bûbû, ewî zef dixwest, wekî awazên stiranên gelerî bi nota bêne nivîsarê, neyêne unda kirinê. Divek wê demê hêviya wî ez bûme? Lê ez bê dilê xwe diçûme dersê mûzîkayê. Xûşkên min Zînê û Nûrê biçûk bûn, dayîka min gav û sehet wanava mijûl bû, kesî guh nedida dersê min û ez jî bêhewas dersê mûzîkayêva “mijûl” dibûm û çend mehê din gazî bavê min kirin, gotin:

-Hewaskariya keça we ber bi mûzîkayê tune, dersê xwe da siste...

Û sala xwendinê hê tamam nebûyî ji dibistana mûzîkayê berî min dan... û ez usa ji mûzîkayê aza bûm.

Bavê min kêleka min rûnişt bi dengekî nimiz go:

-Qîza min, tu dersê xwe hazir nakî, ya te pê girtiye ne pake, usa nabe, her kes gere karê xweva mijûl be, ji hevala nemîne, xwendina xweda pêşbe...

Û, bîra min tê çawa ez berxwe ketim... Min xwe neheq hesab dikir, weki usa qewinî, wekî dê û bavê min ji min nerazîne, wekî ji hevalê xwe paş ketim, wekî ji dibistana mûzîkayê berî min dan...

Ez birime dibistana rex mala me, ya Yêrêvanêye hejmara 5-a ser navê H. Hakobyan, ya ermeni. Û dibistana nû da min her teherî dixwest, wekî xwendinêda pêş bim. Û îda min jî serê xwe kire ber xwe û xwend... Welle, ida xwendinêda tim pirr peş bûme. Bavê min her car diçû dibistanê civîna dê û bava, dihat digot:

-Emirê te direj be, lawo, tu me rûspî dikî, ez zef keça xwe razîme...

O,... ez çawa dilşa dibûm, hê diketime xîretê...

Paşwextiye, dersxana 6-ada dê û bavê min minra akardion kirin u ez bi hewas diçûm koma akardionîsta, ku dibistana meda amade kiribun u min zef baş akardionê dixist.

Havîna sala 1946-a bû. Ecoyê kurê xatiya bavê mine Kidê bi mevanî hatibû mala bavê min (*navê wî Ecem bû, digotin Eco*). Ewî go:
-Hecî, dixwezî keçeke xwe bi minra dayîne, ez wêya ji vê germê

derxim, bivime gund.

Guhê min ser xeberdana wan bû. Ez quloz bûm, min go:

-Bavo, ez dixwezim tevî Eco herime gund, bal xatiya Kidê (*Eco emirda mezin bû, le min tim jêra digo – Eco*).

Û ez çûm. Sibetirê, şebeqê em ji malê derketin. Bi avtobûsê em hatin Axbaranê, paşê avtobûsek dinda hatin heta Elegezê. Eco go:

- Wextêda em hatin, naka Şalikoyê erebeçî, Şalikoyê Eşo, wê me erebê siyarke û emê herine gund.

Ewî minra gotibû, wekî gayê kolxozê erbêva girêdayîne u Şaliko her sibe bi wê erebê şîrê kolxoza Pampê tîne Elegezê, teslîmî fabrîka şîr dike û vedigere gund, go: “Wexte, wê naka bê virra here gund”.

Rastî jî, çend deqê din Şaliko hat, çend bîdonên şîr yên vala erbêda bûn, ewana dan alkî û em erbê siyar bûn û berê xwe dan Pampa Kurda. Roje ewrayî bû.

Eco go: - Dive bibare?

Şaliko go: - Çi bêjim?

Ez jî dilê xweda divêm: “Pî... ê ne digotin ji Elegezê heta Pampê dupa peya diçin-tên, lê ew çawane- awqa dûrî hevîn?..” û hey ewira dinherîm û min nedixwest, ku baran bê.

Bi hewaskarîke mezin, şabûyî min li wan çiya-baniya, wan çayîra û kulîlkên reng-rengî dinherî û xwe xwera digot: “Bavê min rast dibêje: “Tebiyet û hewa Pampê cinete”.

Em gihîştine Pampê. Min xatiya Kidê, kurêd wê Egît, Mehmed Yerêvanê da dîtîbûn. Ewana zef baş ez qebûl kirim...

Xatiya bavê min Kida Îvo yeke pîrr dîlovan, karkir û pîrr xîret



bû. Şevda hişyar dibu: pez, dewar didot, dew dikila, xebata malê dikir û ez tim ji bîna dûyê tendûrê hişyar dibûm (ez xênîda radizam). Ewê rihetî nedida min jî, digo: “Ca kiştekê malê xe (nava malê gêzîke), ca çawa bade, ca serê pêz bigire, ca nanê pala tev keçîka bive, ca tepîka lêxe, ca tevî keçîka here pincarê....” Tenê êvara, pey hatîna garanêra em, zarê mehîlê, aza dibûn, berev dibûn u me dilist.

Çevgirtinok zef li min xweş dihat. De em carina diketin nava kerdiyê kartola jî –me xwe vedîşart.

Rokê hişyar bûm, min dî xatiya Kidê digirî... divê: “Hecî, bira xatiya te korbe, dinêda nemîne... hela dînya çawa neheqe, kafire, bê xwedê, pitê Hecî kê m bûn, te yek jî dayêda?” Min pakî fem nedikir,

derheqa çida divê û ûsa dikewgire... Paşê minra gotin: “Zeynevê qîzek jî aniyê...”, ez jî çûm pişt tewilê rûniştim û giryam...

Erê, ew meha tebaxa sala 1946-a bû, Naza xûşka min hatibû dinê.

Paşwextiyê diya min gilî dikir, dîgo: “ Jina filankesê(*nave wê nedigot*) gotibû, kî mizgîniyê minra bîne, bêje - Zeynevê qîz aniyê, mizgînya wê ser çevê min... De her wexta jî merivên kiret hebûne”.

Îja me ji dayîka xwe dipirsî:

-Lê bavo zef berxwe diket?

Dîgo: -Na, lawo, na! Dîgot – dayîna xwedêye. Divek dilê xweda berxwe diket, lê tu wexta eyan nekiryê, minra timê baş, heyf û helal bûye,. De Hecî, bi xwedêva eyane, qîzê xwe zef hiz dikir,- anî bêra xwe, go, - carekê Zîna me nexweş bû, germa wê zef bû. Bavê we zef berxwe diket. Vardanûşa cînar bi laqirdî go:

-Hacî can, çira usa berxwe dikevî, şikîr qîzên te zefin...

We bidîta bavê we çawa hêrs ket, derê oda me vekir, go:

- Na, min tirê tu cînareke heyfî... kerema xwe ji oda me derê, ez naxwezim te bivînim...

Paşê ewê pêşkêşeke mezin bona Zîna me kirî, anî dayêda, usa bavê wera li hev hat, go:

- Hecî can, qet laqirdiya jî fem nakî?

Bavê we go: -Tenê ne laqirdiyên usa!

XEZAL

Payîza sala 1946-a eskerê birîndar anîbûn Hospîtalên Yêrêvanê. Hospîtalek nêzîkî dibistana me bû, ser soqaqa Amîryanê. U mehê carekê-duda zarrê dibistana me dibirine wira, weki em wan birîndara mijûl kin, konsertê çûk nîşanî wan kin. Ewana oda mezinda berev dibûn û me wanara kilam digotin û direqîsîn, me helbest dixwendin...

Carekê kete guhê min, wekî ji oda kêlekê yekî birîndar bi kurdî hema usa dibêje: “Ax, xwezil...”. Wexta emê vegeryana malê, ez zivirîm wê odê, nêzîkî wî birîndarî bûm û min go:

- Apo, tu çira dibêjî “Ax, xwezil?..”

Ewî çevê xwe neyîseyî vekir, go :

-Tu keça kêyî?

Min go:- Keça Hecîyê Cindîme.

Bi hêrs pirsî:

-Hecîyê Cindî çûye ber şêr?

Min medê xwe kir, hêrs bûm û ew bû ezê ji odê derketama, lê ez mam û bi xeyîd jêra go:

- Na, bavê min nebirine şêrr, apê min şerrda hatiye kuştinê. Bavê min nebirine, çim ku destê wî...,- hê xeber devê minda, ewî go:

-Na, welle, tuyê birê xwe bibaxşînî...xûşka mine biçûk, ez carna bê hemdî xwe hers dibim û pirsê neheq dibêm,- ewî bi beşereke xweş li min nihêrî û ez jî pêra beşerxweş bûm,- paşê zêdekir,- xûşka mine biçûk, ez navêjim "Ax, xwezil", ez divêjim: "Ax, Xezal..." Xezal dergîstiya min bû, payîza sala 1941-ê wê dewata me bûya...Ne bi xêr şerr dest pê bû, ez birim şêrr. Nava van salada 4-5 cara ewê bersîva namê min daye. Eva du mehe ez anîme Yêrêvanê, lingêkî min birrîne... Min kurapê xwera caw kir, wekî pê bihese Xezalê mêr kirye, yan na? Min go, heger mêr nekirye, cawke bira ser minda bê.

Caw kiribû. Bîstek berê ew, dê û xûşka xweye biçûkva hatin ser minda... Disa ew bû, ew Xezala mine şermoke, nazik, xaşik... Xasiya min xwe avîte pêsîra min, girya, go, wekî malxwe wê ji şêrr venegeryaye û herdu êtîm mane stûyê wêda... Lezekî dinê xasiya min ji odê derket, min destên Xezala xwe paç kirin... Xasiya min vegerya oda nexweşxanê, wana xatirê xwe ji min xwestin, gotin 2-3 rojê din wê dîsa ser minda bên. Bîst roje ez hîvyême, tunene... Kurapê min wê îro-sivê bê, min ji nexweşxanê derdixin, hela bê wê beseke çawa ji minra bîne?...Ax, Xezal...

Min go:- Apo can, bêhna xwe fireke, ewê bên, her tişt wê başbe...

Ez bi dilêş hatim malê, min derheqa Rostemda (navê wî Rostem bû) gilî kir. Bavê min go:

-Ezê sibê tevî diya te herin dîtina wî, hela çawa dikarin alî wî camêrî bikin?..

Sibetirê ez ji dibistanê hatim malê, diya min go:

-Vê sibê ez û Hecî em çûne hospîtalê, doxtirê wî mera got, wekî kurapê wî duh nîvro hatiye û ew birye mala xwe Tibîlîsiyê, çimkî gundda kesî Rostem nemaye...bav û bira şerrda bûne şehîd, dayîka wan jî ji birçîbûnê û kerbî malxwê xwe û herdu kurê xwe ruhê xwe daye....Mera gotin, wekî mala xasiya wîda eva çendeke kes najî, ji gund koç kirine, çûne...

Ez giryam, min go:-Çawa çûne?... Çawa serda nehatine, çawa Xezalê Rostem tenê hiştiye?"

Diya min ber dilê minda hat, go:

- La-lawo, serê Hîtlêrda reş be, şerre... lingêkî mêrik tunebû, diya Xezalê heyfa xwe, gunê xwe keça xwe aniye, bona wê yekê jî qîza xwe ji gund derxistiye, ew hêsîr kî zane naka kune? Boy Xwedê be, qîza min, tu neke gunê dayîka wê û Xezalê...

Lê min demeke dirêj Rostemê birîndar û xeberdana wî bîr nedikir, heyfa min wî, Xezala nenase delal... û diya wêye hêsîr dihat...



Ez gundê Pampê da ser akardîonê bona zaroka miqamê kurdî lê dixim. Çiyayê Qemer dax tê xanê. S.1948.

Salêd şêrr û çend sala jî du sêrra, havîna, wezaretê xwendinê ya Ermenîstana sovêtiyê dayîka min dişand gundên kurda, ewê li wan dera baxçê zarra vedikir, dibû terbetdara wan. De salên şêrda mêr gundda kê m bûn, dupa jin diçûne kolxozada (şirîtekên gundiyan da) dixebitîn, zarokê xwe jî cem dayîka me dihiştin.

Dayîka me em jî bi xwera dibirin gund.

Salekê havînê em odeke mala Êsivê Hesên da diman. Apê Êsiv tevî kevaniya xwe meta Seyran tenê diman, hevra zef heyf bûn. Gerdena keça wan bûka xatiya Kidê bû.

Serê pezê nîvro tim min digirt. Carekê ez ne mal bûm, tevî zara dilîst. Pezê nîvro tê, meta Seyran derdikeve ser şoşê û gazî min dike “Fîrîde..., ha Fîrîde”. Min dengê wê bihîst, min dûrva go:

- Meta Seyran..., Fîrîce maldane, bira fîro ew serê pêz bigire.

- Pî..., go,- ê ne heyfa Fîrîcêye... qîza min, de tu were, zû were, derenge, pezê here...

De heta gundda jî xelqê maqûliya Fîrîcê, nazikaya Fîrîcê texmîn dikirin. Ewê sibe-sibe gişkara dîgo: “Sibe xêra we”, berî razanê diçû bal wan- apê Êsivra, meta Seyranra dîgo: “Şewa we bimîne xweş”...

Diya min dîgo: -Maqûliyê, Fîrîce bavê xwe çûye.

PÊLA DUDA

Salên 1948-1950 dîsa bajêrda meriv digirtin, sirgûn dikirin. Avayê doktorê zanînên filolojîyê Ararat Xarîbyanê ermenî rex mala me bû. Şevêkê hatibûn baltûza wî, mêrê wêra sirgûn kin. Baltûz wê lezê xwe ta dike, jerê dixwe, li wir dimire, lê mêrê wê divin...

Zulm bu...

Bavê min pîr xemgîn bû. Diya me mera digot;

- Şev xew nakeve çevê Hecî, divê "Wê dîsa min têkine hebixanê, yanê jî wê me malêva sirgûn kin"...

Min zanibû, wekî roja girtina bave me -18 adara sala 1938-a, wexta polîs bona dîtina îzbatan navmala me serobinî kiribûn tenê hejmareke kovara Hewarê ya 24-a dîtibûn, lê hijmarên din, ku diya min nava sova dîwêrda, bin êzingada weşartibûn, wana neditibû (*her sal 15-e meha adarê mala bavê min îda sove venedixistin û darê ku ber diman dikirine nava wê sovê. Girtina bavê min jî pey 15-e adarê bû*). Belê, çend nemên Celadê Bedirxan, çend kovarê Hewarê û usa jî çend nemên din mala meda hersal usa dihatine weşartinê. Lê wexta ev pêla duda destpê bû, gava merivê amûtam dîsa digirtin, sirgûn dikirin, rihetiya bavê min tunebû. Destê wî nedîçû wan tiştê bavêje, bişewitîne, dayîka me jî newêrbû hêrsa bavê me rake.

Rokê ez çûbûm dersê. Mamosta me çend zarok şandin mala Roza hevala me, wekî pê bihesin, ka Roza çira nehatiye dibistanê. Ez jî wanara çûbûm. Cînara wan dizîkava, kelogirî mera go: "Birin, şev malêva sirgûn kirin, birin"...

Ez pey dersara hatim malê, min diya xwera got:

- Mala Roza hevala min jî sirgûn kirine. Hela hê bavo ne male, bîne em wan kaxeza bişewitînin.

Go;- Destê min naçê.

Min go:- Elbeke xilmet bide min, eze derêm balkonê (hewşê), wana bişewitînim.

Min ew kaxez kirin elbê, agir berdayê. Dayîka min bi çevên hêsir hey derê balkonê vedikir, digo: "Zû bike!", hey digo: "Bavê teyê çi bêje?", hey digo: "Usa bike te nebînin". Ein taqê çarada diman, de dîsa hevsa xwe dikir - "Xelq tiştêkî texmîn neke?"

Berî êvarê, pey xarina şîvêra bavo go:

-Hun çi ji min vedişêrin, hun çi qewî usa kerr û lalin?

Derew kirin, derew gotin mala bavê minda tu demê tunebûye. Û

diya min bavê minra gilî kir, go:

-Min ew name, kovar dan Firîdê, Firidê hewşêda şewitand...

Bavê min melûl bû... lê piştî lezekî go:

-Ax, sed heyf..., welle, emir çiqas çetine...ez çi bêjim? Na, ne gunê we bûye...

Lê, çendek bû beşera bavê min qet xweş nedibû, pîrr melûl û xemgîn bû...

Dayîka Vardanûşa cînara me ji Tîbîlîsiyê bû, me jêra digo- babo (bi gurcîkî: pîrkê). Hersal 2-3 cara dihate Yêrêvanê. Xwexwe terzî bû. Û her car diya minra digo:

-De hela bîne were, emê kincê kîjan keça te bona kîjanê kinkin, biguhêzin, bidirûn, (dêrê Firîcê bona min didrûtin, yên min bona Zînê...). Kincê Firîcê û Nûrê gere tim xas bûna, dayîka me digot:

- Firîce dibistana rusada dixûne, lê Nûrê dibistana mûzîkayêda- û hûn gere wê yekê fem bikin, wekî ew herdu dibistan jî ji yên we başqetirin, gere kincê wana xas bin.

Diya Vardanûşê digo:

-Diçim Tîflîsê cînarê xwera her car besa mala we dikim, divê m nava du odada hevt neferin û heyran, qet dengê wana nayê, her yek ker û lal karê xweva mijûle, û çîqa mêvana qebûl dikin, verê dikin... Hecî û bermaliya wî Zeynev zef alî hewcekara dikin...

Salên 50-î

Nîvê salên pêncîyî dîsa ocaxên kurdiye çandî, zanyarî li komara Ermenîstanê vebûn. Li peytextê komara Ermenîstanê, li Yêrêvanê, dîsa rojnama "Rya teze" hate weşandinê, li ku salên 1955 û 1956 Hecîyê Cindî wek katibê berpirsiyar kar dîke. Bona rojnamavanêd ciwan ew û Emînê Evdal dibine wek mamoste.

Hema wê salê jî Xwendinxana ermeniyaye pêdagogîyêda beşa kurdî vedibe. Hecîyê Cindî wê derê dersê zimanê kurdî û edebyeta kurdî dide.



*Hecîyê Cindî wexta ders
dayîne, s.1958*

АРХИВНАЯ СВЕДЕНИЯ

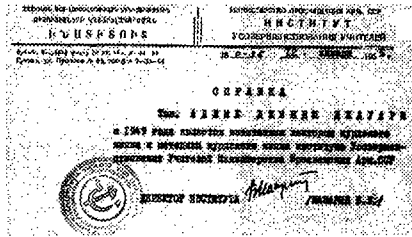
Решением Бюро ЦК КП Армении от 7 - в января 1955 г. Давуага А.Д. был утвержден ответственным секретарем и членом редколлегии редакции газеты "Ряа теае".

Заместитель директора Армянского филиала ИМЭ при ЦК КПСС по партийному архиву /Е.В.МРАВАН/



Vê dokûmanêda tê gotinê, wekî bi biryara byûroya komîtêya navendî ya Partiya Komûnistîyêye Ermenîstanê ya 7-8 meha cille sala 1955-a Cawarî Hecîyê Cindî hatiye kifş kirinê wek katibê berpirsyar û endemê rêdaksiona rojnama "Rya teze".

Hecîyê Cindî hersal mehên havînê salên 1949-1984-a di kûrsên temamkirina zanebûnên mamostan da, ku wezaretê Ermenîsyanêye ronkayê vedikirin, ji ştatê der, dersên ziman û edebiyeta kurdî didan.



Sala 1955-a Hecîyê Cindî bona karê xweyî berbiçev di dereca kurdzaniyêda bi Ordêna "Nişana Hurmetê"-va tê rewakirinê.

Sala 1959-a anegorî biryara sedirtiya Akademiya Ermenîstanêye zaniyariyê Hêcîyê Cindî ji Înstîtûta edebetêye ser navê M. Abêxyan cîguhêzî sêktora rojhilatziyê dibe, li wir **dibe serokê beşa kurdzaniyê.**

BAL ÎSAHAKYAN

Sala 1954 -a bû. Rojêke havînê bavê min hate malê, go:



-Van roja emê fotoyê xwe tevî Avêtîk Îsahakyan bikşînin.

- Em kî?- me ji bavê xwe pirsî.

- Ez û herdu qîzê xwe- Firice û Firîde.

- Ê ne fotoyê te tevî Varpêt hene?- diya min gotê.

- Îjar ci, wekî hene?... Îro mala nivîskarada rastî Varpêt hatim (Avêtîk Îsahakyanra carna digotin –Varpêt, yan Hoste). Min jêra got: “Varpêt, bona bi mûnesebeta 80 saliya jidayîkbûna te, min bi hizkirineke mezin çend berhemên te wergerandine ser zimanê kurdî. Ewê bi berevokeke cuda bi sernavê “Emoyê kurmanc” sala tê bê weşandinê”.

Varpêt kêfxweş bû, razîbûna xwe da min. Paşê min zêde kir, gotê, wekî dixwezim fotoyê wî jî wê berevokêda hebe. Min jê pirsî:

-Ez û fotoçêkir dikarin bêne mala we, fotoyê te bikşînin?

-Ew çi gilîne?-got,- keremkin, werin, ese werin, ezê hîviya webim... neferava werin.

Wê êvarê kurê hevalê bavê minî nêzik, kurê Cerdoyê Gêncoyê-Lyova bi mêvanî hatibû mala me. Bavê min wîra jî got:

-Hergê xwestina te heye, filan rojê, filan sehetê baxçê pêşberî avayê Opêrayê hîviya mebe, emê hevra herin mala Avêtîk Îsahakyan, fotoyê xwe tevî wî bikşînin.

Ez û xûşka min Firîce bêsebir hîvya wê rojê bûn. Ne axir emê rastî lawê gelê ermeniyayî mezin bihatana, helbestvanê dinêyan...

Wedê kivşkirî em çûn mala Îsahakyan. Jineke cahil derî ber me vekir û go:

-Varpêt hîvya weye.

Em çûne hundurê malê.

-Keremkin, keremkin,- dengê varpêt ji oda peşber hat û em çûne wira.

Bavê min nasiya me da Varpêt, got, wekî qîza wîye mezin-Firîce, xwendikara Înstîtûta doxtiriyêye, Firide-xwendikara Înstîtûta dewletê ya pêdagogiyêye li bajarê Moskvayê, lê ew xort- Lyova, kurê nivîskarê meyî navdarî rehmetî Cerdoyê Gêncoyê, xwendikarê Înstîtûta êkonomîkiyêye li bajarê Livovê. Îsahakyan mera kêfxweş bû, ewî go:

-Ez zef şame, Hecî can, min gelê we zûda hiz kirye,- û ji emirê kurmancê dîtî anî bîr...

Gilî kir, wekî gondê wanda aşê wan hebûye. Zarotiyêda ew li wêderê rastî kurmanca jî hatiye, gilî-gotinê wan, kilam û miqamê wan bihîstine. Gilî kir derheqa şivanên gundê xweda:



Ji çepê: Firide, Av. Îsahakyan, Firice, Lyova

-Mexso bilûrvanekî hêle bû, Haso dengbêjekî bi gotina te...,- zef cara li wana qesidîme, bi dil û hizkirin kilam û miqamê wana bihîstiye, helalî û paqijiya ruhiyeta wan texmîn kirye...

Îsahakyan wî çaxîda folkilora me hiz kirye, berhemên xweda jî folkilora kurdaye dewlemend daye karanînê...

Em derketin balkonê. Şikilkêş bona berevokê fotoyê Varpêt kişand, paşê fotoyê Varpêt û bavê min, paşê jî fotoyê varpêt û me xwendevana.

-Hecî,- Varpêt got,- qe Qers tê bîra te?

-Na, Qers pakî nayê bîra min,-bavê min bersîva wî da,- ez û bavê xwe Cindî çend cara çûne Qersê kirrîn - firotanê, lê gundê me, gundê Emençayîrê, ku nêzikî Qersê bû, rind tê bîra min: ew çiya, ew çayir-çîman, mala me, malêd kalikêd min, ew kanî...

Varpêt go:

-Qers ne dûre, jî aliyê Gumriyêva lap nêzîke... Hecî, xwezila rê vebûna, ez û tu em biçûna Qersê...

Bavê min bi hisreteke mezin gotê:

-Xewzil, Varpêt can, xwezil...

Dema em jî balkonê hatine hundurê malê, kulfeta Îsahakyan-Sofiya xanim, berbi me hat, got:

-Keremkin rûnên, qawe hazire...

Em rûniştin, kulfeta cahil qawe û totikên şîrin danîn ser texte. Sofiya xanim jî rex me rûnişt. Ewê jî bavê min pirsî:

-Hecî can, çend zarê te hene?

Bavê min got: -Pênc qîzê min hene!

-Xwedê wana xweyke, wan gişka xweyke...

Bavê min go:-Sofiya xanim, ez zef jî we razîme, bira xwedê kurê we Vîgên jî xweyke, mirazê we wîbe...

Paşê derheqa wergerêda xeber dan... Îsahakyan pirsî:

- Hecîyê pismam, kerema xwe bêje, gelo berevoka nû da te qe çî werger bi cî kirine?

Bavê min go:- “Emoyê kurmanç”, “Nadoyê bengî”, “Leyl û Mecrûm”, “Diya minra”. “Gundî û çivîk”...

Varpêt giliyê bavê min nîvcîda hişt û jê pirsî:

-“Lê Ebû li ale Maharî?”

Bavê min go:- Na xêr. “Ebû li ale Maharî” cewahireke, wergera wê destanê çetine, min bona vê berevokê pêra negihand.

- Bellê, çetine, ezî 34 salî bûm, wexta min ew destan nivîsî...

Av. Îsahakyan ji me pirsî, gelo em efrandinên wî zanin?
-Çawa nizanin,- min zûzka gotê, ez ji ciyê xwe rabûm û helbesta wîye “Elegezêra” zarkî got.

Gişka destê xwe minra lev xistin.

Zeman difirî, ew du-sê sehet bû em wir bûn, lê me tirê çend deqe derbaz bûne.

Lê îdî wext bû. Em rabûn, bavê min razîbûna xwe bona wê rasthatina hewaskar, fotokişandinê û teqlîf kirinê gotê, me xatirê xwe ji Varpêt û kulfeta wîye mêvanhiz xwest û bi dilekî baristan û şa ji mala Avêtîk Îsahakyan derketin...

...Rojnîşa xweda 21-ê sibata sala 1959-a bavê min nivîsiye: “Îro min guhdarya welgerê Fêrîkê Ûsiv kir ya “Ebû li ale Maharî”.Eferim Fêrîkra! Hergê Varpêt hebûya, minê jêra bigota: “Varpêt, ew destan bi hostafîke mezinva hatiye wergerandin ser zimanê kurdî bi qelesa şayîrê 25 salî Fêrîkê Ûsiv”.

Lê heyf, eva sala dudane Îsahakyanê mezin xatirê xwe ji cîhanê xwestiye...”

Hecîyê Cindî salên 1932-a û 1933-a tevî êkspêdisîya berevkirina zargotina ermeniya û kurda dibe. Aha akadêmîk Aram Xanalanyan çi dinivîse:

“Weke sî sala min û Hecîyê Cindî tev kar kirye. Destpêbûna salên 1930-î tevayî tevî êkspêdisîyayêd zargotinê bûne, ku bi serkariya Karo Mêlik-Ohancanyanê emekdar hatine teşkîlîkirinê. Gele gundêd Ermenîstanê geryane, gele qînyatên zargotinê berev kîrine...”



Hecîyê Cindî tevî dostên xwe, folkîlorîstên ermeniya yê mezin Karo Mêlik-Ohancanyan (rûniştiye) û Aram Xanalanyan, s. 1957.

Salên 50-î soqaqa meda kurdê me timê qatix (mast) danîn difrotin. Carna dayîka min jî ji wana dikirî. Yekî bi simêl, navê wî

Eslan bû, soqaqa Sverdilovêda tim dikire gazi: “ Masûn, lav masûn, ararat masûn”. Cinarê me,ku zaniyarê ermeniyî eyan bû – Ararat Xarîbyan, qatix jê dikirî, jêra digot: “Barêkam, mî asa ararat masun, asa anarat masun” (*pismam, nevêje ararat qatix, beje- qatixe temiz*). Usa diqewimî Eslanê qatixfiroş dayîka minra digot: “Xûşkê, îro şîrê me bîsoyî bûbû, ezê sibê qatixê temiz wera bînim”.

Sala 1956-a Firica xûşk Înstîtûta doxtiriyê kuta kir û hema havîna wê salê jî dewata Firîcê u Şekro kirin.

Rokê, pey dewatêra, Eslan derê me xist, qatix anîbû, diya min jê kirî. Piştira ewî go:

- Xûşkê, dibên we qîza xwe bê qelen daye mêr, lê hinek jî dibên: “Hecî qelen dizîkava stendiye, gotiye: “Kesîra nevêjin”, gelo raste?

Diya min jêra go: -Welle, me qîza xwe bê qelen daye. Va, Hecî male, were jê pirske.

Go: - Na, na xûşkê can, ez bawer dikim, de bera xelq jî xwera xeberde.

Bavê min derheqa vê xebordanêda pê hisya, go:

-Min qîza xwe bê qelen daye mêr, ezê qîzê dinê jî bê qelen bidime mêr. Qîz, gotî neçilmisin... Ax, xwezil, sed car xazil, ew edetê gelê meyî zirar û paşdamayî tamam ji navê bihata rakirinê...Lê, çi ku ma derheqa wan xeberdana da, de bira bêjin, guh nedinê...

Salên 60-î

Ez divê sala 1961-ê bû, Xatiya min Zevo bi mêvanî hatibû mala me. Bavê min pey xebatê westiyayî, kesirî hate mal.Xatiya Zevo bi xemgînî jê pirsî:



-Hecî can, tu timê wa kesirî têtî malê?

Bavê min go:- Na, Zevo can, iro civin bû. Merivê usa hene hergav hersa min radikin, pey min ketine...

-Pî...Hecî can,- xatiya min gotê,- te jî yanê tişt go? Xelq bikeve pêşiya meriya - rinde, yan pey meriya? Heyran, xwedê kirî ketine pey te, neketine pêşiya te...De bira usa pey te kevin û negihîjme te...

Bû pîrqîna gişka, em kenyan...

Bavê min go: -De bira gotina te be, xûşkê can, xemê min revîn, bîna min derket...

Me malêda xebera “na” nedibhîst. Eger çûyînek, hatinekek lazim dibû, me ji dayîka xwe dipirsî û ewê hercar dîgo:

-Ji bavê xwe pirs kin.

Bavê me wê guh bida me u eger bigota “aqilê min nabire” îda xilas, me gere dengê xwe nekira û karê xwe dinêva mijûl bûna, yanê wexta me digot “ ew gilî, yan çûyîn lazime”, ewî digot: “ Min serwext kin bona çiyê?”

Mala meda hevfemkirin, hizkirin û girtina qedirê mezina hebû.

Me ber çevê xwe didît xebathizî û xêrxaziya dê û bavê xwe. Me timê derheqa dersên xweda, piştra karên xweda, pêşdaçûyîn û çetinayên xweda wanara gilî dikir, wana dişewirîn, me gilî-gotinên dê û bavê xwe ser çevê xwe qebûl dikir.

Dibistana ku min salên dirêj wek mamosta dersên matêmatîkayê bûm, orta mala bavê min û ya min da bû.

Dê û bavê min digotin:

- Berî çûyîna mala xwe, pey karê xwera, ji dibistanê were serîkî bide me, paşê here mala xwe.

Rokê ez hatim mala bavê xwe, bavê min hazirya xwe didît, ku ciyada here.

Go: - Ez îro neçûme ser karê xwe, dersbêjekîra pev ketime, ku bona xortekî xwendekar pêra xeberdim.

Nişkêva dayîka min biênijî...

Bavê min ker û lal potê xwe êxist, go:

-Ez ciyada naçim.

Min go:- Bavo, çawa naçî? Ê ne te go- pev ketiyî, naka mêrikê benda te be...

Go:- Naçim, sebir hat, - û me xwe kerr kir.

10-15 deqê din bermaliya mêrik bavê minra bi têtêfonê axivî, ji navê mêrê xwe baxşandin ji bavê min xwest, go, wekî mêvanê wan hebûne, piştira wan mêvana mêrê wê birine Gund. Şa bû, wekî bavê min hê ji malê derneketibû.

Diya min go: - Pak bû, vê surr û sermê Hecî neçû hîviya mêrik nesekinî.

Hecîyê Cindî yekî usa bû, “sebir” ê jî bawer dikir.

Meha adarê sala 1864-a me têtêgram ji Sêda Rûdênkoyê sitend: **“Ez bi dil doktorê zaniyariyê kurdî pêşin bimbarek dikim.”** Derheqa biryara Komîsiya atêstasiyone here bilind li Moskvayê Sêda Rûdênkoyê em agahdar kirin. Bavê me bê xweykirina dîsêrtasiyê bû doktorê dereca duyemîn.

“Lîtêratûrnaya gazêta”yêda (rojnama edebiyetê, Moskva) 12-ê hezîrana sala 1965-a ev foto hatibû cî kirinê û bin wîda nivîsî bûn:

“Malbata Hecîyê Cindî Cewarî: kurdê pêşin Sovêtistanêda, ku navê doktorê zaniyariyê sitend”.



*Ji çepê: Zînê, Zeyneva İvo, Nazê, Nûrê,
Hecîyê Cindî, Firîde, Firîce.*

Payîza sala 1964-a, 22-ê meha îlonê Emînê Evdal - hogirê Hecîyê Cindî, pêşewitîyê canda kurda, zanyar, nivîskar, mamosta – pey nexweşiya dirêj û giranra xatirê xwe ji cîhanê xwest.



Hecîyê Cindî û Emînê Evdal

Me bavê xwe awqa berxweketî, dîlşikestî nedîtîbû. Ewî pirr dirêj serrûyê xwe hilnedida, digot: “Heyfa Emîn, hevaleyê pirr helal bû, borcnas, xîret...”

Bavê min digot: “Hela li gundê Emençayîrê da me hevaltî hevra kirye. Ew du sala ji min mezintir bû. Min timê hurmeta Emîn girtiye, yekî helal bû, paqîş, rastgo, karkir. Hevalên mine nêzîk, gundiye min



Cerdoyê Gênco, Eminê Evdal, sed mixabin, zû çûne ser dilovaniya xwe”...

Bi xemxurîya Hecîyê Cindî ew hate binaxkirinê li panteyona Yêrêvanê, kîderê merivên navdar defîn dikin, ewî her usa jî du pirtûkên apê Emîn pey wefatbûna wîra dane weşandinê.

Sala 1966-a bavê min layîqî navê profesoriyê bû.

Hecîyê Cindî ji sala 1968 heta 1974-a li Zanîngeha Yêrêvanê mamostê ziman, edebiyet û folkilora kurdî bû yê beşa fakûltêta rojhilatzanîyê ya Kurdzanîyê.



Hecîyê Cindî û Şekro Mihoyî tevî xwendkarên beşa kurdzanîyê ya Zanîngeha Yêrêvanêye dewletê.



Prof. Hecîyê Cindî ji xwendkarên beşa kurdzanîyê întiyamê hiltîne

Salên 70-î

Sala 1970 Hecîyê Cindî bi **mêdala “Bo xebata efat”**, bi mûnesebeta 100 salya bûyîna V. Lênîn, hate rewakirinê.

Sala 1971-ê **Nûra xûşk** têza xwe bi sernavê “Hunermendya stranên kurdaye geleri” li Înstîtûta Hunermendyê ya Akadêmiya Ermenîstanê ya Zanîariyêda bi serfiryazî û yekdengî xwey kir u **derca kandîdata (doktora) Hunermendyê stend.**

Sala 1972-a Hecîyê Cindî wek **endam-miqaledarê Akadêmiya Kurda (Îraq) tê hilbijartinê.**

Hecîyê Cindî bi biryara Sedirtîya Şewra Ermenîstanêye tewrebilind sala 1974-a hêjayî navê **“Karkirê Ermenîstanêyî Zanîstiyêyî Emekdar”**-î hurmetlî bûye.

Hema wê salê jî bi biryara wezareta Ermenîstanêye ronkayê ew bi mêdala ronakbîrê ermeniya X. Abovyan tê rewakirinê.

Sala 1974-a Firîca xûşk disêrtasya xwe bi têma kardîfyologiyê bi serfiryazî û yekdengî xweykir û bû doktora bijîşkyê.

Bavê me sala 1975-a duyemîn tê hilbijartinê çawa endemê (parlamênterê) şewra bajarê Yêrêvanê.



Hecîyê Cindî bin vi fotoyî nivîsiye:

"Ez û dostên mine ezîz: Doktor, profêsor Harûtyûn Mikrtçyan û doktor Sarîbêk Mauûkyan, s. 1976."

Sala 1976-a Hecîyê Cindî dinvîse: "Cabeke nebixêr hat gihîşte me: kinêza me, ku dzana meşûr, edebyetzan, zargotinzan, doktora edebyetzaniyê Margarîta (Sêda) Rûdênko wefat bû...



H. Cindî tevî Sêda Rûdênkoyê s. 1960.

hiştiye..." (rojnama "Rya teze").

Ewê bi weşandina berhemên xwe nîşan da, ka sedsalên navînda edebyeteke meye destnivîsare çawa hebûye... Eva yeka bûyereka usa bû, çawa meriv pêşiyêd xweye aqilbende xweykemal û merîfeta mezin ji xewa hingorî hişyar bike...

...Margarîta Borîsova nayê bîrkirinê. Wê nava gelê meda karekî nemirî û navekî qenc

Bo 70 -salîya bûyînê û bo karê pir mezin di dereca pêşdabirina kurdzaniyê û edebyeta kurdî û pêdagogiyêda Hecîyê Cindî sala 1978-a bi **Ordêna “Dostaniya gela” û hurmetnana Akadêmiya Ermenîstanêye zanîstiyêva tê rewakirinê.**

Bavê min rokê jî ji Teyoyê kurê xalê xwe, ku panzdeh zarên wî hebûn, pirsî:

-Teyo can, berî razanê tu çawa zanî, wekî neferê te hemûşk maldanin?

Teyo pîr laqirdçî bû, bi ken go:

-Apo can, ez û bûka te em wana dijmêrin – yek, dudu, sisê...,- paşê bû pîrqînya wî, go,- na, wele, apê xwera bêjim, zarê çûk zû radizên, lê yên mezin xwexwe zanin kî pey kêrane û berî razanê elametiye didine me hela kî ne hatiye malê...

Bavê min go:- Teyoyê min, Xwedê zarê te xweyke! Zaru kulilkên malêne.

Teyo go:- Zaru xilamê tene, apo can.

Salên 80-î

Hecîyê Cindî sala 1985-a bûye endam - hîmdarekî Înstîtûta kurda ya Parîsêye şerefê.

Sala 1986-a xelata rojnama “Rya teze”-ye mexsûs “Bona wergerandina edebiyeta ermeniya ser zimanê kurdî” didine wî.

Sala 1988-a, bo 80-salîya bûyînê, Hecîyê Cindî bi HURMETNAMA Sedirtîya Şewra Ermenîstanêye tewrebilindva tê rewakirinê.

HATINA RIZA

Xezal xatiya bavê min bû, meta Fêrikê Ûsiv...Wexta koçberbûnê mêrê Xezalê rêva dikujin û Hesenîkê Cemaldînî Xezalê ji xwera dike jin. Ew nawça Dîgorêda dimîne.

... Hemoyê birê Fêrik wê bihata mala bavê min, wê nema çend gundê qeza Qersêra binvîsyana, bavê minê bibira bida wergerandinê ser

zimanê tirkî û bişanda, bi wê hêviyê, wekî dive caweke xêrê derheqa Xezalêda bê bigihîje wana. Dinvîsîn û hêviya xwe nedibîrîn...

Û rokê cawek hat... Rizayê kurê Xezalê nivîsî bû... nivîsî bû, wekî Xezal ji vê cîhana ronik çûye, le ew bi xwe dive bê dîtina xala, xatiyê û lawên xatiya.

Şabûna, ku ji ber stendina wê namê ket nava neferê mala me bi peyîva nayê gotinê.

Lê bavê min bona Xezala xatiya xwe ber xwe diket, digo:

- Heyî wax, heyî wax,...xatî can, Xezala xûşka Zozana dê, xûşka dayîka min...

Bo xatirê Xezala diya xwe bi pirs-pirsyara nuxuriyê Xezalê - Riza, zivistana sala 1978-a ji Tûrkiyê hate Ermenîstanê... Ewî gilî kir-çawa diya wî hertim destê wî digirt, û ew dihatine ber avê-wî alî sînor, û ewê dikire gazî, ji sînorçiya pirsra xûşk-birê xwe dikir.



Sereskerê sînorçiya kurd bû. Ewî bavê minra gilî kiribî derheqa wê jinka hêsîrda û bavê min ew neheq dikir, wekî navê nefera jêra negotiye.

Roj û meh derbaz dibûn, deng û his tunebû, gişk bêsebir benda hatina Riza bûn...

Û şeveke zivistanê bi têlêfonê mera gotin:

- Bersîva mêvanê xwe yê ji Tûrkiyê bidin.

Fêrik qîloz bû, telêfonêda kire gazî:

-Riza tuyî?..

- Fêrik, ezim, ez bi qurban, xalên min qe çawanin?...

Go:- Tu bêje kîjan hotêlêdanî, emê bên xebêrdin.

Go:-Hotêla "Anî"yê dame.

Fêrik kincê xwe zûzka xwekir, go: -Biliv, emê herin hotêlê.

Min go:- Sebirke, naka taksî jî tunene...

Go: - Na, Riza awqa erd hatiye, em nikarin peya herine hotêlê?

Û em çûn...Rêva me xeber nedida, her yek me mitalada bû, û me dilezand, wekî deqekê zû Riza bivînin...

Dergevanê hotêlê mera go:

-Hîviya wene, herine filan odê.

Me derê wê odê xist, Riza derî vekir...û çevê wan bi hêsir, wî û Fêrik hev hemêz kirin, hev bernedidan... Jina Riza- Gulê, jineke zarxweşe xaşik bû. Îske-îska me herda bû dora wan diçûn, dihatin...

Pîstra ew rûniştin, îjar Fêrik go ez kî me, îjar em çûne rûyên hev.

Ez difikirîm : "Welle hisret çiqas zore..."

Riza derheqa xal û xatiya xwe ji me pirsî, Fêrîk got:

- Ew çûne nava ax û berê sar...

Bû kurîniya wî giriya.

Go:- Ax, dayê, ez dereng hatim ditina xûşk û birên te, wax....
Pey wefata dayîka xwe, min kire hişê xwe, wekî çawa jî hebe ezê werime Ermenîstanê, hema ez dewsa dayîka şîrin gere birê wê û xûşkê bivînim... Ez dereng hatime, ax, Xezala dê, tu bibaxşîne kurê xwe... ax, dayê, dayê... de gidî, bextê weme, me zû bighînin Pampê, ez dixwezim herim ser mezelên xûşk û birayên dayîka xwe...

Êdî berbang bû, em hatin mala bavê min, li wir jî ji şabûna giriyan. Bavê min digo:

-Bera rema xwedê xatiya min be, bera ruhê xatiya min Xezalê ragihîje kesverê rem û rihetiya heta-hetayê, - digot,- welle, ez îro pîrri dîlşame bona hatina Rizayê bira, Rizayê kurxati û helala wî Gula xûşk,- digot,-hûn ji gundê Qizilqulê heta vira ser herdu çevê minra hatine...

Fêrîk gundra bi têlêfonê birê xwera axivî, got:

- Çevê we gişka ron, Riza, jina xweva hatine Yêrêvanê.

Go:- Ser herdu çevê me, ser serê mera hatine, bi xêr hatine...welle, berf zef ketiye, rê hatine girtinê, lê çawa jî hebe emê îro bi "Wîlîsa" Hemo bên.

Hatin, êdî nîvro bû, bavê min nehişt wê rojê rêkevin, sibetirê pey taştê ra rêketin. Birê Fêrîk gotin, wekî lawikê gund naka riya Pampê û goristanê vekirine. Riza û Gula helala wîye delale zarxweş çûne Pampê, û Riza, çawa Fêrîkê Êsiv destana xweye "Rizayê kurmet" da nivîsiye:

Tevî xizim û xûnavê gund

Xwey-xûnavê dereng hatî

Diçe pala çiyayê bilind-

Ser mezelê xal û xatî...

Çenge xweliya mezelê xal

Û mezelê Kida xatî,

Dike nava dezmala al

Bi tiberkî, tulizmatî.

Wekî bibe here wira

Bireşîne bi şîn-şayî,

Ser mezelê xûşka wane -

Ax û keser dilda mayî...

Fêrîk gilî dikir: "Der û cînar temam hatin, hilşyan ser me û her

kesî çevronayî dida me. Gişk di heyra Riza da bûn, digotin: “Ser çevara hatî, bi xêr hatî”. Herro ewan mêvanê brakî min bûn, her dera bi def û zûrnêva kêf dikirin, govend digirtin, Riza û Gulê jî dileşq diketin govendê...”

Wezîrê Eşo bîranînên xwe da dinivîse:

“Min temî li lawên apê Ûsivê Îvo kir, ku ew Riza û Gulê ji Pampê bibin Sipîtakê, dîtina birê min- Şîraliyê Eşo, ku li nexweşxana wî bajarî da serokê xîrûrgiyê bû. Min dixwest, ku Şîraliyê weke min hisreta qersiyar da jî Riza û jina wî bibîne, şa û kêfxweş bibe. Yekê jî Gulê ji sehet, tunduristiya xwe digazînî. Min dixwest, ku Şîralî alîkariya wê bike. Lawika daxweza min bi cî anî bûn: Riza û Gulê biribûn Sipîtakê mala Şîralî. Li wira Şîralî teseliya tunduristiya Gula bûk kiribû, boxçekî mezin jêra dû-derman danî bûn, ku piştî çûyîne ew wana bixwe. Gava Riza û Gulê ji Pampê vegeryan, Gula bûk her wa heyîra Şîralî da bû, pesina wî dida û digot: “Şîraliyê min mîre”...

Berî çûyîna xwe ya Romê, Riza û Gulê dageriyar Yêrêvanê, mala bavê min. Hatina Rîzara bavê min pîrr kefxweş bûbû. Dayîka min paşwextiyê danî bîr: “Gava Riza, bermaliya wî lawikara çûne Pampê, Hecî nişkêva dudilî bû: Digot: “Gelo rastî Riza kurê xatîyêye? Digot;-dibe merivê xerîbe, tirka wîya “bona min şandine”, (ji ber ku Hecîyê Cindî pê radyoya Yêrêvanêye bi zimanê kurdî pir cara bo qetilyama û înkarkirina kurda dijî tirka xeber dida û xênjî wê, pey kela bolşêvîkra ji meriva ha-hanga bawer nedikir, ê ne wê demê çûyîn-hatin jî pîrr çetin bû -F. H.). Lê wexta Riza ji Pampê vegeriya û giliyên diya xwe -Xezalê, derheqa şewitandina lodê û diziyê û derheqa mêrxasiya xatiya xweye Zozanêda gilî kir (ew çî ku Hecî zanibû), ewî teze ji wîya sed selef bawer kir û dîsa hatina wîra bêhed û hesab şabû, û paşwextiyê pir berxwe diket, wekî pêra negîhand fotoyê xwe tevî Riza bida kişandinê”. Roja sisya em çûne hotelê, wekî Riza heq-hesavê hotelê bide, piştira bi avtoyên lawikên gundê Pampê rê ketin ber bi bajarê Gumriyê, wekî ji wir bi tîrenê herine Qersê. Li Gumriyê, dema xatîrê xwe ji hev dixwazin, Riza bi dilşewat dibêje:

-Qurbanî we bim, ezê dîsa bêm dîtina we...

Fêrîk gilî dikir: “Ew xeber bûn agir, dilê min şewitandin, wê deqê, nîzanim çima, min tirê ezê îda Riza nevinim û min zûzka bi dezmalê hêsirê çevê xwe temiz kirin...”

...Belê, dewsa hatina Riza, me sala 1980-î namek sitend, bijîşkekî tirk ser kaxezeke mor kirî nivîsî bû, wekî Riza Ûzvarîş pey

nexweşiyêra wefat kiriye...

...Çi-b Riza hat?-ji hev pirsîn,-

Bi wî mêrê sip-silamet....

Nexweşiyê mir, yan bi qeziyê

Yanê kete tora nemerd?...

“TU BI VAN ÇÎROKA EBÛRA XWE DIKÎ?”

Sala berê xatiya bavê min- Kida Îvo, ji gundê Pampa Kurda (naha Sîpan) hatibû mala me.

Bavê min, Hecîyê Cindî, bona nivîsara zargotinê çûbû gundên kurmanca. Du rojê dinê bavê min hat. Çawa hergav-bona hatina xatiya xwe zef şa bû, paşê balole kaxez danî ser textê xwe û bi beşereke xweş, ji xwe pir razî, go:

- Min xizneke çawa berev kiriye...Eva beyta, ku min bernivîsiye, filankesê gotiye, eva kilama - bêvankesê...

Xatiya Kidê pirsî, go:

-Tu navê wan meriya jî dikî deftera?

Go:- Erê welle, navê zarbêja miqîm dinivîsim!

-De wekî usane,-xatiya Kidê bi şabûn got,- êvarê ezê jî tera du-sê çîrokên biçûk bêjim, navê min jî, fireya seheta xwe, têke deftera.

Go:-Ser çeva, xatî can, tek tu bêje!

Êvarê xatiya Kidê çend hikyatên çûk gotin, û Hecîyê Cindî ber nivîsî. Sibetirê kêfa xatiya Kidê tunebû, bêhewas, medekirî bû.

Ewê go:- Îşev-mişev xew nekete çevê min,- û berxwe ketî, melûl zêde kir, - mala minê, ax min qirikê... Hecî, lawo, tu hema bi van çîroka, qelîbotka ebûra xwe dikî?...

Hecîyê Cindî emirda kêmbû dikena, lê vê carê bi dil têr kenya, rabû xatiya xweye kinêze xîret paç kir û go:

- Xwedê min bêy “çîrok û qelîbotka” neke, xatî can. Ez wana zef hiz dikim, naxwezim ewana bêne bîr kirinê, unda bin: ji xanimê mîna te hîvî dikim-minra beyt, kilam, hikyat, qelîbotika bêjin, û ez jî ber binvîsim.

Sal buhurîne... Belê, Hecîyê Cindî bi zargotinê (folklorê) ne ku tenê ebûra xwe, lê usa jî ebûra gelê xwe dikir, ebûra ruh û rusqetê.



*Dê û bavê min u
xatiya Kidê*

Hecîyê Cindî jiyana xwe pêşkêşî “milkê malê”- berevkirin, lêkolîn û weşandina zargotina gelê xweyî pir hizkirî kir.

Salêd şerê cîhanê yê yekemîn, hêna zulma Romê, rev û bezê Hecîyê Cindî ji êl û êşîra xwe qetiya..., xunavê xwe: dê û bav, xûşk û bira, kalik û pîrikêd xwe unda kirin... êfîmxanada mezin bû. Hecîyê Cindîra tenê mabûn rutbê kurmanciyê, xîreta miletîyê û sidqê qenciye.

Gundên Ermenîstanêye kurmanca- Elegez, Qundaxsaz (naha Riya teze), Pampa Kurda (naha Sîpan), Heko, Tilik, Gelto û yên din bona



Hecîyê Cindî bi tomerî bûne gundê zarotiya wî - Emençayîra duda. Zargotin jêra bû dengê dayika wîye hizkirî Zozana Îvo.

Zilamê yêr û misken, dê û bav undakirî bi hesta undakirinêye xedar texmîn kir, wekî durr û cewahirê gel-beyt-serhatî, hikyat, kilam, meselok jî

dikarin bêne unda kirinê.

Hecîyê Cindî nivîsîye: “Xizneke cimete dewr û zemana xwey kirî hema li ber çevê me dihelya, beteve dibû...Ewê femdariyê rihetî nedida min...”

Û ewî ber zarê zarbêjan nivîsî...“Min çîqa zargotin dinvîsî,-



Hecîyê Cindî danî bîra xwe,- ew aqas minra dibû xûn û goşt, û min qîrar kir, wekî durr û cewahirê zargotina me berevkim, wekî ew ne ku tenê ji undabûnê xilaz bin, lê usa jî bibine arzîtiya zanyariyê, arzîtiya gelek silsileta. Zargotina me pir dewlemende,

îlahî beyt-serhatiyêd wê kevirên qîmetlîne...”

Hecîyê Cindî sala 1936-a, 28 saliya xweda berevoka **“Folklor kurmanca”** hazir kir û da weşandinê. Amadakirina vê berevokê karekî pir giran bû, qewmandineke berbiçev nava dîroka çanda kurdada. Ji 660 rûpêlêd wê 584 rûpêl Hecîyê Cindî nivîsiye, lê tenê 76 rûpêl -hogir û pismamê wî, kurdzanê eyan Emînê Evdal nivîsiye.

Pirtûka “Folklor kurmanca” sala 2008 li Stenbolê weşanxana Avêsta da bi tîpên latînî û li Erbilê weşanxana Aras da bi tîpên erebî hatine weshandinê (bo 100 saliya ji dayîkbûna Hecîyê Cindî).

Zêndîtiya xweda Hecîyê Cindî 82 pirtûk dane weşandinê- yêd

zanyariyê, dersa, pêdagogiyê, zargotinê û bedewnivîsarê. Ewî romana bihagiran **“Hewarî”** nivîsî, kîjan bi zimanê rûsî, ermenkî, erebî hate wergerandinê û weşandinê. Heta 400 gotar, lêkolîn, pêşxeberên wî û qinyatên mayîn rojname û kovarên başqe-başqeda hatine çap kirinê. Bi veçêkirina Hecîyê Cindî bi deha çîrokên kurdî bi zimanê ermenkî û rûsî di kitêb û berevokên cudada ronkayî dîtine.

Hecîyê Cindî sala 1985-a, pirtûkeke mezin, ya ji 880 rûpelî - berevoka **“Meselok û xeberokêd cimeta kurda”** da weşanê. “Nava vê berevokêda meselok, xeberok û firazêd gelê kurda hatine cî-war kirinê, yên ku bi nêta dîrokzaniyê, terbetiyê, bedewsinetiyê pareke zargotina kurdaye dewlemende zefe hêjane. Ewana bona hîndariya zimên, bedewnivîsarê, dîrokê û miletzaniyê çevkaniya ferzin”, -em ser rûpêla berevokêye pêşin dixûnin. Akadêmîkê ermeniyayî eyan Aram Xanalanyan pêşxebera pirtûkêda nivîsiye: “Ev ênsîklopêdiya gelê kurdaye-ya emirê wê, aqilbendî û fikirdariya wêye bedewsinetiyêye...”

Du salê din, 80 saliya xweda, H. Cindî du pirtûkên xwe ji dane weşanê. Yek ji wan berevoka **“Hikyatêd cimeta kurda”**-ye pêncâ bû.

Sala 1980-a bû. Gurçîkê bavê min dêşyan. Çûbû bal doxtir, gotibûn : “Kevir gurçîkên teda hene, gere opêrasî kin. Dilkê bavê min jî nesaxlem bû... Wan roja dayîka me xemgîn digot:

- Hecî here gurçîka opêrasî bikin, dive dil teyax neke, axir, xwe xwe jî emirda mezine...

Firîca me jî dudilî bû... Em jî hey dayîka xwera qayîl dibûn, hey Firîcêra.

Dayîka min gilî dikir, digo:

- Rokê ez hişyar bûm, min dî Hecî ber textê xwe rûniştî, nivîsara xwe dike. Kuta kir, go: “De ez hazirim, rabe, rabe em hevra herine nexweşxanê. Bira neferên mala min gunê min nekine sitûyê xwe, yek bêje: “Ê ne min got, wekî ne lazime”, ya din bêje:”Ê ne min go”... Ezim cabdarê xwe... Biliv, min biryar daniye, kincê min hazirke, em rê kevin.

...Roja operasiyaye Hemo û Onîkê tîyên min jî ji Pampê hatibûn ber nexweşxana **“Lêç komîsiyê”** (ew nexweşxana gire-gira bû û ûsa jî ya doktor-profêsoara). Onîk ji beriyê xwe keweke sipî derxist, da destê Zoroyê min, go:

- Kurê min, me rêva girtiye, hanê lezekê bigire xwe û berde...
Zoro berda, kew firî çû ser zinarekê pêşberî nexweşxanê rûnişt...
Hemo go:- Îşalla, her tişt wê pakbe, baş be.

Usa jî bû. Kevirekî şimşat (meriv tirê kevirê nava berêye) qasî
findeqekê- jî gurcîkê bavê min derxistibûn.



Pirtûkxanek Heciyê Cindî.

Salên 90-î

Salên 90-î bo malbata min saline ne baş bûne.

1-ê gulana sala 1990-î bavê min çû ser dilovaniya xwe.

17-ê mijdarê sala 1993-a xûşka min Firîce wede zûtir xatirê
xwe ji cîhana ronik xwest.

3-ê gulana sala 1997-a Fêrîkê Êsiv bêwext çû ax û berê sar,
Pampêda hate definkirinê.

Heciyê Cindî hatiye rewakirinê:

Sala 1934-a bi **Hurmetnama herêma Ermenîstana sovêtiyêva**

Sala 1946-a bi **Mêdala “Bona xebata efat li şerê welatîyêyî
mezin” va**

Sala 1951 —ê bi **Mêdala “Ji bo karê efatîyê” va**

Sala 1955-a bona karê xweyî berbiçev di dereca kurdzaniyêda bi
Ordêna “Nişana hurmetê”-va

Sala 1956 bi **Mêdala “Ji bo serkevtina kar û xebatê” va**

Sala 1959 bi **Hurmetnama wezareta Ermenîstanê ya ronkayê va**

Sala 1959 bi **Hurmetnama Akadêmiya zanistiyê va**

Sala 1960 bi **Hurmetnema herêma Ermenîstana sovêtiyê** va
Sala 1960 bi **mêdala Kongirêya rojhilatzanîyêye cîhanîyê** va
Sala 1965 bi **Hurmetnama herêma Ermenîstana sovêtiyê** va
Sala 1968 bi **Hurmetnama wezareta Ermenîstanê ya ronkayê** va
(bo 60 saliya bûyînê)

Sala 1968 bi **Hurmetnama Komîtê ya komsomola** va

Sala 1970 bi **Mêdala “Bo xebata efat” girêdayî 100 saliya bûyîna Lênîn** va

Sala 1972 bi **nîşana Bona destanînêd zanîyariyê** va

Sala 1974 bi **Mêdala ser navê ronakbîrê Ermeniyî mezin X. Abovyan** va

Sala 1974 bi **nîşana “Karkirê Ermenîstanêyî zanîstiyêyî emekdar”** va

Sala 1974 bi **nîşana bo “40 saliya hemcivîna nivîskarên sovêtistanê”** va

Sala 1975 bi **Mêdala “Bona 30 saliya serkeftina Şerê weteniyêyî mezin”** va

Sala 1975 bi **Mêdala “Bona 30 saliyê altindariya Şerê weteniyêyî mezin”** va

Sala 1977 bi **nîşana “Serkevtiya pêşvana sosîalistiyê”** va

Sala 1978 bi **Ordên “Dostiya gela”** va (bo 70 saliya bûyînê)

Sala 1978 bi **Hurmetnema herêma Ermenîstana sovêtiyê** va

Sala 1982 bi **Hurmetnama Komîtê ya karkirêd çandê** va

Sala 1985 bi **Mêdala “Bona 40 saliya serkeftina Şerê weteniyêyî mezinda”**.

Sala 1985 bi **Mêdala “Vêtêrana (emekdarê) xebatê”** va

Sala 1986 bi **xelata rojnama “Rya teze” yê mexsûs “Bona wergerandîna edebiyeta ermeniya bi kurdi”** va

Sala 1988 bi **Hurmetnama herêma Ermenîstana sovêtiyê** va (bo 80 saliya bûyînê).

Medalek jî ya dayîka mine (bo mezinkirina penc zaroka) “**Mêdala dayîkbûnê”** sala 1946.

Sala 1998-a

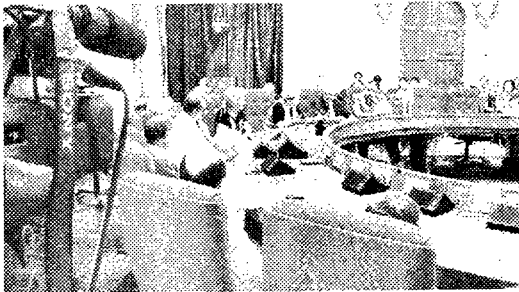


21-ê nîsana sala 1998-a Înstîtûta rojhilatzanîyê ya Akademiya komara Ermenîstanêye mîletiyêye zanîyariyê bona 90-saliya bûyîna kurdzanê pirremek, doktorê filologîyê, profêsor Hecîyê Cindî sêsiya zanîyariyê amade kir. Wê sêsiyayêda zanîyarêd kurd û ermenî, wekilên teşkîletên efirandariyê, civakî, neferê mala Hecîyê Cindî hazir bûn.

Sala 2008-a ya sala 100 saliya ji dayîkbûna Hecîyê Cindî.

SÊSIYA ZANIYARIYÊ LI YÊRÊVANÊ BO 100 SALYA JI DAYÎKBÛNA HECÎYÊ CINDÎ

Sedirtiya Akadêmiya komara Ermenîstanê ya zaniyariyê ya mîletiyê û Yekîtiya nivîskarên Ermenîstanê 20 meha hezîrana sala 2008-a, bi mûnesebeta 100 saliya ji dayîkbûna Karkirê Ermenîstanêyî zanîstiyêyî emekdar, doktorê zanînên filolojiyê, profêsor, nivîskar Hecîyê Cindî di sera Akadêmiyayê ya gilovere mezinda, sêsiya zanyariyê amade kiribû.



Hate kifşê, wekî Hecîyê Cindî wek zanîyar, nivîskar, folkilorzan, folkilorberekirê mezin, ronakbîr, xudanê pirtûkên dersa bona dibistana xudanê navekî pir bilind û mezin bû ne tenê di nava kurdên welatê Sovêtiyê, lê usa jî di nava temamya gelê Kurd û Kurdistanêda. Ewî emirê xwe bi helalî û bê hêwişandin pêşkêşî pêşdabirina kurdzaniyê û canda kurda kiribû. Kurdzanîn merem û mexseda jîyana profêsor Hecîyê Cindî bû.

Hecîyê Cindî ne ku rûpelekî nû li nav zargotinzaniya kurdî da vekir, lê bi lêkolînên xwe vê beşa kurdzaniyê ra bingehêke zanyaryêye xurt danî. Hecîyê Cindî kedeke mezin xist nava xiznedefîna Folkilora Kurdî... Hecîyê Cindî bîr danîn û bi hêjatî dinirxandin wek kurdzanê mezin, wek kurdê welatparêz dilsoz, xêrxwaz, rem, maqûl û helal...

...Hecîyê Cindî mîrateke zaniyariyê ya dewlemend dû xwe hiştiye û ew mîrat wê weke rênîşandar xizmeta nifşên kurdzanên yên nûhatî bike.

CIVÎNA ENSTÎTUYA KURDÎ YA PARÎSÊ

14-a meha kanûna sala 2008-a civîna Enstîtuya Kurdî ya Parîsê, bi mûnesebeta 100 saliya ji dayîkbûna Hecîyê Cindî hate amadekirinê.



Piştî daklada profêsor Joyce Blau ya ser jiyân, kar û barê Hecîyê Cindî, pisporên lîteratûra kurdî wekî profêsor **Muhsîn Omar, Dr. Lûcîna Cafarova, Dr. Borîs James, serokê Enstîtuya Kurdî ya Parîsê Dr. Kendal Nezan** behsa kar û rola Hecîyê Cindî ya mezin di warê Kurdzaniyê da kirin û pirtûkên wî dane nasîn.

EZ ÇÛBÛME KURDISTANÊ

Bavê min digo: “Kurdistana azad wê hebe û dema riya Kurdistanê vebe hûn min agahdar bikin: bivin çenge axa ser mezêlê min li ser axa Welêt bireşînin”...



Serokê Yekîtiya nivîskarên kurd – Duhok kek Hesên Silêvanî minra nivîsî, wekî 22 meha kanûna sala 2008-a wê konfêransê li ser Hecîyê Cindî amadekin, û

daxweza wan ewe, wekî ez jî herim Kurdistanê u li wê konfêransêda biaxivim. Min kire serê xwe, wekî ezê herim Kurdistanê (çûyîna min ya cara yekemîn bû).

Lê temiyê bavê min? Ezê wê zivistanê çawa biçûma gundê Pampa sar, li ku zivistana heta mêtirek, dive hê zêde berf rûdinî? Civîn havînê, yan sivta payîzê bûya – ezê biçûma, lê naka...na, çûyîn nedibû. Û min xwe kerr kir... Min zanibû ruhê Hecîyê Cindî wê min bibaxşîne...

Nivîskar û torevanê bi kemal, bineliye Urmiyê (Îran), dostê mala bavê min û mala me Hesên Shojaî Fîlmeke biçûk derheqa Hecîyê Cindîda amade kiribû û gere wê civînêda bihata nîşandayîne. Kurê min nikarbû minra bihata û me biryar danî, wekî ezê bi riya Urmiyê herime Kurdistanê...

18-ê meha kanûnê Urmiyêda Hesên, kurê xwe Husêynva



Dayka min û Hesên Shojaî,
2006

hatibûne pêşiya min û em çûne mala wan. Bermaliya Hesên- Lêîyla xweşik û kinêz, keça wê Nazîla delal benda me bûn. Min wê malêda xwe wek mala zar û neviyê xwe texmîn dikir, awqa baş, bi dil û can, bi beşera xweş ez dipejirandim.

20-ê mehê, berbangê me berê xwe da ber bi Kurdistanê Başûr.

Rêva, min helbesta Fêrîk kire bîra xwe: “Kurdîm, kuyî Kurdistan, ax dîl û bindesta min...” Lê min şûna ya Fêrîk digot: “Kurdîm, kuyî Kurdistan, azad û serbesta min”... Ji sînorê Kurdistanê Îranê derketin, visa min dadan û em peya çûne ber bi sînorê Kurdistanê Beşûr... Sînorvanekî kurd minra bi zimanê min, zimanê kurdî go:

-Vîsa te tune, ez nikarim te berdîm.

De, sînor ser çiyêye, bakî sar dihat. Min teglîfnama, ku kek Hesên Silêvanî minra şandibû, nîşanî wan da – dîsa nebû...

Camêrekî, ku bi avtoyê (*digotin erebe*) hatibû pêşiya me, go:

- Berdîn, evana mêvanê mene!

Gotin:-Na, ya ji Ermenîstanê hatiye bê vîsaye, em bernadin...

Ez jî zef bêsebir û hêrs bûme... Hevala çend mirovara têlêfon vekirin... û... ez îda ser axa Kurdistanê bûm, Kurdistanê xwe!...

Wexta em erebê siyar bûn, min hêrs û serma bîr kirin, bi dilşa go:

- Serokê me sînorên Kurdistanê me baş dide parastîne!...

Kurdistanê azad... xewna Hecîyê Cindî, Fêrîkê Ûsiv, xewna

min... Em ser çiyayên Kurdistanêra, wan çiyayên kurdaye bedewe kaw û kubarra derbaz dibûn, li ku bo azadiya Kurdistanê wek ava cew û çeman xûna lawên kurda rijiyabû.

...Kela dilê min rabûbû, ji berku bi salan ez hisret û benda rojeke wa bûm...

Bajarê Soran da em çûne xarinxanê, ew cara pêşin bû, ku min xarinxana kurdîda nan dixwer, piştira em çûne Binkeya Zarê kurmanç u li wê derê em rastî karkirên Binkeyê hatin. Me nasiya xwe da kak Ferhan Cewher, xudiyê dezgehê zarê kurmanç, radiyo, kovar û rojnama zarê kurmanç yê li soran... kek Ferhan derheqa karê xwe da ji mera axivî... û bi avtoke din em verêyî Êrbîlê kirin.

Êrbîlêda wê êvarê em bûn mêvanê hevalemî Hesên. Ew heval, xanima xweye xşik û beşerxweşva ber derê mala xwe çevnihêriya me bun. Piştî xêr hatinê, hevaskirinê em çûne oda wana. Ewana rûmeteke mezin mesref kirin.

Pey texte zêdekirinêra ez bi têtêfonê maqul Bediran Hebîbra axivîm, min sedema hatina xwe Kurdistanê jêra got û hîvî kir, wekî 30 pirtukên min "Hecîyê Cindî, jîyan û kar", ku weşanxana xwe ya "Aras"-da (Êrbîl) dabû weşandinê minra bişîne, bona ku em xwera bivine konfêransê. Camêrî soz da.

Piştira malxwê malê go:

-Metê, tu rûsî zanî?

Mîngö: - Belê, zanim.

Go:- Cînareke mala hevalê min heye, xwexwe rûse, ezê naka têtêfona wê pê bihesim, tu pêra rûsî xeberde, bira bîna wê derê.

Heta ez difikirîm "Rûs" û Kurdistan?... ewê têtêfon da min, go:

- De xeberde!

Mîngö: -Zdravstvûtê (bi rusî min ew silav kir).

Mîngö dengêkî nazik bihist:

- Zdravstvûtê.

Me nasya xwe da hev. Mîngö, wekî ez ji Ermenîstanême, hatime welatê xewna bavê xwe, Kurdistanê, mîngö, wekî sivê emê herine Duhokê, kêderê bo 100 saliya jî dayikbuna bavê min Hecîyê Cindî Yekîtiya nivîskarên kurd-Duhok konferansê bi cî tîne.

Ewê bîr anî, ku çawa sala 1947-a Barzanîyê Nemir bi çekdarên xwe va çemê Aras derbaz dibe, ku Sovyêt wana sitar û bi cî bike. Lê piştî zemanekî yê mayîna li Azerbeycanê, wan sirgûn dikin Asiya Navîn.

Hinek ji wana sovetistanêda dizewicin, zarok ji wanra divin. Hinek xwendina xwe berdewam dikin, zanîngeh û institûta da têne qebl kirinê. Paşê, bi cefa, Mistefe Barzanî xwe dide nasîn, giregirên dewleta sovetê rastî wî tîn, soz didin alî barzaniya bikin, ku ew vegerin Kurdistana xwe. Û piştî 11 sala, sala 1958-a ewana mal neferê xweva vedigerin welatê xwe. Ewê gilî kir, wekî ew ji navça Saratovêye, go, wekî naka Rusyayêda merivê we nemane.

Min jê pirsî:- Çend zarê tene?

Go:- Du keçê minin,- go,- xwendîne, mezinin, mêr kirîne, welatên Ewropayêda dijîn, neviyê min ji ida, şikir, mezinin.

Me xeverdida û xilazbûna xeverdanê tunebû... Ez pê hesyam, wekî malxwê wê eva çend sale çûye ser dilovaniya xwe, wekî mala wanda tim zimanê kurdî û rûsî xeberdane, wekî keçên wê zimanê rusî û kurdî baş zanin, pey mirina malxwê wêra hevalê mêrê wê, der- cinar guhê wana ser wêne. Dawiyê ji min pirsî:

-Tuyê kengê vegerî Rusyaye?

Min go:- Eze 5-6 rojê din vegerim Ermenistanê.

Go:-Min dixwest te silav û rêzên min bigihandana Rusiyayê...

Min go:- Ser çeva, pismamê me Rusiyayêda hene, eze yeqîn silavên te bigihînim cî.

(Lê usa qewimî, wekî ez ji Êrbîlê bi balefirê hatim Stanbulê, Ez ji Îstanbulê çûme Moskwayê, li wir rastî Zera qîza xwe hatim, piştira vegeryame Yêrêvanê.

Li Moskwayê ez çawa ji balefirê peya bûn, min esmanê bajêr niherî, go: "Erd u erşê Rûsyayê, silav û rêzên Mariya rus, wekî naka Kurdistana azad da dijî, pêşkêşî we dikim" ...

Dilê min sêkin bû, ez pirr kefxweş bûm, wekî sozê xwe anî sêrî...)

Sibetirê, pey xwerina teştêra, Hesên çû Kurdistana TV ser karê xwe û nivro, çawa ku hat, dîsa mera textê nan amade kirin, û piştira me destûra xwe ji wê mala pirr mêvanhiz xwest û em rê ketin. Êrbîlêda, rêva, hevalekî Hesên- kek Kafî jî erba me siyar bû û me berê xwe da Duhokê, li ku sivetirê konferansa nivîskarên Duhokê wê bi cî bihata.

Berî êvarê em gihîştine bajarê Duhokê.

Ber derê mala nivîskara em ber heykelên zimanzan Sadiq Behadîn û dîrokzan û helbestvan Enwer Mayî egle bûn, piştira tevî serokê Yekîtiya nivîskarên Duhokê- maqûl Hesên Silêvanî û çend nivîskarên din, ku li ber derî çevnihêriya me bûn, em çûne hundurê

avayî. Sera mezinda li ser dîwêr tevî sûretên nivîskarên din min sûretê bavê xwe jî dît û ez pîrr dileşq bûm... Em çûn odeke mezin, ku nivîskar û rewşembîrê kurd berev bûbûn Me silaveke şîrin da hevdu. Em ku rûniştin hêja xwera-xwera xêrhatin ji mera xwestin.



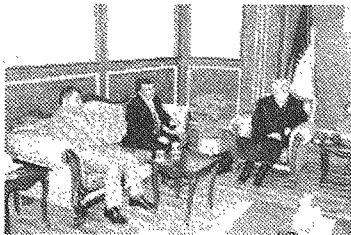
Wê demê ez pîrr dileşq bûbûm, min xwe bextewar didît, wekî ez nava gelê

xwedame.

Min pirtûkên “Hecîyê Cindî, Jiyan u kar“, ku me ji Êrbîlê anî bûn, dan kek Hesên Silêvanî, ewî belayî ser hazira kir. Hesên Silêvaniyê maqul sê pirtûkên Hecîyê Cindî “ 19 Şaxên Rostemî Zalî nû“, lê serokê weşanxana bajarê Duhokê ya “Spirêz” kek Mueyêd Teyîb pirtuka bavê min “Hikyatên geleri”, cilda şeşa, ku min amade kiribûn û wanara bi rîya întêrnêtê şandibû bona weşandinê, dane min. Ez pîrr kîfxweş bûm bo wan pirtûka, ji ber ku min ewana teze didîtin. Min sipasiya xwe wana go...

Du roja ez hotêla “Burcîn” da dimam. Şebeqa radibûm, min bi kêfxweşî ji pencera Hotêlê soqaqên Duhokê dinhêrî. Lawikên ciwan soqaq paqij dikirin, yê din- bi desta rê ber avtiya “vedikirin” û bi desta avto ha vi alî, ha wî alî “verê dikirin”. Min dikana pêşber nihêrî: vekirî bû u mirov hey diketin, hey derdiketin ji wê dikana mezin...

Roja duda me testê hema hotêlêda xwer û tevî kek Hesên Silêvanî em çûn rastî serokê civata parêzgeha Dûhok maqul Dr. Fadil Omer hatin...



Piştira rastî serokê PDK li Duhok maqul kek Serbest Lezgîn hatin.

Ewana derheqa Hecîyê Cindî da bihîstibûn û bi dilşa me nasiya xwe da hev. Ewana derheqa kurdên Ermenîstanê, rojnama û radiyoja kurdî da dipirsîn. Ez wan rasthatinên hewaskar tucara bîr nakim.

Dûra Kek Hesên Silêvanî ereba xweva em nava bajêr gerandin, me cîkî weke buhuşt dît- gola Duhokê, çiyaye Spirêz.... Piştira em birine mala xwe, me nasiya xwe da xanima Hesên Silêvanî- Şermîna xweşik. Ez pîrr dilşa bûm, wexta pê hisyam, wekî Şermîna delal dibistanêda mamosta matêmatîkayêye.

Em çûne rêstoranê, piştî nanxwerinêra çûne konfêransê...

KONFERANS LI SER PROF HECIYÊ CÎNDÎ

Duh 22/12/2008 dem jimêr 3 piştî nîvro **Yekîtiya Nivîskarên**

Kurd-Duhok û bi amedebûna nivîskar û rewşenbîrên parêzgeha Duhokê û mêvanên ku ji der ve hatibûn saxkirina bîranîna sedsaliya nivîskarê kurd Heciyê Cindî bi cî anî.



Ev bi bîranîn bi merema rêzlênanê bû ji bo ked û zehmetiya ku nivîskarê hêja Heciyê Cindî di ber çand û edebiyata kurdî de kişandiyê, her weha di warê wêjevanî û folklorê kurdî de, û berhevkirina folklorê

kurdî û parastina vê folklorê de, ku di encam de bûn pirtûk û berhemên hêja û pêşkêşî pertûkxaneya kurdî bûne.

Her wesana Yekîtiya Nivîskarên Kurd tayê Duhok daxwaznameya xwe ji bo vexwendina hejmarek ji kesên rewşenbîr ji herêma Kurdistan û ji derve ve belav kirbû, ew nivîskarên ku li ser jiyana û berhemên Heciyê Cindî peywendî darî û gelek sazî û dezgehên ragihandinê jî di vê rojê de amede bûn.

Bernamea bîranîna 100 saliya Heciyê Cindî bi vî rengî bû:

Yekîtiya Nivîskarên Kurd li Duhokê, ev bîranîn li hola Yekîtiya Nivîskarên Kurd di demjimêr 03:00 yê êvarê dest pê kir.

Demjimêr 03:00 paş nîvro

- Gotina vekirinê ji aliyê serokê Yekîtiya Nivîskarên Kurd tayê Duhokê birêz Hesen Silêvanî.

- Gotinek ji aliyê Pîr Xidir ve, endamê Parlemana Kurdistanê.

- Gotina Firîda Hecî - keça Heciyê Cindî: wê li ser bîrhatin û jiyana bavê xwe axaftinekê bike.



Kurtefilmêke dikomentî li ser jiyana û xebatên Heciyê Cindî, ku ji aliyê nivîskarê Kurd yê Rojhilata Kurdistanê Hesen Shojaî ve hatibû amadekirin, hate nîşandan û her wesna jî bi çend deqan li ser jiyana wî axiftî.

Simînarek ji aliyê Dr. İsmayîl Hesaf ve li ser romana Heciyê Cindî



“Hewarî”, ku ji aliyê wî ve hatiye wergerandin ser erebî hate pêşkêş kirin

Simînarek ji aliyê nivîskar İsmayîl Badî ve li ser Hecîyê Cindî û berhevkirina filklora Kurdî hate pêşkêş kirin.

Wê konfêransê da amade bûn Fadil Omer, Enwer Muhemed Tahir, Musedeq Tofi, İsmayîl Badî, dr. İsmayîl Hesaf, Muhemed Abdula, Salam Balayî, Xalid Husen, Beyar Bavî, Şewket Sindî, Şemal Akreyî, Şerîf Amedî, Dr. Ebdulfetah Botanî û yên mayîn.



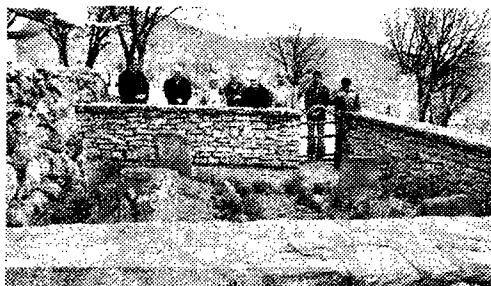
(Derheqa Peyva Yekîtiya nivîskerên kurd-Duhok di saxkirina sedsaliya Hecîyê Cindî 1908 -2008, ku serokê yekîtiya nivîskarên kurd-Duhok Hesên Silêvanî axivî, binhêre pirtûka “Folklora Kurda”, Yêrêvan, 2009, rûpêl 143).

Pey Konfêransêra Kek Pîr Xidirê hêjara em çûne bingeha Laliş ya rewşenbîrî u civakî ya ezdiyan. Ew bi giranî mûzêxaneyê, li kîderê hatine berevkirinê pirtûkên kurdî yê kevin û nû, kofi-kitanê jîna, bêsmêrt û kolozên mêra, sîtil û fereqên kevin, destar û tiştên dinê.

Li wir têne weşandinê kovara “Laliş” û pirtûkên kurdî...

Sibetirê me demaxatir ji maqûl Hesên Silêvanî xwest, ku hatibû Hotêlê me verêke û du karkirên wîra bi ereba wî em ji Duhokê derketin û me berê xwe da Barzanê, gundê Barzaniyê Nemir, wekî herine ser tîrba Nemir, kurê Wî İdrîs. Kurapê nemir- maqul Ebdule Barzanî hate pêşiya me û em çûn ber bi mezêl- em çûne ser mezêlê Bavmezînê kurda Mistefe Barzanî yê Nemir...

Min li wir helbesta Fêrikê Ūsiv “Mistefe Barzanîra” xwend...



Paşê min deftera bona serlêdankiran da nivîsî, wekî saya Barzaniyê Nemir ser axa beşeke welatê me Herêmeke azad ya Kurdistanê çê bûye, ku dişibe dewletekê û ez jî-keça Hecîyê Cindî, îro

hatime Kurdistana xwe...

Piştira em teglîfî malê kirin, texte danîbûn, mesrefeke baş kirin. Derheqa Hecîyê Cindîda bihîstibûn, wî kurapî, kivş bû zargotina kurdî, mesele û metelokên kurdî baş zanibûn.

Em vegeryan Êrbîlê û ez vê carê sê roja hotêla Becan palas da mam. Hotêl gelekî paqij û qenc bû.

Sibetirê em çûne Wezaretê Rewşenbîrî, rasthatina me tevî wezîr Felekedîn Kakeyî hebû. Min xwera pirtûkên Hecîyê Cindî biribûn, min bi dilxweşî ew pêşkêşî maqûl F. Kakeyî kirin. Li wir nasiya min dan reportyorekê (heyf, navê wê bîr kirye) û sivetire ez mêvanê Nevroz TV bûm û wek seheteke ewê hevpeyvîn minra derbaz kir.

Hukumekî pîrr mezin ser min hişt çûyîna min tevî maqul Pîr Xidir Ziyareta me êzdiya –Lalişa Nûranî...

Û ew Ziyareta me xût Kurdistana meye azad dane...

Ez ji Êrbîlê bi balefirê çûme Stanbûlê.

Balefirgeha Êrbîlê da keçên kurde xweşikê, spêhî, çeleng, bi wergirtina kaw pîrr kêfa min anîn, ez dilşa kirim...

Wan rojên, ku ez Kurdistana xweye azad da bûm, hey dikime bîra xwe û min tirê ew xewnên şîrin û zerrîn bûne... û ez wê çûyîna xwe ya li Kurdistanê, wan rojên xweye bextewar tucara bîr nakim...

Bi mûnesebeta 100 saliya Hecîyê Cindî ev pirtûk hatine weşandinê:

1. “Folkilora kurmanca” (ya sala 1936-a), diyarî bo sedsaliya Hecîyê Cindî, weşanxana Avêsta, Stanbûl, s.2008
2. Hecîyê Cindî, romana “Hewarî”, diyariya ji bo 100 saliya jidayîkbûna Hecîyê Cindî, weşanxana Lîs, Amed (Diyarbekir), s. 2008.
3. “Folkilora kurmanca” (ya sala 1936-a), weşanxana Aras, Êrbîl, (bi tîpên erebî), s.2008
4. F. H. Cewarî, “ Hecîyê Cindî, jiyana û kar”, Yêrêvan, s. 2007
5. F.H. Cewarî, “ Hecîyê Cindî, jiyana û kar”, diyariya ji bo 100 saliya jidayîkbûna Hecîyê Cindî, weşanxana Lîs, Amed (Diyarbekir), s. 2008.
6. Kilamên cimeta kurda, (248rûpêl) Yêrêvan, 2008

7. F.H. Cewarî, “ Hecîyê Cindî, jîyan û kar”, diyariya ji bo 100 saliya jidayîkbûna Hecîyê Cindî, weşanxana Aras, Êrbîl (bi tîpên erebî), s. 2008
8. Folklor a kurda, Yêrêvan, s. 2009

Bi mûnesebeta 100 saliya Hecîyê Cindî di rojnama û kovarên Yêrêvanê gotar hatine weşandinê.

Wan gotara bi kurtebirî tînim navê:

YEVGÊNİYA VASÎLYÊVA, doktora zanînen dîrokî
JAKLÎN MÛSAËLYAN, berendama zanînen filolojî

(Kurdzanên beşa S.Pêtêrbûrgê ya înstîtûta Rojhilatnasîyê ya Akademiya Rûsîyayê ya zaniyarî)

BONA BÎRANÎNA ZANIYARÊ KURD YÊ MEZIN HECÎYÊ CINDÎ

...Navên Kurdistanê yen mezin weke stêrkan dişuxulin û rîya berbi dûyerojê ronî dikin. Ji wana yek jî nave zaniyarê kurd Hecîyê Cindîye, yê ku nava çend dehsalyan da serokê dibistana folkilorzaniya kurdî yê naskirî bû, zanê stranên kurdî yê êpîkî, qehremanî û lîrikî bû, mamosta û organîzatorê zaniyariyê yê bi kemal bû.

...Xezna berhemên kurdî yê nê gelerî ya giranbiha hate berevkirinê ji yalê Hecîyê Cindî da, û xebata zanyar weke efatî, qehremaniya zaniyariyê hate nirxandinê. Sala 1964-a bê parastina têzê (dîsêrtasiyayê) nave doktorê zanînen filolojî dan ser Hecîyê Cindî, lê sala 1966-a nave profêsorîyê û nave bi rûmet yê Karkirê zaniyariyê yê emekdar(kedkar) li Ermenîstanê.

Hemdeman karkirina Hecîyê Cindî bilind nirxandin. Bi awakî gelekî xweş û bi cî û war dîtina xwe derheqa wî da dîhar kiriye akadêmîk B..M. Kêdrov, yê ku kifş kir, ku Hecîyê Cindî li Yekîtiya Sovêtiyê gelek waran da cîyê yekemîn distand nava kurdên welet da. Ew bû xwendkarê kurd yê yekemîn, berendamê zaniyariyê yê yekemîn nava kurdan da, doktorê zaniyariyê yê yekemîn, nivîskar, wergervan, edebyetzan û folkilorzanê mezin – Lomonosovê gelê kurd yê eynî. **Karkirina Hecîyê Cindî himberî ya Înstîtûteke zaniyariyê**

ya temam dikin.

...Zaniyar berbiçev diket bi întêlêjansî, kûltûra bilind û bi xwepêşkêşkirina bê sînor himberî karê temamya jiyana xwe – berhemdariya kurdî ya gelerî. Bîr û ramanên wî yên bilind dîharbûna xwe dîtin nava romana “Hewarî” da (*bi wergera ser zimanên rûsî, ermenkî, erebî bi sernavê “Û bahar hat” hate weşandinê –*) ya ku mirovan metelmayî dike bi wê helaliyê û paqijayê bi kîjanê xudan ew nivîsandîye. Em dengê nivîskar dibhên, yê ku di nava xwe da aqilbendiya hikyat û destanên kurdî civandine, yê ku bîr û bawer, raman û xiyalên gelê xwe dîhar kirine.

*Ji Rojnema “Golos Armeniyî” (rojnemêya Dengê Armeniyayê,
bi zimanê rûsî), 20.03.2008
Wergera ji rûsî – WEZÎRÊ EŞO*

NİKOLAY HOVANİSYAN

Akadêmîkê Akadêmiya komara Ermenîstanê ya zaniyarîyê

MEZINAYÊ KURDZANIYÊ

...Navê Hecîyê Cindî ra girêdaye pêşveçûna kurdzaniyê li Ermenîstanê wek şaxekî rojhilatzanîyê yê mûhîm..... Bi saya kar u barê, ku wî u hogirên wî yên eyînî warî da Beşa Kurdzaniyê ya Înstîtûta Akadêmiya Ermenîstanê ya zaniyariyê bû navendeke kurdzaniyê ya naskirî.

...Nifşa rojhilatzanên ermenî ya yekemîn, ku bi deh salan li dû hev li tenîştê Hecîyê Cindî kar kiriye, ewî bîr tîne û bi hêjatî dinirxîne ne ku bi tenê weke zanyarê pîspor, lê usa jî weke mirovê dilsoz, xêrxwez û helal, pesindarê dostiya ermeniya-kurda.

...Hecîyê Cindî bi pêwendiyên qewîn va girêdayî bû bi ronakbîr, bi nivîskar, bi dîrokzan û karkirên ermenî yên civakî ra.

...Hecîyê Cindî mîrateke zaniyariyê ya dewlemend dû xwe hiştiye, şedetî û îzbata kîjanê bibliograpiya xebatên wî yên zaniyariyê yên weşandî dide.

*ji Rojnema “Azg”, (Milet) 12.03.2008
Rojnema “Zagros”, adar, 2008
Wergera ji ermenkî - WEZÎRÊ EŞO*

**EMEKDARÊ ZARGOTINA KURDAYÎ
MEZIN**

Kar û barê Hecîyê Cindî yên pirsale û qazanca wîye zanyariyêye mezin, bi gişkî van çar pirs va tên tomarkirin:

1. Berevkirin, sîstêmkirin û weşandin heykelên nimûnên çanda kurdan ya zar.
2. Bingehên (orgînalên) têkstan yên heykelên zarbêjiya kurda (janîren cuda) bi zanyarî tomarkirin, sazkin û lêkolînkirin.
3. Nimûnên zargotina kurdaye bijare bi zimanê ermenî û rûsî wergerandin, veçêkirin û weşandin.
4. Pêwendî û hevgirêdanên navbera zargotina gelên kurd û ermenî da lêkolînkirin.

...Tomerkirin û qîmetkirina şuxulkariya Hecîyê Cindî ya nehêvşandiye (bêwestane) 60 salî di warê zargotinzanyê da, bi heqî gerekê bê destnîşankirin, ku ji Hecyê Cindî dest pê dibe, danîna bingeha berevkirin, bi zanyarî sîstêmkirin, lêkolînkirin û weşandina zargotina kurdaye dewlemend. Şexsiyet û emekê wî yî gewre, jibo kurdzaniyê iro bûye destanîneke kilasîk û dest bi mektebeke zargotinzanyêye miletyêye nû kirye, şiveryê kîjanê ra nivîşê zargotinzanên kurd dimeşin li pey nêt, merem û çareserkirina pirsgirêkên nû.

*Ji Kovara "Patmabanasîrakan handês"
ya Akadêmiya Ermenîstanêye zaniyariyê
(kovara dîrok-fîlolojî, bi zimanê ermenkî), hij. I, 2008
Wergera ji ermenkî - ESKERÊ BOYÛK*

WEZÎRÊ EŞO

MEZINAYÊ XUDANÊ KEDA MEZIN

...Zargotinbrevkir û zargotinzan, zaneyê edebyeta nivîskî, pîrosayîs û şayîr, diramatûrg, rojnamevan, wergervan, pêdagog (mamosta), bi ser da jî karkirê civakî. Awa navên wan warên kurdzaniyê, edebyeta kurdî ya bi zar û nivîskî û bi giştî- çanda kurdî yen ne tamam, ku em dikarin bi hêjafî

bidin ser xizmetkarekî çanda kurdî yê bi nav û deng, yê mezin li Ermenîstanê û Yekîtiya sovêtiyê ya berê Hecîyê Cindî.

...Hê di sala 1940- î da ewî bi têma "Beyt-serhatiya kurdî ya" Ker û Kulikê Silêmanê Silivî" têza xwe ya berendamtiya (kandîdatiya) zaniyariyê bi cî anî û bû berendamê zanînên filolojiyê. Bi vê yekê Hecîyê Cindî bû zaniyarê kurdî yekemîn temamya sovêtiyêda di ware kurdzaniyê da. Lê sala 1964 -a ji ber keda mezin di nava kurdzaniyê da bê parastina têtê bi awayê konkîrêt, fermî (ew yek li sovêtistanê degime çê dibû) nave doktorê zanînên filolojiyê û pişt ra jî yê pirofêsoriyê danîn ser wî.

...Û ji ber vê yekê bû, ku hê di despêka salên 30-î rojnama Rya teze da Hecîyê Cindî bi nav kirin wek mezmezê piştî canda kurdî. Eva jî şûna xwe da. Ya here belkêş û mûhîm ewe, ku vê nirxandinê hêz û rastiya xwe pir salan piştî ra jî unda nekîr, gava artêşeke ronakbîrên kurdî ya giran li Ermenîstanê hev girt, çê bû.

...Bilî alîkariya di warê amadekirina kitêbên wî da weke serrastkîra tîpan (korrêktor) ji bona çapxana, ku wî zemanê berê da karekî pir giran û bi zehmet bû, xem û xerêqa qebûlkirin û verêkirina wan hemû mêvanan jî bi giranî ser milê hogira wî ya jiyane -kulfeta wî Zeyineva Îvo bû. Ewê salên 30-î di beşa kurdî ya radiyoya Yervaneda sipîkêriyê kirye û piştî kutakirine Xwendinxana kurdi li wir çawa mamosta kar kiriye, bi ser da jî pênc keç bi mêre xwe ra teyayî mezin kirin û dane ber xwendinê

*ji Rojnema "Grakan têt" (rojnemêya edebiyetê,
bi zimanê ermenkî) 21.03.2008*

Derheqa Hecîyê Cindîda usa ji gotara berfireh ya nivîskarê ermenî Frûnzê Kîrakosyan "**Ronakbîrê gelê kurd**" di rojnama "**Pakagîs**" (Bende, bi zimanê ermenkî) 18 û 19 adarê, sala 2008 hate weşanê.

Bavê me digo: - Em baylozê Kurdistanê nava xerîbada, gere navê Kurda bilind xweykin bi hînbûn û karên xweye herrojî va.

Her pênc dotên Hecîyê Cindî bûn pêşekzanên bi nav û deng. Me bi şîreta dê û bavê xwe navê gelê xweyî hizkirî nava hînbûn û karên xweda, heval-hogirada, der-cînarada hertim bilind xwey kirye.



Neferên mala bavê min - rûniştîne: ji aliyê çepê Firîde, Hecîyê Cindî, Zeyneva Îvo, Firîce. Sekinîne: Nazê, Zînê û Nûrê, sala 1981.

DOTÊN HECÎYÊ CINDÎ

DOKTOR FIRÎCA HECÎ CEWARÎ (1932 – 1993)

Firîca Hecî 19 gotmeha sala 1932-a li Yêrêvanê hatibû dinê.



Pey kutakirina dibistana rûsîra, ew Înstîtûta Yêrêvanêye doxtiriyêda (bijîşkyêda) tê qebûl kirinê. Sala 1956-a Firîce wê Înstîtûtê bi serfînyazî xilaz dîke û dibe doxtira kurde pêşîn.

Dûra, Firîce çawa doxtira zara polîklînîkayêda derbazî ser kar dibe.

Sala 1960-î bona xebata berbiçav ew bi **“Hurmetnema şewra bajarê Yêrêvanê”** tê rewakirinê.

Piştira Firîce ordînatûrayêda tê qebûlkirine û pey kutakirinêra - ji sala 1963-a heta sala 1993-a Kafêdra pêdiyatiriyêda ya Înstîtûta tamkirina zanebûnên doxtirayê dewletêda kar dîke.

Firîcê karekî giran bi cî danî: ders-fêrên xwe amade dikirin, gotarên zaniyariyê dinivîsîn, rojnama “Rya teze”-da gotarên wê derheqa nexweşiyên zarada dihatine weşanê, bi xwe di radîfoya kurdîda qise-sohbet bi têma doxtiriyê derbas dikirin, mala xweda mecal saz dikirin, wekî Şekroyê zeva dîsêrtasiya xweye kandîdatiyê, paşê ya doktoriye amadeke, ewê sê kurê xwe mezin dikirin, pêra jî

întiyamên aspirantiyê bi qîmetên bilindva didan û dîsêrtasya (têza) xwe dinivîsî.



Firîca Hecî (ortêda rûniştî), sala 1983-a nava xwendkar-kûrsantêd xweye doxtir da, ku ji Rûsyayê hatibûn.

hazir kiribû, hatibû nivîsarê, wekî “Karê xweda ji sala 1966-a Frîca Cewarî xwe daye kîvşê çawa pêşekzana bi dereca bilind, karkira helal. Ew ser dereca zanyarî-metodyêye wedê nihaye bilind doxtir-kûrsantara dersa dixûne, sêminar û dersên piraktîk derbas dike... Ew komekdarîke qenckirin-şewirdariyêye mezin dide parêd komarêye saxlemîxweykirinê”.

62 pirtûk û gotarên Frîcê yê zanyariyê hene. Ji wan 25 gotar di salêd başqe-başqeda li Moskvayê çap bûne. Berhemên wê bûnê qinyatên lazim ser textêd doxtirên zaraye kardîyolog û ne tenê kardîyolog... (*Firîcê biblîografîya xebatên xwe minra nivîsî bû, lê sed mixabîn, naka ne ber destê mine- F.H.*). Lê ewê li Yêrêvanê û Moskvayê di Konfêransêd doxtirên zarada çendik-çend daklad xwendine. Çendik çend cara dê û bavê zarên nexweş derê mala wê xistine: “Doxtir, bibaxşîne, -gotine,- kerema xwe teseliya zarê bike”.



Çendik-çend cara, heta şevê jî, gazî nexweşxana kirine - bona komekê bîde nexweşê giran. Çendik çend cara doxtirê ermenî bo xatirê nav û hurmeta Firîcê nexweşên kurd - zar bûya, yan mezin - baştir nihêrîne, gûhdarya wane mexsûs ser wan nexweşa hebûye...

1-ê gulana sala 1991-ê, em çûbûne gundê Sîpanê, bo yeksaliya wefatbuna bavê xwe... Em çûne ser mezêlê bavê xwe û hatin mala me, ku

Fêrik çêkirye. Oda me qilêrêda mabû. Min go:

- Firîce, ezê naka gazî keçîka bikim, wê bêncê alî me, van dera bidine hevdu, paqijkin.

Firîcê go: -Na, gazî kesî neke, emê xwexwe her tiştî bikin.

Paşê Fêrik pencere me vekirin, çû av anî û min û Firîcêva camên pencera şuştin, me mal temiz kir, û textê nan û kursî lawik anîn, me textê xwe hazir kir, û me gazî mirovên çend mala kir.

Hema wê rojê, Firîcê minra go:

- Zanî, wexta min pencere dişuştin piştê min êşya, lê wexta min semta xwe guhast – êş derbaz bu, go, carekê jî mala meda usa qewimiye.

Rokê ji got: -Firide, wekî bavo sax bûya wê hergav minra bigota: “Here ser doxtir”, paşê we têlê xista, bigota: “Te çawa kir? De soz bide bavê xwe, wekî tuyê sibê herî ser doxtir...” Lê naka...

Ez berxwe ketim, xemgîn bûm, min jêra go:

-Naka ez tera dibêjim, egile neke, here ser doxtir, hiz diki ez jî tera bêm. Axir, tu xwexwe doxtirî, gotî xwe binhêrî, te emirê xweda awqas nexweş qenc kirine... te xêre, çira xwe nanhêrî, naçî bal doxtir?

Go: -Dibe herim jî.

Çûbû, dîagnoz rast danenîbun u dermanê zêde qebûl dikir. Payîza sala 1992-a Firîce nexweşxana Moskwayêda bû. Min destûra xwe ji dibistanê xwest û bi sê hevtiya çûme Moskovayê, ber xûşka xwe. Her sive ji mala hevala xwe Olyayê derdiketim, diçûme nexweşxanê, teriyêda vedigeryam. Firice beşerxweş dibû, xwe pak nîşan dida, ne dixwest ez bona wê xemgîn bim...

Firîca Hecî bona nexweşa xwe nedihêvişand. Timê xwe nexweşara digihand. Ê hertim, hercar bi zanebûnên xweye pîrê kûrva, bi merîfet, merîvatiya xweye bilindva ewê pîrsê çetin safî dikirin, alî nexweşa dikir, ew qenc dikirin...

Hezar mixabin, ewê tek-tenê alî xwe nekir... 17-ê meha mijdarê sala 1993-a, zeman zûtir, 61 salîya xweda, ewê xatirê xwe ji vê cîhana ronik heta-hetayê xwest û çû ax û berê sar...

Firîca xûşka meye rehmetî, xanim-xatûneke kurmanciyê bû bi îrûdîsiya pîrê mezinva. Ew aqil, merîfet, xîret, nazik, kinêzeke şewat, kevanîke erhede- xas xatûneke gotina we bû.





Û Fêrikê Ûsiv nivîsî:

FIRÎCÊRA

Xas -xatûnê mînanî te-
 Rema Xwedêva perwede,
 Terbe-tore, temiz, delal,
 Maqûl, kinêz, heyf û helal,
 Are-are têne dinya bed û beter,
 Fêl û finyaz...

Vî teherî berî wede
 Guleke nûr şax vedide,
 Nermik, nazik disivsive,
 Şexte dide ser û dive...

18.11.1993

DERHEQA XWEDA

Sala 1952-a min dibistana Yêrêvanê ya hejmarê 5-a kuta kir.

Dibistanêda du sala wek katibê Komsomola ya temanya dibistanê hatime hilbijartinê.

Pey kutakirina dibistanê bi medala zêrva, min kîjan zanîngêda bixwesta dikaribû xwendina xwe bê întiyam berdewan kira. Diya min dixwest ez herim Înstîtûta doxtiryê, lê mêla min ser matematîkayê hebû.

Zemanê sovêtê hemû Zanîngeh û înstîtûtên Rûsyayê çend cî didane komarên sovêtê, wekî cîwanên wan herine Rusyayê û li wir xwendina xwe berdewam bikin.

Min jî dakûmanê xwe amade kirin û tevî bavê xwe em çûne wezareta ronkayê. Sala 1952-a bû. Zanîngeha Moskwayê ser navê M. Lomonosov ji avayê kevin wê cîguhastî bûya avayê nû yê li Lînînskiyê gorî û armanca min ew bû, ez wê Zanîngêda bixûnim.

Dakûmanê min hildan. Piştî mehekê mera gotin:

- Hûn dikarin bilêta tirênê bikin.

Ez tevî Hêra hevala xwe, ku Zanîngeha Lînîngradê da (naha S.Pêtêrbûrg) hatibû qebûlkinê, em çûn me bilêtên xwe kirin, wekî roja şemiyê ji Yêrêvanê derên herine Moskwayê. Roja îniye bavê min



medekirî hat malê û mera got:

-Ji wezareta ronkayê minra gotin, wekî ew ciyê xwendinê, kîjan bona Firîdê dabûn, girtine dane kurê sereskereki, lê bona Firîdê gotin: "Ew dikare here Înstîtûta (paşê bû Zanîngeh) Pedagogiyê da ya ser navê V. Î. Lênîn bixûne".

Ez xemgîn bûbûm, hêrs ketibûm... Bavê min dîgo:

- Dinya ya zorane, lawo, ber xwe nekeve, belkî ya xêr eve: tu qet tu ciya da jî naçî, tuyê Yêrêvanêda bixûnî...

Ez hîvyê bûm, wekî tişteke wê bê guhastinê. Le, na xêr, ciyê xwendina min dabûne xelqê. Eva emirê mînda neheqîya yekemîn bû, ku hate serê min.

...Tirên wedê xweda leqîya û ez hevala xweva em rê ketin... Roja pêncê em ida Moskva yêda bûn. Hevala min jî min qetîya, çû bi tirênêke dinê here Lênîngîradê.

Nansênê kurê apê Emîn hatibû pêşîya min. Ew jî hema wê salê Înstîtûteke dinê da hatibû qebûl kirinê.

Em çûne Înstîtûtê, kaxezên min hildan, gotin herine ciyê xwendîkar têda dimînin. Me pirsî:

-Kuye? Nêzîke?

Jinekê hahanga ser kaxezekê adirêns nivîsî û ew kaxez da me. Me kaxez xwend – ecêbeke giran. Razanxane ji Moskva yê dere –gundê Tarasovkayêdane, rîya 2 sehet, du sehet nivane... (pêşîyê avtobûs, paşê metro, paşê êlektrîçke (trênê, ku lez bi êlektrîkê diçin), paşê 2-3 km erd jî nava mêşera gere herî bigihîjî ciyê mayîna bi tevayî.

...Ders destpê bûn. Seheta pêncê û nîva, em, xwendîkar radibûn, bi ava çemê Kilyazmayê serçevê xwe dişuştin, parî nan digirtin destê xwe û şiverêke teng ra me dida dû hev, lezobezo diçûne ber bi stansiyona tirênê... Pey dîsa em diçûne xwerinxanê, me xwarina xwe dîxwer, 2-3 seheta kitebxanêda ders hîn dibûn û dîsa lez diçûn, wekî bigihîjîne trêne...

Bi gilîkî, minra pîr çetin bu.... Min rûsî jî xirab zanibû, de dibistana ermenkî kuta kiribû.

7-e meha mijdara sala 1952-a, roja 35 saliya Şorişa Oktobirê, em çûne dêmonstrasiyayê. Dêmonstasiya diçû ber bi meydana Sor. Û min bi xwe Stalîn ser Movzolêya Lênîn dît. O, şabuneke çawa bû...cejin bû bona min... ewî destêkî xwe hevekî bilind kiribû, dihejand û bi wî

awayî em silav dikirin. Me dixwest xwe egile bikira, “Bavê” gel hema lezekî zêde bidîta, le eskerên dora me sekinî hey digotin: “Şîrê şag” (gavê xwe firekin, zû derbaz bin!) Gava em vegeryan malê, keçên oda me, yên ku Stalîn ne dîtibûn, xwezila xwe me danîn...

Ez Moskvayêda carekê giran nexweş ketim, çend roja nediçûme Înstîtûtê. Bavê min wan roja çûbû gundên nawça Aşarakê –bona nivîsara zargotinê. Roja şeşa ez çûme dersê, dêkanê (serokê) fakûltêta me gazî min kir, têtêgrama bavê min nîşanî min kir, go:

-Bixûne û lez bersîvê bide.

Min xwend: “Rica dikim lez derheqa saxlemiya dota min (nav u femila min) minra binvisin.Hecîyê Cindî (paşê adirêsa malê)”.Bavê min perê bersîvê jî dabû...

Min dersê xwe nîvcîda hiştin û ez çûme postê, malêra têtêfon vekir. Dayîka min dengê min bihîst – pîrr dilşa bû. Gilî kir, go:

- Hecî gundê Kûrekendêda xewn ditibû, wekî “Firîde nexweşe”. Berbangê xatirê xwe ji kesî nexwestibû û ji gund derketibû, çend avtobûs guhastibûn, gihîştibû bajêr, çûbû postê û sê roj berê têtêgram şandibû û go, ev sê roje medekirî benda bersîva têtêgramê bû...

Min go, wekî rastiyê jî ez hevekî nesaxlem bûme, lê naka, şikir, pakim.

Diya min bi girî, bi ricakirin go:

- Qîza min, xûşka min, qurbana tehim, xwe germ xweyke, miqatî saxlemiya xwebe, tu dûrî meyî..., destê me nagihîje te, dinihêrî, çawa dilê bavê te va eyan bibû, wekî ne saxlemî, te gere bidîta çawa berxwe diket, bersîv hema rokê jî derengî keta, digo, ezê destûrê ji serokê Înstîtûta xwe bixwezim û bi balefirê herime Moskvayê...

Dê û bavê min berxwe diketin, wekî ciyê mayîna min jî Moskvayê dere.

Bavê min hijmara telefona Çerkez B. bi têtêfonê got û ser da anî:

- Ew dîvek alî te bike, ciyê mayîna te biguhêzin Moskvayê?

Min jî bi telefonê wîra xeber da, derheqa ciyê mayîna xweda û ricakirina bavê xwe da jêra got. Ewî go: .

... Yeke, ez bêm xeberdim jî, wê alî te nekin.

Ez berxwe ketî difikirîm: “Hema bigota, ezê bêm xeberdim, hîvî kim, çika çi dertê? Qe bavê minê bersîva usa bida xwandikarekî?.. Na,

tu cara!” Paşê heval û gundiye bavê min - apê Emîn hate Moskvayê. Minra pev ket, wekî hevra herin cem Rêktorê Înstîtûtê. Em çûn. Rêktor go, wekî piştî 2 sala, ji kûrsa 3-ada wê min biguhêzin razanxana Moskvayê, lê naka cî guhastin nabe.

Apê Emînî borcnas minra go:

- De hema iro bavê xwera têlêfonke, bêje, apê min hat, em çûn bal rêktor... Bîr nekî, hema îro, Hecî bêse bire...

Meha kanûnê bû, surr û serma bû. Rewşembîrekî dinê ji Yêrêvanê hatibû Moskvayê. Bavê min hîvî wî jî kiribû, ku alî min bike.

Û ewî, qe nizanim çawa, nava çend deqada bi destê sêkrêtara prorêktor adirêsa mala wî dest anî, û em hevra berî êvarê çûne dikanê, ewî şereva here arzan kirî, botiliyê deh lîtirê tije kir û me berê xwe da mala mêrik. Min go:

- Apo, ez nayem mala mêrik... (min şerm dikir). De dive merik jî ne mal be...

Go:-Birabe, neyê. Mêrik jî ne malbe hê baş, ezê bidime jina wî, bêjim: “Min şerev xût bona mêrê wê ji Kavkazê aniye”.

Ez derva sekinim, tirs dilê minda, hela wê çawa be? 20-25 deqê dinê nasê bavê min, ji xwe razî, simêlê xwe ba dida, miqamek difitand, hat gihîşte min, go:

- Baş bû, mêrikî ne mal bû...,- go,- de tu sibê pey dersa, dîsa bêyî ber oda prorêktor, ezê jî bêm, her tişt wê bê sêrî...

Sivetirê ez çûm. Ewî, bê ku sirê bisekine, derê propêktor vekir, û prorêktor bi eşq berbi me hat, em birin kabîna xwe û rokêda dokûmana cîguhastina mine wedelû hate çêkirinê, navda nivîsî bû: “Heta kutabûna sêsiya zivistanê (*dêmek tenê mehekê, heta meha sibatê*) ez dikarim bimînîm razanxana Moskvayêda li ser kuça Ûsaçovayê. Piştî hevtêkê nasê bavê min gere vegerya Yêrêvanê. Ewî minra go:

-Dive propêktor ji te pirske: “Apê te çûye?”, tu jêra bêje: -“Na, çûye Lenîngiradê, konfêransê, piştira wê dîsa bê Moskvayê”.

Ez difikirîm, welle, evî rewşenbîrî çawa usa hêsa rûşet da û naha jî texmîn dike, wekî mêrik dikare wê pirsê bide min?

Paşê usa qewimî, wekî minra gotin, ku odeke wê razanxanê da ciyê mirovekî vala maye (keçeke çînî nexweş ketibû, vegerya bû malê). Ez tevî Nataşayê - keçeke şereza ji kursa me (xwexwe Moskvayê da dîma û zef heyra minda bû) em çûne bal prorêktor. Nataşayê bi hêrs gotê, wekî filan odêda cî heye, çira Firîdê cî nakin?

(wedê mayîna min mabû 2-3 roj). Prorêktor ji min pirsî:

–Apê te çûye?

Ez soromoro bîm, dilê min kuta û min... derew kir, go: “Na”.

Ewî go: - Sibê vê pirsêva ezê mijûl bim û go, wekî eger rastî wê odêda cî hebe, wê min wê odêda cîke...

Û bellê...bi wî teherî saya wî rewşembîrî û şereva here arzan, ku giva ji Kavkaze “xût bona wî anîbûn” û Nataşa hevala mine jîrek pirsî mayîna min wê razanxanêda hate helkirinê...

5-e adara sala 1953-a me besa mirina Stalîn bihîst. Bi radioyê gotin: “Stalîn miriye”...Mirov hemûşk digiryan, ber xwe diketin, tirs dilê îsanda hebû, digotin: “Dive şerr destpê be? Gelo bê Sitalin wê çawa be? Wê çi biqewime?...” Roja duda, (yan sisya?) mera gotin: “Germ xwekin, emê sibê herin sera Mala yekîtiyê ya stûnxemilî, xatire xwe ji “Bavê gel” bixwezî”.

Û em çûn. Tu kes texmîn nedikir kî alî diçin. Mîna pêlên çem ji kûçekê bi hezara meriv dihatin û em tevî hev dibûn...Min û Olya hevala min- em qewî ketibûn milê hev, wekî me ji hev neqetînin... Me texmîn dikir bin lingê meda qelem, kitêb, berçevk, hebûn...Tu kes nikarbu kûz be, lê binhêre. Çawa dibêjin – te derzî bavîta nediket erdê...Û dilkê çendik û çend meriva sist dibû, ew diketine bin lingê xelqê û wefat dibûn... Hema yek nivîskarê ermenî Komûnî usa wefat bûbû...

Tenê sivetirê, bi halekî, em çûne hundurê wê serayê û me Stalîn dît... Piştira, ez 7-8 roja (û ne tenê ez) nexweş raketibûm....

Le paşê? Cinyazê Stalîn danîn Movzolêya Lenîn, rex Lênin. Û meriv şevda diçûn, diketine sirê, wekî herin Movzolê, wî li rex Lênin bivînin.

Rokê em jî çûn, sirya me gihîşt em çûne hundurê Movzalê. Lênin lap çûk dihate xanê, le Stalîn ejdehek bû (raste, Stalîn bejnêda ne bilind bû, lê usa dihate xanê).

...Piştira Stalîn gunekar dikirin, “bavê gel” bûbû “dijminê gel”. Xrûşçov daklada xweda da kivşê, wekî dema zor û zulma Stalîn çendik û çend mîlîon merivê Sovêtistanê, yên amûtam hatine gulle kirinê, kuştinê, sirgûn kirinê, wekî tim isanet tirs û xofêda dijît... Meytê Stalîn ji Mavzolê derxistin û bin diwarê Kirêmlêda defin kirin...



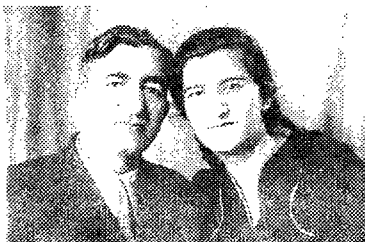
Sala 1954-a bîstsalîya bûyîna min çend keçikên kûrsa me dane kivşê. Min name û tîlêgram yên pîrozkirinê ji dê û bavê xwe, xûşk û hevalên xwe, ji Zeynev Mîrzoyêvnayê stendibû (ezê derheqa wê xanim-xatûnêda li jêrê binvîsim).

Salêd xwendina min bajarê Moskvayêda, bavê min du cara hate Moskvaye.

Cara yekemîn, dema em çûne oda me, min go:

-Bavo, çayê dixwezî?

Go:- Erê, lawo, kesirîme, kerema xwe çakê bide min. Min lezand: totikê şîrin hebun, min danî ser textê xarinê, usa jî şekir u ez çûme peyî "çayê". Min çaydana mezinda ew "çay" anî, kire fîncana û xwexwe jî runîştim, ku çayê vexun. Bavê min ker û lal dinherî, çawa min "çay" sîrin kir û bi totika xwar. Lezekî şûnda go:



Ez û bavê xwe, Moskva, s.1954

-Firide, lawo, le ka rengê çayê?

Ez kenyam, min go:

- Ere welle, ... em- xwendkarê vira royê du-sê cara dewsa çayê ava kelandî dikine fîncana, şîrin dikin û veduxûn... (*usa hîn bûbûn, naka difikirim divek me timaya pera dikir, rengê çayê ne dikirî?*).

Sivetirê pey dersên minra ez bavê xwera çûme xwerinxanê. Ez divê dixwest bizanbûya, gelo xwerina me çawane? Ew xwerinxane hema avayê razanxana meda bû. Bavê min serayêda ber text rûnişt, min xwerina sê cure hilda anî danî ser dext. Naha ez dixum, bavê min xwe egile dike, paşê kompot xwer û minra go:

-Shehta nivê pênca, rêstoranêda wextê nanxarina meye, bibaxşîne, qîza min, wekî ez li vir kêmbûm.

Min wê demê bawar kiribû. Lê havînê, dema hatim Yêrêvanê, xuşkên min tirranê xwe min dikirin û dikenyan: "Te çawa çaya bê

reng dabû ber bavo, te çawa avsîra netutişt xweribû?"...Bavo jî beşerxweş minra digot:

- Firîde can, xûşkê tene, xweşiyê xwe te dikin, meriv qet ji xûşka dixeyide?

... Cara duyemîn bavê min tevî apê Emîn sala 1956-a hatibûne Moskvayê, wekî tevî Dehrojîya edebiyet û hunermendiya Ermenîstanê bibûna.

Meha gulana sala 1956-a bû. Min intiyameke xwe zef baş dabû, sê întiyam jî mabûn. Wan roja nivîskarê rûsî eyan Aleksandîr Fadêyêv xwexwe xwe gulle kiribû. (*Fadêyêv zef cara bi sûc dikirin, wekî nava romana xweyê "Molodaya gvardiya" yê da (Givardiya ciwan) derheqa rola partiya Komûnîstiyêda kêr nivîsye.*) Lê gel zef qedirê wî zanibû, zef jê hiz dikir. Meytê wî sera Mala yekîtîyêye stînxemlîda danîbûn û meriv mîna çemekî dikişyan ber bi wî avayî, wekî xatire xwe jî nivîskarê bi nav û deng bixwezî. Ez jî sive da çûbûm û paşî 4-5 sehetê amcax ez ketime hundurê avayî, lezekê ber meytê wî sekinîm û min kulîlkê sor danîn kêleka dikê...Ê ne bîra minda bû, wekî pey derketina jî hebîsyanê Fadêyêv merivê pêşî bû, ku alî bavê min kir, kire ser karê wî.

Min derheqa wefatbûna Fadêyêvda bavê xwe û apê Emînra gilî kir, go, wekî ez çûme, min xatirê xwe jê xwestiye.

Bavê min çev bi hêsir go:

-Te çî tiştêkî baş kirye, qîza min, tu çûyî te xatirê xwe jê xwestiye,... emirê te dirêj be... Fadêyêv... Fadêyêv bû, wekî pey berdana min ra alîkariya mezin da min û we.

Bavê min wan roja li Moskvayê civînekêda helbesta xweyê "Edilayî" bi zimanê kurdî xwendibû û pir xwe razî mabû.

Moskvayêda min nasya xwe da Zeyneva Mîrze Kêrîmovayê, bi rûsî min jêra digot -Zeynev Mîrzoyêvna. Ew jîneke kurd bû, wekî salên dirêj li Kitêbxana (Bibliotêka) ser navê B.Î. Lénîn dixebitî.

Bavê min hejmara têlêfona wê minra nivîsî bû. Ez bi telefonê pêra axivîm. Ew gelekî şa bû û em pev ketin sivetirê wê kitêbxanêda rastî hev bîn. Ez bêsebir hîvya wê rasthatinê bûm.

Pey dersara ez rast çûm kitêbxanê, bi têlêfona hundur têlê xist, ewê go:

-Hema wê serayêda jî benda minbe, ezê naka peya bim.

Serayêda meriv zef bûn, lez-bez hildikişyan, peya dibûn û min carekêra texmîn kir, ku ew kulfeta qemere kawe kubar, nazike bejinbilind, ku ji pêpelînga peya dibe, Zeynev Mîrzoyêvnaye. Min wext unda nekir, nêzikî wê bûm. Me silav da hev, ewê mîna kinêzeke dilşewat, ez hemêz kirim, em çûne rûyê hev.

- Ez zef şame, wekî rastî keça Hecîyê Cindî hatim. Firide can, çawanî, de gilîke,...- û wê deqê min tirê ew nasa mine salane...

Paşê em pev ketin, wekî ezê şeniya tê herime mala wan.

Û ez wextêda çûm. Ewana navend, sêntira bajarê Moskvayê diman, ser soqaqa Kîrov. Pîrr baş ez qebûl kirim. Ez pê hisyam, wekî bavê Zeynevê- Mîrzo kurdê Îranê bûye, sala 1909-a tevî birê xwe gihîştiye Moskvayê, hema nava şeherdarî avayê sêqatê çêkirine. Qatê yekêda dikan bûne -li wir ewana hûr - mûrê, ku ji Îranê danîn difrotin, qatê dudada pênc odê wana bûne, ya sisyada - çar odê mezin. Pey Şorişa Oktobîrê ya sala 1917-a, dewleta sovêtê wî mal û milkî ji destê wan digre. Wanara tenê sê od - qatê yekêda dihêlin. Bavê wana piştî pênc sala dimire. Zeynev Mîrzoyêvna sala 1908 -a ji dayîka xwe bûbû. Zeyneva Mîrze haj edebyeta kurdî hebû, digo, wekî zaniyarê kurd yê Yêrêvanê û Lêningradê carna tene Kitêbxanê, matêryala, dakûmana ji wê dixwezîn û ew bi hizkirin alî wana dike.

Xûşkek Zeynevê hebû- Zehîre, du sala jê mezintir bû. Cemîlê kurê Zehîrê ne mal bû. Xanima Cemîl- Nîna rûs bû. Zehîrê gilî kir, wekî navê neviyê wê jî Cemîle, ew Zanîngêda beşa rojihilatzanîyêda dixûne.

Dayîka wane dêmarî tatar bû, xasiya Zehîrê, wekî li wir hazir bû, yeke tirk bû. Ez difikirîm: "Awqa millet malekêda û usa bi aşîfî dijîn!" Dîwarê wanva xaliçê me kurdî darda kirîbûn, hûr-mûrê malê kevin bûn, lê pîrr rind xweykiri, dora katjimêra wan avzêrkirî bû... Karkira wane malêye keçeke rus texte hazir kir. Cûre-cûre xarin, salat danîn ser textê...Lê tu kes nêzikî xwerinê nedibû, Hey xeber didan, tiştê hewaskar danîn bîra xwe... Paşê xanima malê (dêmarîya herdu xûşka), hate ber texte, ciyê xweda sekinî û bi xwe gişkara xarin dagirt...

Û teze nanxarin destpê bû. Zeynev kêleka min rûniştibû û miqîm

dîna wê li min bû, wekî ez bixum. Ewê ji min pirsî:

-Avsîra kariya te qe xariye?

Min go:- Welle, min ne xariye.

Go:- Ew xarineke zef xweşe.

Welle, her tişt xweş bû... Piştira, foto nîşanî min kirin. Bavê Zeynevê yekî bilindî, bi simêl bû, bêşmêrt lê bû, papax sêrî bû.

Zeynevê heyfa xwe danî, wekî kurdî nizane, tenê çend xeber zanibûn: "Ezîza min, qîza min..."

Piştira em zef cara rastî hev hatin. Tevî Nivarda dota helbestvanê ermeniyayî mezin Hovh. Tumanyan, ku wê Bibliotêkayêda tevî Zeyneva Mîrze kar dikir, em çûne konserta artistên ermeniya. Ewê tim namên çûk minra dişandin, di wan da ez agahdar dikirim: "Emê filan rojê herine opêraye; bona Têatira Mezin min du bilêt hildane", yan- "Rica dikim filan rojê bêyî mala me" u hwd.



Rokê jî em çûne Sîrkê. Me nasiya xwe da artîsta sîrkêye Kurde nazik, xweşik Nazî Şîray. Ewê sîrkêda bi cilên jina kurde kaw, bi dêrê qeyîtankirî bi lênt û sîniyê gilovere reng-rengî dilîst, jongilor bû... Sibetirê em

hersê çûne rêstoranê...

Havîna, wexta ez ji hêsbûnê vedigeryam Moskvayê, dayîka min zembîlek tirî bona Zeynev Mîrzoeyvnayêra dişand.



*Heciyê Cindî û Nazî Şîray,
1954.*

Pey kutakirina înstîtûtêra me fotoyê

xwe hevra kişand. Û dema me xatirê xwe ji hev xwest ewê melûl minra go:

- Qîza min (bi kurdî), ezê zef bîra te bikim, min bîr nekî, dê û bavê xwe, xûşkêd xwe silavke,... minra tim nama binvîse...



Pistira ewê hersal bona sala teze, bona roja bûyîna hevalcêwiyê min pûrozname û peşkêş dişandin...Min jî jêra bi hizkirin, şêkirdarî dinvîst, zarokê min jêra dinvîsîn, ew weke pîrka xwe bi nav dikirin, ew jî kefxweş dibû.

Cara dawiyê min Zeynev Mîrzoeyvna

zivistana sala 1990-î dît. Mala wana hilşandibûn, bona riya transportê firekin u ew herdu xûşkên pîr ji orta bajêr derxistibûn û perê bajêrda du odê biçûk dabûn wan -ser soqaqa Kaspiyskayê.

Me hev dît, em pîr kêfxweş bûn, ewê bi çevên tije hêsir, digot:

- Bê kar minra dijware û pey jiyana orta bajêrda – vira jiyana merra pîr çetine.

Ewê miqatî li xuşka xwe dikir....

Hema wê salê jî, berî xûşka xwe, ew xas-xatûna kurde pîr aqil û pîr kinêz û helal ji cîhana ronik xatirê xwe xwest.

Cara dawiyê min jê çend pirtûk û foto xwestin, ewê go:

- Ezê tera bişînim....- îda pêra negîhand.

... Û ez hertim bi hurmet û hizkirin Zeynev Mîrzoeyvna Kêrîmovayê tînim bîr û jêra rema Xwedê dixwezim...

...Carekê ez pey hêşabûnê vedigeryame Moskwayê.

Em ber tirênê sekinîbûn, çend deqê dinê, ewê rê keta. Dê û bavê min, Firîce, du keçikê hevalê min hatibûn min verêkin.

Me hew nihêrî Nûra xanim lezobezo tê ber bi vagona me. Hat û namek û tûr da hine fêkî da min, go: “Firîde can, nama min û van fêkiya bivî bidî bûka min - jîna birê min –Olga Sêmyonovnayê,... ezê jêra bi têlêfonê bêjim, eva jî adirêsa wê.”

Me xatirê xwe ji hev xwest û tirêna Moskwayê rê ket...

Roja gihîştîme Moskwayê, wê rojê ez ancax cî war bûm. Sibetirê ez çûm mala xanima şorişvanê Sîbiryayê yê pîr eyan Fêrik Polatbêkov (Fiyodor Lîtkîn). Min baqe kulîlk kirî, nama Nûra Polatovayê û fêkî hilda û rê ketim. Meta Nûrê ciyê mala Lîtkîn bi hûr gilî minra nivîsî bû û min hêsa ew mal dît, min derê wan xist. Derî Olga Sêmyonovnayê bi xwe vekir. Ew mîna diya helal hate rûyê min, ez hemêz kirim, go:

-Tu jî mîna Fêdkayê min esmerî, çevreş, porrê te reş... min tirê xûşka wî biçûk hatiye mala min, - bona kulîlka zef şa bû, go,- Firide, lê tu zanî Fiyodor kuda biçûya, gava dihata malê, ese kulîlk minra danîn....De keremke, de runî, de gilîke,



*Fiyodor Lîtkîn
(Fêrik Polatbêkov),
(1897- 1918)*

Nyûra xûşka min gelo çawane?... Ezê nama wê paşê bixûnim...

Ewê lezekêda texte hazir kir, go:

- Duhva ez hîviya te bûme, niha jî pake, kes malda tune, kes me eciz nake, emê çayê vexun.

Îjar totik anin, go:- De, keremke.

Paşê me çay vexar...

Ewê derheqa diya Fêrîk da gilî kir, derheqa Anna Kartaşovayêda.

Bavê Fêrîk – Egît axayê Emerîkê Polatbêkov rûniştevanê gundê Dîgorê bû, li qeza Qersê, ser pirsar revandina jinê û mirina xûşka wê bi zemanekî dirêj sirgûnî Sîbîrê dikan. Li gundê Nîkolskê, ser qeza Îrkûtskê, ew rastî Anna Kartaşovayê (Lîtîkîna) jinebî tê û dizewice. Havîna sala 1897-a Fiyodor ji diya xwe dibe.

Sala 1907-a bavê Fiyodor-Egîtê Emerîkê ji sirgûnê malêva vedigerê tê gundê xwe- Dîgorê.

Egît axa Fêrîk û Nyûrayê dibe dibistana rûsa li gundekî nêzîk, yê Dîgora ermeniya, li ku Fiyodor saya xwendina xweye pîrr baş gelekî berbiçev dikeve.

Anna Kartaşova her teherî dixweze mal neferê malbata mêrê xwera baş be, wana xweş bê, wan kara dike, çi ku bûkê dinê dikirin. Lê wextekê pê dihesa, wekî dixwezina mêrê wê bizewicînîn, jineke kurd bînin ser wê weke hêwî. Dilê wê temûl nade, ew yek wê pîr dêşîne û xemgîn dike û gava ji mêrê xwe jî derheqa wê yekêda pê bihesa, zarê xwe (herdu keçîkê xwe, kurê xwe mezin Fiyodor) hildide dîsa bi zor û cefa vedigere yêra xwe- Sîbîrê... Lê Vasyayê biçûk (Baso) bal bavê dimîne.

Zûtîrekê Anna Kartaşova wefat dibe û Fiyodor herdû xûşkê xweye biçûk Nûrê (Nyûrayê) û Marûsyayê ji gundê Tûlûnê dive Dîgorê, bal bavê xwe...10-15 roja Fiyodor gundê xwe hizkirî da dimîne û vedigere Sîbîrê, wekî Zaningehêda (ewî îda kolêc kuta kiribû) bê qebûl kirinê û karê xweyî şorişvaniyêva mijûl be...

Fêrîk Polatbêkov xwe temamî pêşkêşî karê Partiya Komûnîstiyê kiribû. Sala 1918-a F. Polatbêkov kongira Sovêta ya dîda ya Sîbîrê da tê hilbijartinê weke cîgirê serokê Sîbîrê (Tsêntro- Sîbîrê), dibe Komîsarê geleriye...Ew şorişvanê pîrr naskirî bû Sîbîryayêda...

Fêrîkê 21 salî bi destê dijminên şorişê tê kuştinê.

Hela Dîgorêda ewî helbest dinbîsîn. Pey zewacêra bo xatirê xanima xwe ewî pîrr helbest nivîsîne...

Olga Sêmyonovnayê digo, her car wexta Fiyodor ciyada dişandin, ewî digot:

-Olênka, ezê zûtirekê bê... Û carekê jî nehat, ji gullê dijmina hatibû kuştinê.

Ewê çend helbestên pîrr nazik yen Fêrîk Polatbekovê ciwan bona min xwendin, o, çi helbest bûn, çi kel nava wanda hebû....Awa sernavê wan: “Û ezê bijîm...”, “Ez ku mirim”, “Olgayêra”, “Bager”...

Ez ji mala Olga Sêmyonovnayê derketim, min xwe xwera digot: “Nava kurdada çi xweşmêr hebûne...”

... Carekê jî ez û Olga Sêmyonovna û Îrîna keça Fêrîk çûne mala Balêntîn Vladîmîrovîç Ryabîkov, Minra gotin, wekî Valêntîn Vladîmîrovîç nexweşe, nava cî nivînadane. Lê, bextra, ew îda ser piya bû û hatina mera pîrr dilşa bû. Ewî go: “Silavên min û xeberên min yê şêkirandinê Hecîyê Cindîra hene, ewî zef alî min kirye bona nivîsara pirtûka min ya derheqa Fêrîk Polatbekovda”.

Ryabîkov ew mirov bû, kîjanî cara yekemîn derheqa Fêrîkda pirtûk sala 1950-î bi sernavê “Fiyodor Lîtkîn, Rolat-bek (Fêrîk, Fêdko)” da weşandinê. Paşwextiyê bavê min derheqa Fêrîk Polatbekovda, pêşiyêd wî, jîyan û karê wîda romana xwe “Hewarî” da nivîsî.

Moskvayêda du malê pîrr xêrxaz jî hebûn: yek mala hevalê bavê minî êtîmxanê, fizîkê pîrr eyan Xirîstofor Barsêgyan bû, yek jî mala Sûsanayê bû (xatiya wê û dê û bavê min bajarê Erziniyêda nasya xwe dabûne hev, û ewê adiresa xûşka xwe dabû dayîka min).

Mala Xirîstafor, min jêra digo dyadya (bi rûsî:ap) Xaçîk, bi dil, eşq ez qebûl dikirim. Xanima wî Nastiya rûseke kinêz bû. Digo:

- Xaçîk û Hecî êtîmxanêda wek birê helal bûne...

Hema ez diçûme mala apê Xaçîk, xanima wîye dilovan, beşerxweş digo:

- De zû-zû mîlaya (birêz) Firîda, destê xwe bişo û were oda xwerinxwerinê.

Ha-hanga nan dadanî ber min û digo:

-Tu ji rîya dur hatî, naka birçiyî...

Eger ez ne birçî bûma jî, ewê bi beşera xweş, bi zarê şîrin nan li min dida xwerinê. Digo; “Ezê te bidime mêr”. Min jî digot: “Wekî

usane, ez îda nayême mala we”. Zarê wana Lyova û Lyûba ji min çûktir bun û hatina minra zef şa dibûn, min wanara, weke pêşkêş, hercar leyîstok dibirin.

Lê mala Sûsanayê ez bi teglîfkirina wana diçûm. Minra 2-3 meha carekê Sûsanayê têlêgram dişand: “Kerema xwe ledê, filan shehetê were mala me”. Min miqîm zanibû, wekî dayîka Sûsanayê Karîna xaninê, tolme bi belçikê tiryê, yanê jî girar çê kirye... Min mala wanda xarinên mala me bîr danîn, xarinên dayîka xwe...

Pey xilazkirina Înstîtûtêra ez vageryame Yêrêvanê û min dixwest Înstîtûta matêmatîkayê ya zaniyariyêda kar bikim. Lê lev nehat, min mêr kir û min wek mamosta matêmatîkayê dibistana hejmara 34-ada (pênc sala), paşê zemanê dirêj ya hejmara 122-ada, lê dawiyê kolêceke Yêrêvanêda kar kir. Ez wek 50 sala mamosta bûme.



*Firîda Hecî
dema ders dayînê*

Xwendkarên min pîrr cara Olîmpiyada matêmatîkayêda (*nava xwendkarada*) ciyê bilind û rûmet digirtin çawa komara Ermenîstanêda, usa jî temamiya welatê Sovêtêda. Dibistanêda wek 30 sala ez seroka mamostayên beşa fîzîk-matêmatîkayê bûme.

Sala 1998-a bajarê Londonê da bi teglîfkirina Dr. Cewad Mella ez tevî karên “Kongrêa Nîştîmanî Kurdistan ê 4 minê” bûme.



*Firîda Hecî li Kongrêa Nîştîmanî
Kurdistan êye 4 mînda diaxive.*



*Ez sekinîme, ji rastê- ya pêncê me.
London, 10-11 oktobêr(cotmeh), 1998.*

Meha sibata sala 1990-î wezareta Ermenîstanêye ronkayê ez, çawa avtoreke (xudaneke) pirtûkên “Elîfba” û kitêba “Zimanê kurdî” ya bona koma sisya, şandime Moskvayê bona tevî semînarê bim. Min pirtûkên zimanê kurdî bona komên duda heta heyştaya xwera biribûn



Moskvayê. Wê demê temaşegeha pirtûkên dersa jî amade kiribûn. Pirtûkên me nava wekîlên komarên sovêtiyê yên berêda heweskarîke mezin pêşda anîn. Du kulfet, ku karkirê wezareta Qirqizstanêye ronkayê bûn, nezîkî min bûn, rica kirin, wekî ez nama wan bînim Yêrêvanê –bidime wezîrê ronkayê bona sitendin, yanê jî kirîna ji wan pirtûkên dersê zimanê kurdî. Li wê komarê dersdayîna ziinanê kurdî hatibû amadekirinê. Wana digot: “Marza Oşêda kurd koinpakt (ser hev) dimînin û dibistanada teze dersê zimanê kurdî derbas dibin, lê pirtûkên dersa zef hindikin.”

Min xwestina wan bi cî anî, lê heyf, wanara pirtûk neşandin: wext hatibû guhastinê, sovêt hildiweşya...

Du meh derbaz bûn. Meha nîsanê ji wezareta Ermenîstanêye ronkayê minra têlê xistin, gotin, wekî mêtodîsta sereke ya wezareta Qirqizstanêye ronkayê – Mavlyûza Abdûlkadîrovayê têlêgram şandiye, ez û Fêrikê Üsiv teglif kirine bajarê Bîşkêkê. Min got, wekî em nikarin herin, ji ber ku bavê min bedhale. Sibetrê Mavlyûzayê xwexwe mala mera têlêfon kir, go: “Em pirtûka ji we dikin, qe na sê-çar roja werin, dibistanên marza Xoşebilaxê bona rasthatina bi wera hazirya xwe dîtine”.

Min got: -Ezê sibê bersîva we bidim.

Wê êvarê ez çûme mala bavê xwe. Firîca xûşk jî wirbû, ewê sivderêda minra got:

-Kardiyograma dilê bavo ji ya berê xirabtire. Van roja dîsa mîkroînfarktê lê xistiye...Lê dîsa naxweze bikeve nava cî- nivîna.

Wê êvarê Hecîyê Cindî ber textê nivîsarê rûniştî- pirtûkên xweye çapbûyî dihêrî, digirte xwe, vedikir, lê dihêrî, dîsa dadanî dewesê. Ketibû nava mitala, wan roja kêma xeber dida. Min zanibû, wekî êdî çûyîna me nabe, lê hema usa min gotê:

- Bavo, ji Qirqizstanê gazî min û Fêrik dikin. Dixwezîna rasthatina me tevî mamosta û xwendkarên kurd bi cî bînin...Qe nizanîm, bona çûyîna bersîva wan çi bidim?

- La-lawo, - diya min hêdî minra got. -Tu halê bavê xwe nabînî?
Hûnê çawa wî halîda bihêlin, herin?...

Hema wê demê bavê min serê xwe neîseyî bilind kir û hêdî got:

- Qirqizstan...herin, lawo, ese herin...

Me demekê çevê hev nihêrî...

Paşê Firîcê got:

- Te ne bihîst- bavo çi got? Tenê wira egile nebin.

Îdî neçûyîn nedibû. Mala meda me gotin, pêşniyarê bavê xwe ser çevê xwe qebûl dikir. Me lezand: kaxezê xwe hazir kirin, teherekî fikêta (bilêta) balafirê dest xist, Mavlyûzayêra têlêgram şand: "Em tên" û sibetrê em rê ketin.

...Em li bajarên Oşê û Kok-Yangakê rastî xwendkar û mamostên kurd hatin. Ewana bi hewaskarî, balkêşî guh didane me.Em bûne mêvanê dibistana Kok-Yangakêye hejmara 4-a, dirêktorê (serokê) kîjanê kurdekî ciwanî merîfet Îsayê Mistefê Mûsa bû.Li wir 328 xwendkarên kurd hîn dibûn...

Piştî Oşê, Kok-Yangakê em çûne gundê Mîxaylovkê, li ku dibistana navîn hebû. Wê dibistanêda me bi hewaskarîke mezin dersê zimanê kurdî bihîstin -zaru "Elîfba" Hecîyê Cindî dixwendin (dersdar - maqul Nejmedîne Ahmed bû). Dawîyê me bi şabûn konsêrta koma xwendkarên wê dibistanê bihîst û govend girt...Me xwera pirtûkên kurdî biribûn, me ew bi hizkirin pêşkêşî mamosta û xwendkara kirin.

Paşê em birine çayxana bajarê Kok-Yangakê.

Çayxane...odeke zef mezin bû, ber diwara û ortêda textê dirêj danîbûn. Ser texta kulav û xalîçe raxistibûn, belgiyê mezin danîbûn. Mêrê mezin ser van texta çarmêrkî rûniştibûn. Hineka belgî danîbûn berpala xwe, qelîn dikşandin, qise dikirin. Hineka nerdî û kişik dilîstin, ber gişka fincanê çayêye fire danîbûn...

Gava nasiya me dane wana, û ew pê hesyan, wekî ez dota Hecîyê Cindîme, pêra-pêra pirsîn: "Gelo dersdarê meyî ezîz heye?" Ewana sala 1937-a hatibûne sirgûnkirinê, hinek ji wan jî xwendkarên Xwendinxana Yêrevanêye kurdî bûn.

Min got: - Zef nexweşe, bedhale. Emê nehatana, lê ewî, çawa ku pê hesiya, wekî em teglîfî Qirqizstanê kirine, go- "Herin!"...

Min wanra got, wekî bavê min derheqa wanda mera gilî kiriye: bona sirgûnkirina êlê zef berxwe diket u bi dilekî keder digot: "Zulm û neheqiyên dinyayê ser gelê meyî zêrandî, bê dewlet barîne..."

- Belê, - yekî got, -halê cimeta me girane. Hilbet, wê mera jî derîkê vebe... Xûşkê, ji aliyê mînda hevalê Hecî silavkin, bêjinê-Hemîd û hemû xwendkarê te tera sehet-qewatê dixwazin...

Gelekî xebêrdan, dersdarê xweyî hizkîrî bîr anîn...

Paşê Fêrîk wanra çend helbestên xwe xwendin.

Em ji çayxanê derketin. Çend lawîk hatibûne pey me-me bibin malê xwe. Yekî gelekî hîvî dikir, digot: "Kalîkê min Ahmed şagirtê apê Hecî bûye, îro hûn mêvanê mene..."

Lê wedê me tunebû, me razîbûna xwe da wan û rêketin, wekî lezekê zû bighîjine Yêrêvanê.

28-ê nîsanê, êvarê dereng em gihiştine Yêrêvanê. Rojtira mayîn ez tenê çûme mala bavê xwe. Min derheqa bajarên Oşê, Kok-Yengakê, gundê Mîxaylovkê, çayxanêda gilî kir, min go:

- Bavo, xwendkarên teye Xwendxanêye wextekê tu silav dikirin, kêfê te dipirsîn.

Bavo dibihîst, vedibeşîrî...

30-ê nîsanê ez tevî Fêrîk çûne mala bavê xwe.

- Apo - Fêrîk gotê, - xwendkarên teye Xwendinxana pêdagogiyê, ku salên 1937-1938-a hatibûne sirgûnkirinê, bi hizkîrineke pîrr mezin, bi şêkirdarî tu bîr danîn. Tera sehet-qewet dixwestin. Apo, ewana têne bîra te?

Bi dengêkî nizim, bi beşereke zef xweş got: "Erê..."

Hema wê şeve, seheta duda diya min mera têlê xist, got:

- Lez, neseकिन werin!

Te digo, bavê min hîviya hatina me bû, qey dixwest bizanbya xwendîkarên wîye salên 30-i çawanin, wî bîr tînin?

Hecîyê Cindî I-ê gulana sala 1990-î çû ser dilovaniya xwe. Me xwestina Hecîye Cindî qedand. Ew li Armênîyayê gundê Pampa Kurda (niha Sîpan) teslîmî erdê kir.

Ser mexber ev xetê Fêrîke Ûsiv hatine nivîsarê:

Eglebe, pismam, ber vî mexberî:
Vira defîniye maqûlê millet -
Dewreşê ulmê meyî ezberî,
Serê pêsekin, pêşewitiyê merd.



Ez tevî dê û bavê xwe, s.1985

Ez hatime rewakirinê:

Sala 1981-ê bi Ordêna sovêtistanê ya bilindva, bi
“Ordêna Ala Karkirinê ya Sor”.

Sala 1970 bi mêdala **“Ji bo karê efatiyê”**va, bo mûnesebeta 100 salya bûyîna V. Lênîn.

Sala 1975-a hêjeyî nîşana **“Serkevtiya pêşvana sosîalistiyê”** bûme.

Sala1962-a **“Hûrmetnamêya wezareta Ermenîstanê ya ronkayê”** sitendîye.

Sala 1979-a navê **“Mamoste-mêtodîst”** dane ser min.

Sê cara (s.1971, 1982, 1984) wek endama şêwira navçeya bajarê Yêrêvanê ya Şahûmyanê (salên sovêtîyêda) hatime hîlbijartinê.

Ji sala 1989-a **pansiyona pêsonal** (bi rûmet) distînim.

Ez ji sala 1957-a, tevî bavê xwe Hecîyê Cindî, tevî hazirkirina pirtûkên dersa yên **“Elîfba”** û **“Zimanê kurdî”**-bona dersxana sisya bûme.

Min pey mirina bavê xwe Hecîyê Cindîra û malxwê xweyî rehma Fêrîkê Ûsivra ev pirtûk **cara yekemîn** amade kirin, komputorêda berev kirin û dane weşandinê:

Pirtûkên Hecîyê Cindî û yen derheqa wîda:

1. **“Ûsiv û Zelîxe”**, pêşgotin û nivîsarnasî û bernivîsara 10 şaxa (varyanta) yên Hecîyê Cindî, Yêrêvan, s. 2003.

2. “Hikyatêd cimeta kurda”, kitêba 6-a (80 hikyat), Yêrêvan, s. 2005. Paşê- Duhok, weşanxana Spirêz, s. 2006.
3. “Dimdim”, pêşgotin, nivîsarnasî û bernivîsara 15 varyanta yên Hecîyê Cindî, Yêrêvan, s. 2005, paşê - Êrbîl, weşanxana Aras, s.2006.
4. Şaxên destana “Rostemê zale” kurdî, cilda duda, pêşgotin, bernivîsara 19 varyantên nû yên Hecîyê Cindî, Duhok, s.2006.
5. Kîlamên geleriye, Yêrêvan, sala 2008.
6. Folkîlora kurda, Yêrêvan, sala 2009.
7. Firîda Hecî Cewarî -“Hecîyê Cindî, Jîyan u kar” çapkirina yekemîn, Yêrêvan, sala 2003-a.
8. Firîda Hecî Cewarî - “Hecîyê Cindî, Jîyan u kar” çapkirina duyemîn, sala 2007, piştra Êrbîl sala 2008, piştra Dîyarbekir, weşanxana Lîs, sala 2008.
9. Firîda Hecî Cewarî -“Hecîyê Cindî, Jîyan u kar” bi zimanê ermenkî, Yêrêvan, sala 2008.

Pirtûkên Fêrîkê Ûsiv

10. “Hisret”, Yêrêvan, 2004, piştra - Êrbîl 2004.
11. “Gahavêj arvî apîn” (Ber ava gurr), berevoka helbesta bi zimanê ermenkî, Yêrêvan, 2004.
12. “Destan”, Yêrêvan, 2005, piştra- Êrbîl 2006.
13. “Bera ber deriya”, berevoka wergera, Yêrêvan, sala 2006.
14. “Kerdîga kilama”, Yêrêvan, sala 2007.
15. “Berevoka berhema”, cilda I-ê, Yêrêvan, sala 2008.
16. “Berevoka berhema”, cilda II-a, Yêrêvan, sala 2008.
17. “Berevoka berhema”, cilda III-a, Yêrêvan, sala 2009.
18. “Pampa min”, berhemên bona zarokan, Yêrêvan, sala 2009.

Gotarên min:

1. Nema ji Moskvayê: Xwestina min hate sêrî, rojnama Rya teze, 12.10.1955.
2. Xwestina emir, Rya teze, 04.01.1958.
3. Edilayî zarêd dinyayêra, Rya teze, 02.06.63.

4. Matêmatîka mala Ûlyanovada, Rya teze, 08.10.1969.
5. Fikir û mitalêd dersdarê, Rya teze, 11.09.1971.
6. Bona her şagirtekî zanebûnên kûr, Rya teze, 02.09.1972.
7. Matêmatîka mektebada, Rya teze, 22.11.72.
8. Qedirê dê û bava, Rya teze, 02.,06.1973.
9. Qîmetkirina zanebûnêd şagirtaye obyêktîv 01.03. 1975.
10. Berbirîbûna dersdar ber bi şagirta prosêsa hînbûnêda, Rya teze, 03.02,1979.
11. Bona bextewariya meriva, Rya teze, 14.07.1979.
12. Terbetdariya zara mala Ûlyanovada, Rya teze, 14.05.1980.
13. Derheqa qîmetkirina nivîsarên xwendkara, Moskva, kovara "Matêmatîka v şkolê" (matematîka mektebêda),rûsî, # 5, 1980.
14. Borcê me, Rya teze,25, 07,1981.
15. Dersêd wekilandinê û mêtodêd tamkirina wan, Rya teze, 19.05, 82.
16. Pevgirêdanêd zanebûnê û xebatê, Rya teze, 18,01, 1984.
17. Dersa edilyayê, Rya teze, 01.09.1984.
18. Valêntîna, kûrteçîrok, Rya teze, 20.07.1985.
19. Dersa teze mektebêd welêtda, Rya teze, 04.09.1985.
20. Hîmê şuxulvaniya me, Rya teze, 23.11. 1985.
21. Anegorî xwestinêd îroyîn, Rya teze, 25.04,1987.
22. Dokûmênteke berbiçev (nivîsara prof. Xaçatiryan derheqa H.Cindîda, 1934). 02.03.1997.
23. Ji rûpêlêd rojêd giran (derheqa H.Cindîda (1937-1939), Rya teze, 04.05. 1991.
24. Firîca Hecî Cewarî (bo 60 saliya wê), Rya teze, 14.10.1992.
25. Bal Av. Îsahakyan, Rya teze, 26.08.1992.
26. Dêlo # 7623 (Şuxul #7623), bûyareke dokûmêntal, "Golos kûrda" aprel-may, 1993.
27. Dêlo # 7623 (Şuxul #7623), bûyareke dokûmêntal, "Golos kûrda" îyûn-îyûl, 1993.
28. Ji emirê Hecîyê Cindî, Rya teze, 18,03.1994 – 03.08.1994 (ji hijmara 4 heta hij. 23: **bîst hejmar**
47. Dîktora (spîkêra) radîoya kurdî ya pêşin Zeyneva Îvo, Rya teze, 12.02. 1997
48. Bîranîn, bona roja bûyîna Fêrîkê Ûsiv, Rya teze, 29.10.1997.
49. Dêlo # 7623 (Şuxul #7623), bûyareke dokûmêntal, rojnama

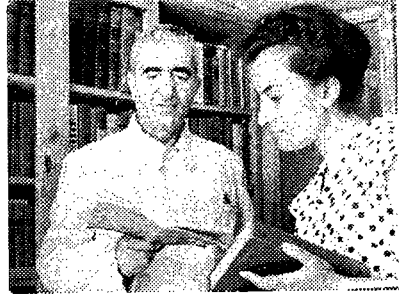
- “Golos Armêmi” (Dengê Ermenistanê, bi zimanê rûsî), 07.02.1998.
50. Gelo şiyêrê Fêrik çawa bûn? Rya teze, 18.02.1998.
 51. Gelo ew sêr wê bêne şirovekirinê, (derheqa Fêrikê Ûsivda), Rya teze, 29.04. 1998.
 52. Tarêlîs (yek saliya mirina F. Ûsiv), rojnama “Hayastanî Hanrapêtûtîyûn” (Komara Ermenistanê, bi zimanê ermenkî), 15. 05.1998.
 53. Celadê Bedirxan di emirê Hecîyê Cindîda, rojnama “Novî Kurdîstan”, (Kurdîstana nû, bi zimanê rûsî), noyabr-dekabr, 1999.
 54. Bîranîn (derheqa Fêrikê Ûsivda), Rya teze, 04..11. 2000.
 55. Ji emirê Fêrikê Ûsiv, Rya teze, noyabr, 2001.
 56. Ji emirê Fêrikê Ûsiv, Rya teze, dêkabr, 2001.
 57. Ez meşa ciwanên kurd a ji bo perwerdeya zimanê dê silav dikim, Axîna welat, sibat, 2002
 58. Wezîrê Nadîrî hat ditina Hecîyê Cindî, Rya teze, 03. 02.2003.
 59. Serpêhatiyek tije zehmetî û pir ked (derheqa H. Cindîda), rojnama “Svobodni Kurdîstan”(Kurdîstana azad), 1-31 oktyabr, s. 2004.
 60. Serpêhatiyek tije zehmetî û pir ked, rojnama “Svobodni Kurdîstan” 1-30 noyabr, s. 2004.
 61. Serpêhatiyek tije zehmetî û pir ked, rojnama “Svobodni Kurdîstan”, 1-31 dekabr, s.2004.
 62. Matêmatîkê dinêyan, profêsor Feyzoyê Egît, Rya teze, kanûna pêşîn s.2006.
 63. Derheqa dayîka xweda, Rya teze, sibat, 2007

Gotarên derheqa minda:

1. Aracavornerî şarkûm (cêrga pêşvanada), ermenkî, kovara Sovetakan mankavarj (Mamosta yê sovêtiyê) # 10, 1968
2. Babayê Keleş - Dersdar, Rya teze, 19.08.1981
3. Nivîsarên mêdalîsta yên baş, rojnama Sovetakan Hayastan, (Ermenîstana Sovêtiyê), ermenkî, 27.06. 1976.
4. Vstreçnaya svyaz, (rûsî), derheqa karen min wek parlamêntara Şêwira navça bajarê Yêrêvanê ya Şahûmyanê, rojnama Kommûnîst, bi rûsî, 20.06.81.
5. Mirazê Ûzo Cafarov- Pirtûk derheqa kurdzanê mezinda, rojnama “Noviy vzglyad”, hej.3-a, meha tebaxê ya sala 2003, bi zimanê rûsî, Tbilîsî.
6. Wezîrê Eşo –Fîrîda Hecî, Avesta, 2009

ZÎNA HECÎ CEWARÎ

Zinê pey kutakirina beşa kîmyayê ya Zanîngeha pedagogiyê - Înstîtûta kîmyayêye organîk ya zaniyariyêda kar dikir. Sê gotarên wê yen zaniyariyê hatine çap kirinê. 12 meha tebaxa sala 1969-a ewê tevî çend hevala ji Moskvayê **ŞEDETNAME AVTORIYÊ** sitend, bona bi cîanîna formûleke nû di dereca kîmyayêda.



Hecîyê Cindî tevî dota xwe Zînê.



Paşwextiyê, Zîna Hecî salên 1969-1999, wek kîmîk-înjînêra Sereke di zavoda Ênêrgonaladka da (Ênêrgosazkirin) karkirye.



Şedetnama avtoriyê ya Zîna Hecî

DOKTOR NÛRA HECÎ CEWARÎ



Demên berevkirina zargotina gelerî fikrekî herdem Heciyê Cindî mijûl dikir: çawa awazên sitrana binvise? Ewê fikirê, ku awazên gelerî weke tekstên sitrana qimetlîne û hewcê guhdaryêne, gere bi nota bêne nivîsarê, tabeti nedidan wî û gelekî xemgîn dikir.

Û Nûra xûşk bû pispora sazbandiya kurdî.

Li vir, Nûrê bi xwe, bi hîvîkirina min, derheqa xweda nivîsiye:

Xwendin û kar

- 1948-56 Dibistana navîn ya ser navê H. Hakobyane ermenîda ya bajarê Yêrêvanê xwendiyê, pêra jî dibistana mûzîkê ya 7salyê kuta kiriye.
- 1956-1960 Kollêca ser navê R. Mêlikyane mûzîkayê da xwendiyê.
- 1960-1966 li Konsêrvatorya ser navê Komîtasda xwendiyê.
- 1967-1970 aspiranta Înstîtûta Hunermendyê bûme ya Akadêmya Armênîayê Zaniyariyê.
- 1971 têzê xwe bi sernavê “Hunera stranên kurdaye gelerî” Înstîtûta Hunermendyê ya Akadêmya Armênîayê ya Zanîaryêda xwey kiriye u derca Kandîdata (bi pîvana nûjenîva Doktor) Hunermendyê stendiye.
- 1965-1967 beşa Radîoya Yêrêvanê ya weşanên kurdîda weke berpîrsyara para mûzîkayê kar kiriye.
- 1966-1967 Dibistana ser nave T. Çûxacyane mûzîkayê da çawa mamosta têoria mûzîkê kar kirîye.
- 1971-1993 Înstîtûta Hunermendyê ya Akadêmya Zanîaryêda weke lêkolînêr û ji sala 1977-a weke lêkolînêra sereke kar kiriye.
- 1900-1992 Zanîngeha ser navê D. Anhaxt da weke mamosta mûzîka kurdî kar kiriye.
- 1996-1998 Dibistana Viktorîayê ya zmananda /Australîa/ weke mamosta zmanê kurdî kar kiriye.

Endemetiya nava rêxistin-beşên çandî û karên cvakî

- 1964-1970 rêdaksîona rojnema “Rya teze”-da bûme endemkarkera beşa “Jina”.
- 1976-1993 bûme endema Yekîtiya kompozîtorên Sovêtyê û ya Armêniayê.
- Weke 6 sala ji despêka sazûnê bûme endema Înstîtûta Kurdî ya Parîsê.
- 1984-1991 bûme endema şewra Radîoya Yêrêvanê ya kurdî ya hunermendyê.
- 1980-1981 ji bo 2 pîyêsên Têatra bajarê Tbilîsî ya kurdî ya E. Boyik “Sîncu keça xwe dide mêr” û T. Reşid “Xecê û Sîabend” mûzîka çê kiriye.
- 1987-1990 bi hevkarîya T. Reşid bûme seroka koma xwendkarên kurdî Stran û Reqasê ya Êtnografyê ya bi nave “Zozan” li rex Înstîtûta Yêrêvanê ya Pêdagogiyê.

Berhemên çapbûyî - Bîbliografîya

Pirtûk, Lêkolînên zaniyaryê

1. “Kirdakan Jogovrdakan Ergarvêstî”, (Hunera Stranên Kurdî yên Gelerî), weşana Akadêmiyîa Zaniyariyê, Yêrêvan, 1976, bi ermenkî.
2. “Stranêd Kurdaye Cimetê”, Berevoka notenivîsar û têkstên kurdî tevî pêşgotin û pênasînên zaniyaryê bi ermenkî û rûssî, weşana Akadêmiya Zaniyariyê, Yêrêvan 1983.



Berevokên mûzîka geleri

1. Kilamê Cimeta Kurdaye Govendê, weşana “Haypêthrat”, Yêrêvan, 1960 (33 nimûnên strana).
2. Klamê Cimeta Kurdaye Govendê, berga 2-a, ”Haypêthrat”, Yêrêvan, 1964 (56 nimûn).
3. Yekrê 1, Stokholm, 1981 (11 nimûn), Yekrê 2, Upsala, 1982 (9 nimûn), Yekrê,3 Vestêros, 1983 (6 nimûn), 3 berevokên stran û

- awazên geleri bi hevkeya Beşîr Botanî.
4. Stran û Miqamên Cimeta Kurda, di Almanaxa “Bihara teze” da ya nivîskarên kurdên Armêniyê, “Haypêthrat”, Yêrêvan, 1983 (43 nimûn).
 5. Mûzîk, Dans û Şerqiyên Kurdî, 2 berevokên stranên kurdî, hazirkirîye M. Bayrak bi hevkeya N.Cewarî û Z. Ozmanîan, weşana “Ozge”, Anqere, 2002 (113 nimûn).
 6. Ji bo çapê berevoka Awazên kurdên Armêniyê hazirkirîye.

Gotarên zaniyariyê

1. “Komîtasi Yev Kirdakan Yêrajîştûtyûni”, (Komîtas û mûzîka kurdî), kovara *Patmabanasîrakan Handês* (Kovara Dîrokkîlolojyê) ya Akadêmiya Armêniyê ya Zaniyariyê, Yêrêvan, 1965, hejmar 4, bi ermenkî.
2. “Krdakan Yerajîştûtyûni Hayastanûm”, (Mûzîka kurdî li Armêniyê), kovara *Sovêtakan Arvêst* (Hunera Sovêtyê), Yêrêvan, 1970, hejmar 6, bi ermenkî.
3. “Kûrd Jogovirdî Erajîstakan Kensaxî”, (Deba gelê kurdaye mûzîkayê), berevoka *Stranî î Narodî Blijnêvo î Srednêvo Vostoka* (Welat û Gelên Rojhilata Nêzîk û Navîn), ya 7-ada, Înstîtûta Rojhilatanyê ya Akadêmya Zaniyariyê, Yêrêvan, 1975, bi ermenkî.
4. “Narodnaya Mûzîka Kûrdov Armênî v Svyazî so Srêdnêvêkovîm Monodîçêskîm Îskûsstvom”, (Pêwendyên mûzîka kurdên Armêniyê tevî hunermendya monodîke sedsalyên navîn), berevoka *Narodnaya Pêsnaya. Problêmi Îzûçênîya*, (Stranên geleri. Problêmen lêgerînê), ya Înstîtûta Têatr, Mûzîka û Sinêma, Leningrad, 1983, bi russî.
5. “Napêvî Kûrdskoy Svadbî”, (Awazên dewata kurda), li kavara *Lirabêr* ya Akadêmîa Zaniyariyê, Yêrêvan, 1985, hejmar 2, bi russî.
6. “Kûrdskaya Mûzîkálnaya Folkilorîstîka î Yevo Problêmi”, (Folkilorîstîka mûzîka kurdî û problêmen wê), berevoka *Stranî î Narodî Blijnêvo î Srêdnêvo Vostoka*, (Welat û gelên Rojhilata Nêzîk û Navîn) ya 13-da, Înstîtûta Rojhilatanyê ya Akadêmîa Zaniyariyê, Yêrêvan, 1985, bi russî.
7. “Krdakan Yêrajîştûtyûni Hay Mtavorakannêrî Gnahatmamb”, (Mûzîka kurdî bi nîrxandina roşinbîrên ermenî), kovara *Sovêtakan*

- Arvést* (Hunera Sovêtyê), Yêrêvan, 1987, hejmar 2, bi ermenkî.
8. “Kirdakan Jogovirdakan Parayîn Kêrtivaskî Yêrgêrî Rîtmakan Tarbêrakûmnêrî û Drans Harabêrûtyûnnêrî Masîn”, (Derheqa şaxên rîtmên stranên kurdî yên bi stîla Reqasê û pêwendyên wan), kovara *Lrabêr* ya Akadêmîa Zaniyaryê, Yêrêvan, 1991, hejmar 3, bi ermenkî.
 9. “Dengnivîsarên Sazbendya Kurdî”, (li ser dengnivîsarên Kr. Kûşnaryove mêxanîkyê), kovara *Nûdem*, Stokholm, 1992, hejmar 3, bi kurdî.
 10. ‘Pirsên Dîrok û Têorîya Sazbendya Kurdî’, rojnema *Hêvî*, Istanbûl, hejmar 69, 70, 1998, bi kurdî.
 11. “Pêwendyên Kurda û Ermenya yên Mûzîkayê”, Rêza gotaran, 1 – 5 kovara Roja Nû, Stokholm, hejmar 98, 102, 104, 105-106, 107-108, 1998 – 2000 û 6-7 kovara *Tîroj*, Istanbûl, hejmar 8, 10, 2004, bi kurdî.
 12. “Stranên Ezdîyên Ermenistanê yên Arxaîk û Sedsalyên Navîn”, kovara *Tîroj*, Istanbûl, hejmar 11, 2004 û hejmar 12, 2005, bi kurdî.
 13. “Derheqa Tîpologîa Serecemên Têkst û Awazan û Pêwendyên wan di Stranên Govendan de”, kovara *Tîroj*, Istanbûl, hejmar 14, 2005, bi kurdî.
 14. “Stranên Şêx û Pîrên Ezdyên Armênîayê. Despêka Destanan û Stranên Bajaryê li gel Êzdyan”, kovara *Dengê Ezdyan*, Oldênbürg, 29.06.2006, bi kurdî.
 15. “Stranên Şêx û Pîrên Armênîayê”, (bi zedekirinêva) di pirtuka Şêx Fexrê Adîan filosof û Xasê Ola Ezdîyatîye, berevoka gotarên Konfêransa pêşkêşî şêx Fexrê Adîan, Oldênbürg, 2009, bi kurdi.

Têzên Gotarên Zaniyaryê kû Konferansada hatine xandinê

1. “Mûzîka Kurdî û Problêmên Pêjdaçûinê”, têzên Plênûma Yekîtiya Kompozîtorên Armênîayê, Yêrêvan, 1973, bi ermenkî
2. “Taybetyên Stîlên Stranên Kurdî yên Geleryê”, têzên Konfêransa 2-à ya Înstîtûta Akadêmîa Armênîayê ya Hunermendyê (AAH) û Mûzêya Çanda gelên Rojhilatê ya Sovêtyê li ser Çanda Armênîayê, Yêrêvan, 1976, bi ermenkî, rûssî
3. “Derheqa Janrên Stranên Strofik”, têzên Konfêransa 3-a ya Înstîtûta AAH, Yêrêvan, 1977, bi ermenkî, rûssî
4. “Stranên Kurdî yên Şaya”, têzên Konfêransa 4-a ya Înstîtûta

- AAH, Yêrêvan, 1979, bi ermenkî, rûssî
5. “Formûlên Rîtmên Stranên Kurdîye Govendê”, têzên Konfêransa 5-a ya Înstîtûta AAH, Yêrêvan, 1982, ermenkî, rûssî
 6. “Pêwendyên Ermenya û Kurdaye mûzikayê”, têzên Plênûma Yekîta Kompozîtorên Armênîayê li ser pirsên dîrok û têoriya mûzîka Monodîk, Yêrêvan, 1984, bi zmanê russî
 7. “Fikrandina Arxaîk di Stranên Kurdaye Gelerîda”, têzên Konfêransa Şêwra Çanda Cihanê ya Akadêmya Yakîtiya Sovêtyê ya Zaniyaryê, Yekîta Kompozîtorên Armênîayê û Înstîtûta AAH li ser problêmên genesis û teybetyên formên kevnar yên çanda mûzikayê, Dilican, Armênîa, 1986, bi rûssî
 8. “Himberîhevkirina Şaxên Strana “Ay berde”, têzên civîna Zanîryê ya Înstîtûta Akadêmîa Armênîayêye Etnografyê li ser Ekspêdîsiyên folklorî û êtnografî yên salên 1984-85, Yêrêvan, 1987, bi ermenkî
 9. “Derheqa Strûktûra Têkstên Stranên Kurdîye Strofik”, têzên Konfêransa 6-a ya Înstîtûta AAH, Yêrêvan, 1987, bi ermenkî, rûssî
 10. “Pirsên Lêkolînên Tîpologîa Mûzîka Gelerî li ser Dereca Nûjen”, têzên Plênûma Yekîta Kompozîtorên Armênîayê li ser pirsên mûzîka Gelerî, Yêrêvan 1987, bi ermenkî, rûssî

Notenivîsarên Stranan Rojneme, Kovar û Pirtûkên Folklorîda

1. Di çend hejmarên rojnema Rya Teze-da, Yêrêvan, 1964 – 79.
2. Hemû hejmarên kovara Mûzîk û Huner-da, berpirsyar B. Botanî, Swêd, 1981 – 85.
3. Kovara “Hunernema”-da, berpirsyar B.Botanî, Swêd, 1997.
4. Berevoka Folkilora Mara, Çend Nimûney-da hazirkirîye Malmisaniyê, weşana Jîna Nû, Stokholm1991.
5. Pênasîna berevoka H. Cindîye Usiv û Zelîxe-da, amade kiriye Frîda Cewarî, Yêrêvan, 2003

Gotarên Rojnemevanyê (Bijare)

1. “Cûzêppê Vêrdî: ji bo 145salya bûîna wî”, rojnema *Rya Teze*, Yêrêvan, 9.10. 1958
2. “Dostê Cimaeta Kurdaye mezin: ji bo 95salya bûîna Komîtas”, rojnema *Rya Teze*, 18.10.1964

3. “Bolşoy Drûg Kurdskey Mûzîkî”, (Dostê mûzîka kurdaye mezin) ji bo 100 salya bûna Komîtas, rojnema *Kommûnîst*, 25.10.1969, bi rûssî
4. “Ji Dîroka Dengnivîsarên Sazbendya Cimaeta Kurda”, *Rya Teze*, 15.11.1969.
5. “Klamêd Cimaeta Kurdaye Sovêtyê”, *Rya Teze*, 1.5.1970
6. ”Kompozîtorê Xudanê Merîfeta Zor” ji bo 70 salya bûna Aram Xaçatiryan’, *Rya Teze*, 9.6.1973
7. “ Ulimdar Derheqa Mûzîka Kurdîda”, *Rya Teze*, 14.6.1973
8. “ Derheqa Çend Pirsên Sazbendya Cimaeta Kurda”, *Rya Teze*, 15.11.1976
9. “Pey Rêça Dur-Cewahirê Cimaetyê”, (li ser êkspêdîsya li gundên navça Telînê), *Rya Teze*, 3.12.1977.
10. “Kilamêd Cimaetêye Dewatê”, *Rya Teze*, 9.12.1978
11. “Kilamêd Kurdaye Cimaetyê bona Zara”, *Rya Teze*, 4.11.1979
12. “Bona Berevkirina Nimûnêd Teze”, (li ser êkspêdîsîa bajarê Tbilîsîyê), *Rya Teze*, 20.9.1980
13. “Hayrênî Yergêr” (Stranên Welatyê), (li ser pirtûka A. Pahlêvanyane folklorî), rojnema *Yêrekoyan Yêrêvan*, 1.11.1980, bi ermenkî
14. “Dengbêjê Beyt-Serhatya”, (li ser hunermendya stranbêj Egîtê Têcir), *Rya Teze*, 1.2.1981
15. “Rojêd Efrandinên Kurdaye Cimaetyê”, (li ser Festîvala Kurda li bajarê Tibilîsîyê), *Rya Teze*, 28.3.1981
16. “Bengiyê Pêşeka xwe”, (li ser hunermendya artist Ezîzê Bişar), *Rya Teze*, 22.8.1981
17. ”Folklor û Deba Moksê”,(li ser pirtûka H.A.Orbelî, *Rya Teze*, 3.07.1982.
18. “Poêziya Kurdaye debê”, (li ser pirtûka M. Rûdênko), *Rya Teze*, 5.01.1983.
19. “Îskûstva Îraqêye Wedê Niha”, (li ser pirtûka A. Bogdanov), *Rya Teze*, 5.10.1983.
20. “Artîstê Merîfet”, (li ser hunermendya artist Hesênê Qulî), *Rya Teze*, 2.06.1984.
21. “Kînematomagrafya Welatêd Asîa û Afrîkayê yên Ser Rya Pêşdaçûnê”, (li ser pirtûka R. Sobolêv û O.Tênêşvîlî), *Rya Teze*, 11.6.1986.

22. "Nimûnên Teze Hatine Nivîsarê", (li ser êkspêdîsîa Qazaxistanê), *Rya Teze*, 10.12.1986.
23. "Sazbendya Gundê Qeşqebilaxê", (li ser êkspêdîsîa Qazaxistanê), *Rya Teze*, 4.3.1987.
24. "Dengbêjê Cimaetê", (li ser hunermendya Mehmed Şêxo), *Rya Teze*, 29.4.1989.
25. "Xêrxazê Cimaeta me" (ber bi 120 salya bûîna Komîtas), *Rya Teze*, 15.11.1989.
26. "Sazbendya Kurdên Zaza", *Rya Teze*, 9.01.1991.
27. "Xweytî li Hebûna Meye Kûltûra Ruhanyê Bikin", *Rya Teze*, 16.01.1991.
28. Berevoka Folkilora Sazbendyê – "Govend", (li ser pirtûka Ferhad), *Rya Teze*, 12.08.1992.
29. "Stranên Destana "Dim-Dimê": ji arşîva prof. H.Cindî", kovara *Tîroj*, 2009, hejmar 40, Îstanbûl.
30. "Pirtûkên dersên stranê ji bo zarokên kurd", ji arşîva prof. H. Cindî, kovara *Tîroj*, 2010, hejmar 41, Îstanbûl.



Gele gotar bi Radio ya Yêrêvanê bi zmanê Kurdî hatine belavkirinê.

Gele gotar cvînanda û sêmînarên zaniyariyêda li bajarên cuda-cuda – li Yêrêvanê, Tibîlîsîyê, Moskvayê, Mêlbûrnê, Sîdnêyê bi kurdî, ermenkî, russî hatine xandinê.

Berevkirina nimûnên mûzîka gelerî dema Êkspêdîsiya

1. Navça Aparatê /niha Aragas/, Armênîa, 1969, 110 nimûn.
2. Navça Hoktêmbêryanê, Armênîa, 1972, 40 nimûn.
3. Navça Telînê, Armênîa, 1974, 60 nimûn.
4. Înstîtûta Hunermendyêda, Armênîa, 1975, 33 nimûn.
5. Navça Telînê, Armênîa, 1977, 80 nimûn.
6. Navça Telînê, Armênîa, 1978, 45 nimûn.
7. Navça Êçmîadzînê, Armênîa, 1979, 30 nimûn.
8. Bajarê Tibîlîsîyê, Gurcistan, 1980, 50 nimûn.
9. Navça Êçmîadzînê, Armênîa, 1980, 40 nimûn.
10. Navça Abovyanê, Armênîa, 1986, 82 nimûn.
11. Bajarê Tibîlîsîyê, Gurcistan û gundên Qazaxistanê, 1986, 300 nimûn.
12. Neavça Aragasê, Armênîa, 1987, 85 nimûn.
13. Navça Telînê, Armênîa, 1989, 30 nimûn.



Nûra Hecî Cewarî ji dengbêja stranên gelêrî ser qeytanê tomar dike.

Nura Cewarî
Nisan 2010

NAZA HECÎ CEWARÎ

Nazê xûşka meye ya biçûke, hizkirya gişkane. Ew yeke xemxur, kinez, heyf, aqil û xîrete.



Demê ew şagirta sinifên 9-11 bû dibistana 122-ada mamosta wê ya matêmatîkayê ez bûm. Nazê ji matêmatîkayê qewat bû, zû bersîva pirsên çetin dida.

Pey kutakirina dibistanê ra, ewê beşa Kîbêrnêtkayê ya Zanîngeha Yêrêvanêda xwend û bi serfînyazî kuta kir. Piştira, wek mamosta matêmatîkayê dibistanên Yêrêvanêda kar kir. Sala 1993-a malêva koç kirin bajarê Biryanskê (Rûsya), li ku Nazê Zanîngeha Biryanskêda bû dersbêja matêmatîkayê.



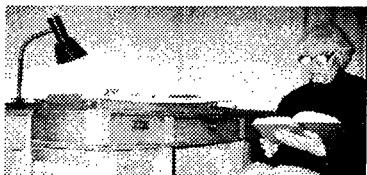
Ez tevî dayîka xwe Zeyneva İvo, s. 2006

Derheqa zevên Hecîyê Cindîda vê gotara jêrinda hatiye nivîsarê:

ESKERÊ BOYÎK

PÎREKA HECYÊ CINDÎ: ZEYNEVA İVO ÇÛ SER DILOVANYA XWE

26 ê sibatê, sala 2007-a, 93 salyê da, li bajarê Yêrêvanê, pîreka zanyarê mezin Hecîyê Cindî: Zeyneva İvo çû ser dilovanya xwe. Dayka Zeynev, ew pîreka pîremek rêke dûr û dirêj derbaz bûye...



*Zeyneva İvo li ber textê Hecîyê
Cindîyî xebatê (s.2002).*

...Sala 1931-ê ew û Hecyê Cindî dizewicin.

Salên 30-î Radyoya Yêrêvanê beşê zimanê kurdî bi sipîkêrya wê dest bi axaftina xaye ewlin kirye... Gelek ciya mamostatî kirye. Emekê wê pîreka jêhatî di kar û Hecyê Cindî yê zanyaryê da pîre.

Wê û mêr malbeteke rewşembîrêye rengîn dora xwe civandibûn. Wanra bûne wek dê-bav, şîretkar û alîkar. Rewşembîrên usa, ku navê wan her yekî medenyeta kurdên Sovêta berê dixemilîne.

Pênc keç mala wanda mezin bûne: **Firîca remetî-** Doktora bijîşkyê bû, dosênt, pîreka zanyarê mezin prof. **Şekroyê Xudo.**

Firîde, mamosta matêmatîkayê, fizîkayê, van salê dawyê wê karekî pîr mezin kir, him dayka nexweş xweyî kir, him jî xebatên bavê - Hecyê Cindî û yên zîlamê xwe yê remetî, helbestvan **Fêrikê Ūsiv** dane weşandin.

Keça sisya **Zinê,** pêşê xweva kîmîk, pîreka berpirsyarê Radîoya

Yêrêvanê, beşa zimanê Kurdî, remetyê **Ahmedê Gogê**.

Nûrê, doktora sazbandîzanyê ye, pîreka nivîskar, doktor **Tosinê Reşît**. (Niha Avstralyayê dimînin).

Keça pêncê **Nazê**, pêşekê xwe va mamosta ye, matêmatîk, pîreka doktor profêsor **Feyzoyê Egit**, matêmatîkê dinêcyan, serokê para matêmatîkayê ya zanîngeha bajarê Biryanskê ye (Rûsya). Nazê jî niha wê zanîngehê da dersbêje.

Em rema Xwedê Zeyneva Îvora bixwezîn.

Bira cîyê wê li rex Hecîyê Cindî (sala 1990 çûye ser dilovanya xwe), li goristana gundê Pampa Kurda (niha Sîpan), buhuşt be.

01.03. 2007

DERHEQA CERKEZÊ REŞDA

Min navê wî cara pêşin sala 1971-ê bihîst. Ez mala bavê xwe da bûm gava cînara wan Sêda Konstanînovna, ku Înstîtûta Pêdagogiyê ya ser navê X. Abovyan da seroka kafêdira zimanê dereke bû, hate mala bavê min û dilşa go:

-Hevalê Hecî, ez hatime çevronayê bidime we. Ciwanekî kurd îro întiyama ziyanê inglîsî da û "5" stend. Paşê me deftera wî ya kifşkirina qûmetê întiyama vekir, me dit, wekî ji her çar întiyama jî ewî "5" stendiye. Xwexwe jî ji gundê Zvartnosêye, femîla wî Çerkez Mstoyan...yekî pîr aqile!

Bavê min karê xwe hişt, ji ber textê xweyî xebatê rabû, beşerxweş hate ber bi Sêda xanimê, destê wê ramûsa, go:

- Ez zef ji we razîme bona wê çevronayê û zef şame bona wî xortî...

Rokê bona karekî ez çûbûme Înstîtûta pedagogiyê. Ber derê Înstîtûtê cend lawik sekinî bûn. Yek ji wan hate ber bi min.Min ew nas kir, ew Çerkez bû. Min ew civîna nivîskarên kurdada û cend cara jî mala bavê xweda dîtibû. Ewî go:

- Ez Çerkezim, bi çi dikarim alî we bikim?

Min go: - Tiştê alîkirinê tune, bavê min namek daye, wekî bidim dersbêjekî Înstîtûtê, dersbêj naka hîviya mine,- û em hevra çûn, me name da dersbêj.

Min wê rojê Çerkezra go:- Ez zef şame, wekî tu dersê xweda pîr pêşî.

Çerkez dilşa go:-Lê şuxilê min çîye?...

Ew bersîv û beşera wî xweş min bîr nekiryê.

Înstîtûtêda Çerkez, bo xwendina xweye pîr pêş, pênşonê bilind û pîrî hurmet ya ser navê Lênîn distand.

Pey kutakirina înstîtûtêra, bi dîploma Sor, Çerkez aspîrantûrayê da hate qebûl kirinê. Bavê min bû serokê wî yê zaniyariyê. Çerkez paşwextiyê gilî kir, go:

-Ez pîrî kubarim, wekî aspîrantê wî zaneyî û maqulî bûme...Apê Hecî, wexta pê hisya, wekî min navê xwe daniye Çerkezê **Reş**, minra go: "Te qara xwe daye rûyê xwe?";- Çerkez got û bi dil kenya...

Hecîyê Cindî du pirtûk derheqa edebiyeta kurdaye Ermenîstana Sovêtiyê da, bi zimanê ermenkî salên 1954 û 1970-î dane weşandinê. Derheqa xweda, hilbet, nedinvîsî.

Lê dema sala 1988-a pirtûka Hecîyê Cindî "Bahar" (veçêkirina zargotina kurda) hate weşandinê, Çerkezê Reş pêşgotina wê pirtûkêda derheqa jîyan û kar û barê bavê minda gotareke zanyariye berfireh bi sernavê "Bavê zargotina gelê kurd" nivîsî.

Roja parastina têza doktoriyê ya Çerkezê Reş - bavê min nexweş bû û destnîvisara bavê xwe derheqa têzêda min û Nûra xûşk me bir da rektoratê.

Komîsiya zaniyara bi yekdengî têza Çerkezê Reş pejirand...

Fêrîk zef qedirê Çerkez zanibû, nivîsareke xweda nivîsye: "Wê tiştek ji Çerkez derê".. Du helbestên xwe pêşkêşî wî kirine. Ew helbest saxiya Fêrîkda nehatibûn weşanê û gava min berevokeke Fêrîk amade dikir, min ji Çerkez pirsî:

- Ez wan helbesta bikime berevokê?

Go: - Ew çi gilî, nivisarên pismamê min Fêrîkin, iniqîm cî bike!

Meha çileyê pêşin sala 2003 -a bû.Çerkezê Reş tevî bermaliya xwe Leyîla xweşik hatibûne dîtina dayika min. Min Çerkezra go:

- Îsal 95 saliya ji dayikbûna bavê mine. Min sala 1994-a di 24 hejmarên rojnama "Rya teze"da gotarên "Ji emirê Hecîyê Cindî" dane çap kirinê...

Û hê xeber devê minda Çerkez go:



*Dayika min û dostê malbeta me,
doktorê zanînen filologiyê
Çerkezê Reş, 2003.*

- Were em pirtûkekê hazir kin: “Heçîyê Cindî, jîyan û kar”, ezê alîkariyê bidime te. Tu wan hejmarên rojnamê bide min, ezê bidime keçika bira ser kompûtorê berev kin, redaktoriyê jî ezê bikim, ezê pêşgotinekê jî binvîsim...tu bifikire, eger tiştê zêdekirinê hebe, emê zêdekin...,-go,- çend fotoya jî hazirke, ezê paşê bêm, bivim.

Ez zef dilşa bûm, min go:

- Çerkez can, te sernavê pirtûkê çî zû dît. Ezê hema naka wan hejmara bidime te...

Dayîka min jî kêfxweş bû, go:

- Xercê pirtûkê jî ser min....-go,- Çerkez can, de tu zanî Hecî çiqasî te hiz dikir, qedirê te zanibû...

Û min hejmarên rojnamê dan Çerkez û ewî jî da keçika û piştî du-sê meha Çerkez minra go:

-Pirtûk hazire, min îdî redaktorî lê kirye û weşanxanêra pev ketime, ku sibê pirtûkê bivim bidine wan.

Em hevra çûne weşanxanê.Gotin:

- Deh rojada emê çap kin...

Û sala 2003-a pirtûka “Heçîyê Cindî, Jîyan û kar” weke diyarî ji bo 95 saliya bûyîna Hecîyê Cindî cara yekemîn, bi alîkariya doktor Çerkezê Reş hate weşandinê.

Ewî bi xwe pirtûk anîn malê. Dayîka min çû rûyê Çerkez, razîbûna xwe jêra got. Çerkez bi dil go:

- Metê can, ew borcê ruhê mine...Ez aspîrantê apê Hecî bûme, qe ez dikarim wî kurdê Mezinî nemir bîrkim?...

Piştira, dîsa wê salê bi alîkariya Çerkezê Reş pirtûka “Ûsiv û Zelîxe” (Pêşgotin û pênasîn û ji zarê zarbêja girtina 10 şaxa (varyanta) yên Hecîyê Cindî) me cara yekemîn da weşandinê.

Keçeke kurd pirtûk ser kompûtorê berev dikir.Carna rêzên nivîsarê tevîhev dikir. Bahara sala 2004 –a min kompûtor xwera kirî û hevtêsalîya xweda hîni kompûtorê bûm. Û piştira min ser kompûtorê destnivîsarên bavê xwe û berhemên Fêrîk berev dikir.

Sala 2004 –a min berevoka helbestên, ku Fêrîkê Ûsiv bi zimanê ermenkî nivîsî bû û helbesten wî, yên ku helbestvanên ermenyaye mezin Hovhanês Şîraz û Hamo Sahyan lê usa jî Çerkezê Reş û Mîkaêlê Reşîd wergerandibûn ser zimanê ermenkî, amade kir.

Çerkezê Reş pêşgotinek bo wê berevokê nivîsî û ew pirtuk bo 70 saliya ji dayîkbûna Fêrîkê Ûsiv bi destî hukumetê hate weşandinê.

Ji 18 pirtûka (eva pirtûka jî serda- 19-e), ku min amade kirine û

dane weşandinê, Çerkezê Reş rêdaktorê 11 pirtûka bûye. Her cara pey rasthatinêra ez ser erûdîsya, hereket û ênêjiya wî şaş û metel dimam. Cerkez xudanê zanînên ênsîklopêdik bû. Mixabin, Çerkez carna pêra nedigîhand pirtûkê tam bixûne, serra-berra dixwend...

Çawa pirtûkek dihate weşandinê, digo:

-Bira bimbarek be, lê bira eva ne pirtûka dawiyê be...

Ewî tim helan didane min: "De bifikire, îda çi ma? Mîrata apê Hecî, çi ku pêra negîhandiye bide weşandinê û yên pismamê min Fêrik em gere bidine weşandinê, ew borçe"...

Çerkêz wexta têlê dixist, timê digot:

-Allo, ezim, roj xêra te...

Ewî hetanî dawiyê jî navê min hilneda – ne metê, ne xuşkê. Min carekê jê pirsî:

- Cerkez can, tu çira navê min hilnadî?

Beşerxweş go:- Ez jî nizamim.

Yekî usa bû...

Dayîka min payîza sala 2006-a malda ket û hestûyê wê cîkî bêfesal da şikest: wî emirê mezin da. Çar meha nava cî nivînada bû. Meha emirê wêye dawiyê bû. Çerkez Leyîlêva hatibûne mala me. Min wanara got, wekî diya min kesî nas nake, rewşa wê xirabe.

Çerkez nêzikî cî nivînên dayîka min bû, go:

- Metê, ez kîme, tu min nas dikî?

Diya min çevê xwe neşeyî vekirin, deqekê, dudîya ser wî nihêrî û hêdî go:

-Reşê me nînî?

Çerkez zef dilşa xwe avîte pêşîra dayîka min, hate rûyê wê, go:

-Wey, metê can, ezim, ez...

Dayîka min 26-e meha sibatê sala 2007-a, 93 saliya xweda çû ser dilovaniya xwe.

Pirtûkên bavê min, textê wî yê xebatê, pir pirtûkên pirtûkxana wî Çerkezê Reş bir gundê xwe Zvartnosê.Minra go:

Xema neke, bawarke, wekî birê teyî biçûk wê wana zef baş biparêze...

Havîna sala 2007-a bû. Ez, Çerkez û serokê Înstîtûta rojhilatzanîyê ya Akadêmiya Ermenîstanêye zanyariyê Rûbên Safrastyan çûbûne bal katib-akadêmîkê Akadêmiya Ermenîstanêye zanyariyê Vladîmîr Barxûdaryan. Me besa 100 saliya ji dayîkbûna

Hecîyê Cindî kir. Akadêmîk Barxûdaryan go:

-100 saliya bûyîna zanyarê kurd yê mezin Hecîyê Cindî miqîm emê bidine kifşê. Heta bahara sala tê wext heye, pak dibû derheqa jiyan û karê Hecîyê Cindî da pirtûkeke çûk bi zimanê ermenkî bihata weşandinê.

Çerkez go: - Ezê binvîsim, ez aspîrantê Hecîyê Cindî bûme, ez jîyan û karê wî ji jîyana xwe paktir zanim, pirtûk 2-3 mehada wê hazir be bona weşandinê.

Em li hev rûniştin û ji oda akadêmîk Barxûdaryan derketin. Rêva Çerkez minra got:

- Lî tu zanî, wekî ez naka destana “Mem û Zîn”a Ahmedê Xanî yê Nemir werdigerînim ser zimanê ermenkî?

Min kêfxweş go: - Na, welle, min nizanbû. Silametî be, Çerkez can, te tiştêkî şabûnê minra go, hêjeye tu wî karî bikî, bira Xwedê piştovanê te be, ew karekî bihagirane, ez bawarim wergera te wê zef baş be.

Go:- Ez bi hizkirin werdigerînim... mehek dinê, gava ew min xilas kir, ezê pirtûka derheqa Apê Hecîda binvîsim...

...Wan meha nava karê wîda dijwarî jêra çê bûbûn, problêmên wî hebûn... bi xemgînî xeber dida.

Carekê bi têlêfonê got:

-Têksta pirtûka derheqa apê Hecîda serê minda hazire, dimîne binvîsim... Tu dikarî yekêra pev kevî, wekî bê mala we – ezê ermenkî ezber bêjim, bira carekêva ser kompûtorê berevke.

Jineke nasra ez pev ketim, min Çerkezra jî go, wekî filan rojê û sehetê jinik wê mala meda be. Jinik hat. Çerkez nehat, bi têlêfonê baxşandin xwest, go, sibê ezê miqîm bêm... û dîsa nehat...

Min texmîn kir, wekî wê demê karkirin jêra çetine, loma derengî dêxe,...û min bi têlê jêra got:

- Çerkez can, hiz dikî ezê binvîsim û çawa hertim tu redaktoriyê bike...

Go:- Baweriya te hebe, min zef dixwest xwexwe binvîsya, lê nizanîm çira lev nayê... De, birabe, tu binvîse, ezê bixûnim... Lê sedî sed ezê civênê da derheqa jiyan û karê apê Hecîda dakladê bixûnim.

Meha sibata sala 2008-a Çerkez hate mala me, got:

- Rewşa min xirabe... Ez dixwezim cîkîda herim, hela wê çawabe.

Min cara pêşin didît, wekî rastî jî “halê wî tune”, belengaz bûbû,

pirs tevî hev dikirin... Min qawe anî, vexwer, go:

-Emirê min bûye doje... ez vê gavê nikarim tu karî bikim-
binvîsim, bixûnim, bifîkirim...

Ez ber dilê wîda hatim, min go:

- Rojên çetin wê derbaz bin, herin... Boy xwedê be, Cerkez can,
tu bêhna xwe fireke, her tiştê pakbe...

Belê, emirê merivê bi talant, merîfet, pir aqil û kemal, sed
mixabin, pirr çetin derbaz dibe, ewana çawa ku lazime carna ji aliyê
nefera, heval-hogirada nayêne fem kirinê, qîmet kirinê, gel jî li wana
xwedî dernakeve...

Û Çerkezê Reş - ew zaniyar û helbestvanê mezin, welatparêzê
dilsoz, ew kurdê xîret, paqîj û heyf ber wan çetinayên emir teyax nekir
û 20-ê meha adara sala 2008-a, ji zeman zûtir, 53 saliya xweda çû ser
dilovaniya xwe...

Hezar mixabin...

WEZÎRÊ EŞO

ÇEND NÊRÎN Û BÎRANÎN SER HECÎYÊ CINDÎ

H. Cindî meremê jiyana xwe di nava xizmetkirina himberî çanda kurdî da didît.

...Ez ser kar û barê Hecîyê Cindî da gelekî kûr û dûr fikirîme û
ew weke fênomênêkê ditiye. Û ne bi tenê ji ber keda wî ya
berhemdariyê, lêkolîneriyê ya mezin, ku zefta şexsekî da nîne, her
çiqasî jî ew xwediyê zanînen mezin, êrûdîsiya, hereketê ne dîtî û
nebînayî, yê xurt be. Heger em dikarin wa bêjin, Hecîyê Cindî bi
giranî ji ber wê yekê fênomêne, ku ewî ew kar û barê nivîskariyê,
zanyariyê, pêdagojiyê û bi giştî ronakdariyê piştî wê yekê jî bi xurtî, bi
hêz berdewam kir, gava rast salekê hebixana KGB da hate zêrandinê
û îşkencekirinê, ji nava kîjanê degme mirov zêndî yanê jî silamet, yalê
tundurustiya fîzîkî û pisîkolojiyê da temam derdiketin û, pişt ra jî, bi
zemanekî dirêj, heta mirina Stalîn, jiyana xwe li ber tehlika girtinê,
îşkencekirinê û sirgûnkirinê û belkî gullekirinê buhurand û bi ser da jî
nava tirs û xofa boyî wê yekê, ku neferên wî jî dikarin qedera wî

parevekin. Belê, li ber vê tehlika rêal, di nava atmosfêreke pir giran da jî Hecîyê Cindî kar û barê xwe yê xizmetkirina himberî çanda miletê xwe da berdeyam kir. Piştî fikirandina zemandirêj ya ser fênomêna wî awa ez hatim ser çî encamê û bi tecrûba min ya here rast. Hecîyê Cindî xudanê cesaret û îrada xurt bû, hetanî warekî jî ya nedîtî û nebînayî. Hemûşk haj pê hebûn, ku ewî ber îşkencên karîmendên KGB yên here giran jî, ku piştî wê yekê ew sûcê nekirî hilgire ser milên xwe, li xwe mukur bê - ewî ew yek nekir û ne ku bi tenê zêndî ma, lê bi pêra jî serbilind.

Bilî cesaretê inezin û îrada xurt faktoreke dinê di vî warî da roleke mezin, hergê em nebêjin- bingehîn leyîst. Hecîyê Cindî yê miletevîn û welatevîne mezin jiyan û dîroka gelê xwe ji xwe ra kiribû mîsala çevlêdanê û jêfêrbûnê, ew yek ku di nava temamiya dirêjaya dîroka xwe da gelê kurd ber zor û zulma dijmina neşikestiyê, bi ser da jî ber xwe daye û jiyanê xwe hêjî berdeyam dike. Ber vê yekê jî, ew difikirî, hêjaye, ku ew weke lawekî wî gelî xizmeta çanda wî bike, ku ew vir hada jî ser piyan bimîne. A hema ev nêt û merem bû sebebê bingehîn yê neşkestina Hecîyê Cindî, sebebê wê yekê, ku ew kar û barê xwe di wî warî da berdeyam bike bê merûmbûn, feqîrbûna li ber hemû tehlikên giran. Hecîyê Cindî dihesiband, ku mîsiyoneke wî ya mezin heye: xizmetkirina himberî gelê xwe û çanda wî da. Û ji ber vê yekê jî, heger em dikarin bi vî awayî bêjin, îzin, destûra wî tune beriya bi cîanîna wê mîsiyona pîroz ew bişkê. Em dikarin vê yekê bi awakî dinê jî bêjin. Xiyal û mexseda bi kêrhatina xwe bona miletê xwe û çanda wî ne ku bi tenê Hecîyê Cindî ser piyan dihişt, lê bi pêra jî hêzeke pehlewani dida wî.

Weke rûniştewanekî Yekîtiya Sovêtiyê ya berê û zanê dîroka wî welatî, bi ser da jî agahdar û şedê zor û zulma desthilata Sovêtiyê ya totalîtariyê himberî gelên welatê xwe da ez bi bawerîke temam dikarim wa jî bêjim: heger Hecîyê Cindî weke pêsonajekî hikyateke kurdî Canpolad ne ku ji goşt û xûnê pêk hatibûya, lê bi bedena xwe serdapê ji pola bûya jî, ew polayê bimaşiya û bihelya. Lê heger ruhê Canpolat nava gêziyê, sivnikê da bû û gava yên ku ji wî ziyar dîtibûn yanê jî dîtina zirareke mezin ji destê wî ditirsiyan, li wê surrê hisyan û bi şewitandina wê gêziyê ruhê Canpolad jê stendin, lê ruhê Hecîyê Cindî di nava pirtûkên wî da bû, yên ku nava xelkê û pirtûkxana da haqas bela bibûn, ku bi carekêra şewitandina wan ne mûmkûn bû. Bi ser da jî em wan pirtûkan dikarin bişibînin zarokên wî yên şîrhelal, ku

gava, weke dibêjin, fira dikevin, mezin dibin li bavê xwe xwedî derdikevin, xizmetkirina himberî bavê xwe yê kalemêr da bi şêkirandina emekê wî yê ser xwe hildigrin ser milên xwe. Pirtûkên Hecîyê Cindî yên berhemên geleî, edebyeta bedew û zanyarî hêzeke mezin didan xudan-efrandarê xwe, berxwedana wî bi hêztir dikirin. Bi wan pirtûkan ewî tecrûbe dikir, ku jiyana wî cîkî boş û betal nebuhuriye, û lieger wê jiyana xwe bide rihîna gelê xwe – ne poşmane, ber ku meremê jiyana xwe di nava xizmetkirina himberî çanda kurdî da didît. Ev nêrîna wî ne ku bi tenê bû sebebê zêndîmayîna wî yê bingehîn, lê her usa jî sebebê wê yekê, ku piştî dîtina zor û zulma giran ewî karê xwe yê berhemdariyê bi hêztir berdewam kir û bi dehan pirtûkên nû, bi sedan gotarên zanyariyê yên teze pêşkêşî çanda gelê xwe kirin.

Girêdanên malbetî navbera malbata Hecîyê Cindî û ya mala bavê min da yên nêzîk hebûn.

Meta mine Meyane, qîza Xezala Hemo ser Hecîyê Cindî dişewitî, jê hiz dikir, ber ku dayîka wê –Xezal, meta dayîka Hecîyê Cindî bû-Zozanê bû. A ji ber vê yekê bû, ku Hecîyê Cindî jî yalê xwe da rêz û hurmeteke mezin meta mine Meyanê ra digirt. Her carekê, gava meta mine Meyane û mêrê wê Eloyê Ûsiv, ku li Tivlisê diman, dihatin Yêrêvanê serlêdana me neviyên birê xwe- Şîralî, Lûsikê û min, hê pakî ji westandina rîya dûr hêsa nedibû, dew ji me dikir, ku em wê bibin mala Hecîyê Cindî, dîtina wî û zarokên wî. Hecîyê Cindî bi



*Rûniştî, ji çepê milê rastê:
H. Cindî, Meyana Reşîd, Eloyê Ûsiv;
(pişva): Lûsîka Eşo û Wezîrê Eşo,
s.1975.*

dîtina meta mine Meyane ra gelekî kêfxweş dibû, ber ku weke bîna dayîka xwe jî ji wê hildida. Bi saya karaktêrê Hecîyê Cindî ji rathatineke meta min, mêrê wê Eloyê Ûsiv û Hecîyê Cindî bîranînek, îzbatek bi cûrê fotokî xweşik maye, ku me bi pêşniyar û daxweza Hecîyê Cindî di atêliyeke Yêrêvanê da da çêkirinê. Dema çêkirina vî fotoyî ez û xayînga xwe –Lûsik jî li tenîştta wan amade bûn.

(Meta Meyane - xûska Hutî begê û malxwê wê apê Elik (Elo), ku bajarê Tbilîsiyêda diman, mêvanên mala bavê mine pîrr hizkîrî û pîrr qedir bûn, qewim û welatiyê bavê min bûn.-F.H.)

Ez bûm rûniştavanê Yêrêvanê

Gava min sala 1953-a dibistaneke Tivlîsê ya ermenî ya navîn temam kir biryar hat stendinê, ku ez perwerda xwe Zanîngeha payîtextê Ermenîstanê-Yêrêvanê da berdewam bikim bona bi destxistina xwendina bilind. Û di vî warê bi cîanîna vî meremî da dayîka mine gorbuhuşt serkêşî dikir. Êwê dibistana sêwîxanê ya xwendina êlêmêntar da perwerda xwe stendibû, ber vê yekê jî qedir-qîmetê xwendinê ji gelek dayîkên dinê bêtir zanîbû. Ez hatim gund (Pampa berê), mala bavê xwe, ku ji wira herim Yêrêvanê, dokûmanên xwe teslîmî Zanîngehê bikim.

Dayîka min da pêşiya min û em dirêkt çûn mala Hecîyê Cindî. Dayîka min ya, ku haya we baş ji hêz û hunurê Hecîyê Cindî wê yekê hebû, ku bi mesrefkirina nav û rûmeta xwe ya bilind ew dikare alîkariyê bide ji bona qebûlkirina min Zanîngehê da, jê ra got:

-Hecî, Wezîrê min Zanîngehê da qebûl be jî te kiriye- qebûl nebe jî dîsa te kiriye.

Hecîyê Cindî, ku beriya wê gotina dayîka min ji bona hatina me pîr kêfxweş bibû bi carekê ra xemgîn bû. Piştî demeke kerbûnê ewî ji dayîka min ra got:

- Karê, ez weke te û Eşo, weke Elo û Meyanê dixwazim Wezîrê min Zanîngehê da bê qebûlkirinê. Tiştê zefta min da be, ji destê min bê- ez wî tiştî tehsîr nakim. Ezê ji bona xatirê te û Wezîrê xwe temaniya hêz û hereket, rûmet û navê xwe mesref bikim, lê gava zefta min derbe, ji destê min neyê bera xeyîda te tune be.

-Hecî,- diya min dest xwe da ser gotina apê Hecî da anî, - navê te, şikir haqas bilinde, rûmeta te bal serokên Ermenîstanê haqas mezine, ku naqewime xwestina te bi cî neyînin.

-A reme li dê û bavê te be,-apê Hecî ser vê gotina dayîka min kêfxweş bû û jêra got,- te rind got. Ez çî ji we veşêrim, rûmeta min pîrî-hindikî heye, lê dîsa jî gelek tişt Wezîrê min ra girêdaye. Ew gotî çend întiyama bide, lê qîmetê haqas bilind ji wana bistîne, ku ji konkûrsê derbaz be û bê qebûlkirinê. Lê konkûrs jî mezine, haqasî mezin, ku ji sê- çar xort û keçan bêtir her bi tenê yek bê qebûlkirinê,

yê ku balên herî bilind qezanç kiribin. Lê ez dewa wê yekê jî nakim. Bera Wezîrê min her bi tenê ji întiyama neyê birînê, qut kirinê. Gava ew ji intiayemekê qîmetê “2” bistîne bi otomatîkî ji berdewamkirina întiyamên dinê tê qut kirinê, yanê gotî, Xwedê nekirî, dokûmanên xwe ji Zanîngehê hilde û şûnda vegere mala xwe. Lê gava neyê birînê, “2” nestîne û hemû întiyamên xwe bi qîmetê “3” jî bide wê çaxê ewê firsandê bide, ku ez dû karê wî bigerim, ku wî Zanîngehê da bidime qebûlkinê. Ezê wê gavê temamiya hêz û hereket, rûmeta xwe mesref bikim. Ezê herim hatanî bal serokê Komarê jî, jêra bêjim, ku kadroyên me kurdan kêmin, zimanê ermenî jî ne zimanê me yê zikmakiye, ev zîlamê me ji întiyaman nehatiye birînê, lê dîsa ji balên wî têra qebûlkirina Zanîngehê da nakin. Ji ber vê yekê jî ez weke ronakbîrekî kurd ji We rica dikim, ku hûn wî dervayî sînorê konkûrsê, weke lawê miletekî Ermenîstanê yê kêmjimar, Zanîngehê da bidin qebûlkinê. Ez bawerim, ku ewê ricakirina min bigire ber hesêb, rûmeta min erdê nexê û Wezîrê min Zanîngehê da bide qebûlkinê. A eve rastî, xayînga mine hêja.

Lê dayîka min serhişkî kir û gotê:

- Hecî, ez ji wê konkûrsê, van balên, ku tu dibêjî tişteki fem nakim, lê her bi tenê zanim, ku heger tu qedir rûmeta xwe nehêvişîni Wezîrê minê Zanîngehê da bê qebûlkinê.

Dema derketina me ya ji mala Hecîyê Cindî ewî ji minra got:

- Dayîka te diçe gund, weke te got, tu li vir-Yêrêvanê dimînî. Tu îdî mala me nas dikî, sibê piştî nîvro were mala me emê ser kar û barê te careke dinê biaxivin.

Weke em pevketibûn, sivetirê zemanê kifşkirî da ez çûm mala Hecîyê Cindî. Ewî ji minra got:

- Wezîrê min, ez bextê te dame, weke dibêjin, xwe bişidîne van rojên beriya întiyaman û navbera întiyaman da şev û roj bike yek, bixûne- binivîse, dubare bike, ku qet nebê ji întiyaman neyêyî birînê û pêşira min ji destê dayîka xwe bidî derxistinê. Netirse, minetê negire, apê te li vire. Ezê tişteki jî ji te rica bikim. Gava te intiayemek da û ji avayê Zanîngehê derketî, bêyî mala me, yan mala mera têlêxe bêje, kanê te ji wê întiyamê çi qîmet stend. Ez evê ber wê yekê dibêjim, ku heger, Xwedê nekirî, tu “2” bistînî, ji întiyamê bêy birînê- ezê zu xwe Zanîngehêra bigihînim û belkî bikaribim întiyama te careke dinê bidim qebûlkinê. Lê gava qîmetê baş jî bistînî dîsa têlê da me agahdar bike, ku dilê me rehet be.

Şansê min anî, ku ez qet li îmtiyamekê da jî ne hatim birînê. Hela bi serda jî min qîmetên herî bilind qezanç kirin. Gava min bi têtêfonê ev mizgînî li apê Hecî dadixist ewî digot:

-Eferim, Wezîrê min, şîrê te li te helal be, te pêsîra min ji destê Karê derxist. De were, ez û Zeynev benda tene.

Û min berê xwe dida mala apê Hecî, şabûna teyê qey bigota lingê min li erdê nagirin, ez nava hewê ra diçim, difirim. Gava ez digihîştim mala wan, apê Hecî digote meta Zeynev:

- Zano, de bîne çî xwarina te ya xweş heye bîne dayne ber Wezîrê min, bera bixwe, lê helal be.

Ez Zanîngehê da hatim qebûl kirinê û belkî ji dê û bavê min jî bêtir Hecîyê Cindî şa bû.

Ez çawa wî apê xwe yê ezîz bîr bikim! Lê gelo ew tenê dilê mînda ezîze. Na, ber ku wî alîkariya gelek xort û keçên kurdan yên dinê jî kir, ku ew xwendina bilind bi dest bînin û bi kêrî çanda me, bi kêrî civaka kurdî û bi giştî jî civaka Ermenîstanê bîn.

Carekê, gava ez îdfî xwendkarê Zanîngeha Yêrêvanê bûm, dayîka mine Karê tevî bîrê ji min biçûktir-Şîralî hatibû Yêrêvanê û bibû mêvana mala Hecîyê Cindî...

Dayîka min Karê apê Hecîra got:

-Hecî, Şîraliyê min dibistaneke şehêrê Tivlîsê ya rusî da hîn dibe û her bi tenê qîmetê herî bilind - "5" distîne.

-Ûsane,- apê Hecî got,- bi van hest û hisên nazik û bi vî firasetî mirov, kadrekî mezin û kêrhatî wê ji wî çêbe.

Gotina Hecîyê Cindî yê xudanê tecrûba mezin bi cî hat. Şîralî piştî temamkirina Înstîtûta Yêrêvanê ya dixtiriyê 20 sala bû serokê beşa xîrûrgiyê (cerhayê) ya nexweşxana bajarê Sipîtakê li Ermenîstanê, çend hezar mirov operasiya, emeliyat kirin, têza xwe ya doktorayê amade kir, lê erdhej, zezela sala 1988-a mirazê wî û keça wî- Leyîla wek horî- melean ya 16 salî di çavên wanda hişt, ew şehîd ketin. Şayîrê kurda yê mezin Ferîkê Ûsiv nivîsek, helbestek û çend çarînên bi şewat avîtin ser şehîdbûna Şîralî û dota wî.

Bilî çapbûna di rojnameyan û pirtûkan da, bilî kolandina wan bi tîpên (herfên) zêrîn ser hêkelê Şîralî û Leyîlê ew berhemên Fêrîkê Usiv yên giranbiha bi destnivîsar (destxeta) şayîr bi xwe, lê her ûsa jî bi dengê wî, bi xwendina wî, ku li ser kasête hatine qeyîd kirinê, di

mal-mûzêûma Şiraliyê Eşo û arşîva wî da wek tiştên pîroz û tiberkî tîn parastinê ji bona nivşên dûhatî.

H. Cindî govend dida amadekirinê bona sivikkirina giraniya hisreta dilê xwe.

Hecîyê Cindî her çiqasî jî internasyonalist bû, lê bi giranî kurdekî xalis û xwerû bû, weletevîn û miletevineki bi şewat û amin, mirovekî helal himberî rehê xwe yê bav û kalan da. Her çiqasî jî ewî olka xwe ya herêma Qersê, ku bi tevaya xwe va wî û qersiyên dinê weke welatê xwe dihesibandin û weke welat bi nav dikirin, pir zû unda kir, ku piştra weke xewneke şeva bîr danî, lê hisret-kovana wî welatî, mirovên wê hetanî dawiya jiyane ew eşandin û xemgîn kirin.

Em ronakbîrên kurd, lê payê pirê ez û lawikên qewmê xwe yên ji Pampê, ku li Yêrêvanê diman, diçûn mala apê Hecî bona pîrozkirina sersala wî û neferan, yanê jî pîrozkirina xelateke dewletê ya bilinde bi rûmet, ku ew ji ber keda xwe ya mezin hêjayî wê dibû.

Meta Zeynev bi kêfxweşî sifra nas-nemetên pircûrê li ber me radixist. Me zemanekî dirêj li wir dixwar-vedixwar û kêf dikir. Û ji nişkêva apê Hecî navbirî dida xwarin-vexwarin, sohbeta me, radibû ser piya û digot:

- De niha jî rabin em govendeke kurmancî bigrin.

Ewên mêvan, hemû keçên wî, hemû zavayên wî, yên ku li wir wê rojê amade bûna, radibûn û me govend digirt. Dengbêjên me yên serekîn apê Hecî û meta Zeynev bûn. Ewana dest bi stirana reqasê ya “Leyîlê, Leyîlê, Leyîlê xanê” dikirin û ji me jî dudiyar li wan vedigerand. Gava govend çend fitlan digeri û dawî li vê stiranê dihat, vê carê wana klama “Keleşo, nobedaro” distiran. Me dîsa li wan vedigerand. Lê vê govendê, vê reqasê da em hemûşk beşerxweş dibûn bilî apê Hecî. Ewî distra, lê bengz û bala wî xweş nedibû, distra, lê bi avirû, nêrîna xwe ne li bal me, ne li oda xwe bû. Wî gelekî dûr, pêşberî xwe mêze dikir, te qey digot avirû, nêrîna wî dîwar qul dikir û diçû welatê wî yê wî alî sînorê sûrkirî, diçû gomeke gundê wî-Emençayîra rengîn, li kî derê mêrên simêlpalik, jinên bi şer û şemaqiya, bi rext û moriyên karibar xemilandî govendeke berfireh girtibûn, bi deng û awazên def û zorna kurmanciyê da xwe kêlek-kêlek dişkêrandin û bin kaw û kubar direqisîn.

Piştî pir salan, piştî mirina Hecîyê Cindî jî, gava îro ez bi xwe bûme kalemêr û ketime xerîbiyê, baştir û zelaltir mexseda wî dilbirinê

welatê bav û kalan dibînim û rasttir dinirxînim. Hecîyê Cindî ev govend dida amadekirinê ne haqasî ji bona şabûnê, lê çiqasî ji bona sivikkirina giraniya hisreta dilê xwe û bi cîanîna berpîrsariya xwe himberî çanda gelê xwe û bi tayîbetî erf û edet, raw û rizmê wî da. Lê, hilbet, mexsedeke wî ya dinê jî hebû: zarokên xwe fêrî stran û reqasên miletiyê bike û wana nava ruhiyeta wan da kûr bide rûniştandinê. Lê ez her bi tenê bi yekşivêtiyê û bê şubhe tiştêkî nikarim bêjim: gelo Hecîyê Cindî bi wan stranên, bi wê govendê û reqasê mal û malbata xwe dibir Emençayîra kovana dilê xwe yan Emençayîr ji herêma Qersê danî dixiste oda xwe ya li Yêrêvanê?

“Gava te hildaye lêve, ez zanim çi li dêve”.

Bîranîneke pir balkêş û bi yûmorê dagirtî derheqa Hecîyê Cindî da, lê vê carê ne ya min. Ew bîranîna çend heval-hogirên min yên ronakbîre, ku ez niha tînim navê û ew cara yekemîn tê tomarkirinê û weşandinê.

Çend ronakbîrên me beriya min çûbûn Yêrêvanê û di zanîngeh û înstîtûtan da hatibûn qebûlkirinê. Ez piştra çûm gihiştim refê wan. Rojekê, gava çend kes ji wana rastî hev tînin, li hev dicivin, ez nizanim kî ji wana vê pêşniyarê dike:

- Geli lawika, me zûva apê Hecî ne dîtiye, em neçin dîtina wî? Hemûşk bona vê pêşniyarê şa dibin, ber ku dîtina yekî weke Hecîyê Cindî ji bona wan bi rastî jî şayî û şabûn bû. Piştî her dîtineke bi mezinayî, çiyakî weke Hecîyê Cindî ra, ku gotin û şîretên bi fikra kur jê dibarîn, ewana xwe aliyê zanînan da dewlemendbûyî didîtin û bi pêra jî kêfxweş û serbilind, ku mezinayîkî weke wî bi wanra rûniştîye, sohbet kiriye û ya here mûhîm, ku rêz û hurmet ji wan ra girtiye, bi wana şa bûye, her çiqasî jî temenê xwe da ji wana mezintir û ji wana zanetire.

Belê, lawik hev digirin û berê xwe didin mala Hecîyê Cindî. Di nava wanda bûne Şehîdê Îbo, Simoyê Şemo, Şikoyê Hesên, Şerefê Eşîr û Îlîçê Reşîd. Ewana ew kes bûn, yen ku piştra bûn ronakbîrên kurd yên bi kemal, bi nav û dengê bilind û bi wana jî Hecîyê Cindî her tim kêfxweş û serbilind dibû: Şehîdê Îbo û Şerefê Eşîr doktorên zanînan û profêsor, Şikoyê Hesên û Simoyê Şemo şayîrên xweyê talant, kemala mezin, Îlîçê Reşîd- rojnamevan û karmendê dewletê. Ewana pir caran ev çûyîna xwe ya li mala Hecîyê Cindî û bûyera li wir çêbûyî bi hisret û kêfxweşî, bi rêz û hurmeta mezin himberî wî mezinê xwe bîr danîn. Awa di mala Hecîyê Cindîda çi axavtin, çi

bûyereke întêrêsant çê dibe.

Gava ew derê mala Hecîyê Cindî vedikin, evê te weke xwe hercar bi şabûn wana qebûl dike û gorî karaktêrê xwe yek bi yek ji her kesekî ji wana pirs û pirsiyara ser xwendin û karê wan dike. Piştî ku lawik bersiva pirsiyarên wî didin, Hecîyê Cindî dibêje:

- Sal bi sal hûn him yalê zanînan da û him jî yê temen da pêş dikevin, mezin dibin. A Sehîd, Simo û Şikoyê min gava nû hatibûn Yêrêvanê, ser xwendinê - golik bûn. Piştra bûn mozik, lê niha îdî ciwanegene. Lê Şeref û Îlîçê min sala yekemîn golik bûn, lê niha mezin bûne gihîştine û bûne mozik.

Gava Hecîyê Cindî vê gotina xwe temam dike, vê carê, gorî karaktêrê xwe bi avirûyên tûj li çevên lawika mêze dike û dibîne, ku kêfa temama bi vê gotina wî ya henek û laqirdî xweş bû, hemûşk kenîyan bilî Şikoyê Hesên. Lê weke Hecîyê Cindî bala xwe didê û dibîne, evê te ciyê xwe da nasitire, xwe li ser kursî her wa kêlek- kêlek dişkêne, weke mirovekî, ku bi sebebekî ji bona wî nê eyan taba wî nayê. Şiko wa xwe çend cara dihejîne, dikilê, difirikîne û ber xwe da bi şermoketî û bi awakî tirs û xof, bi dengekî nimz dibêje:

-Lê apê Hecî, lê apê Hecî...

Hecîyê Cindî bala xwe didê, ku Şiko dixwaze tişteki jê ra bêje. De, Hecîyê Cindî bû, lê ne, weke dibêjin, mirovekî tewekel, dest xwe da ser va diçe, kanê Şiko çî dixwaze bêje û deyî li wî dike:

- Şikoyê min, weke ez dibînim, tu dixwazî tişteki bêji, lê nizanîm çima ji min qursax, cesaret nakî wê gotina xwe eşkere bikî. Îdî çima wê gotina xwe devê xwe da dimizmizîni, xwe didî cefê. Minetê negre, eşkere bike, ez mêrê xeyîdê nînim, ne jî ew mirovim, ku ji min bitirsîn.

- Apê Hecî, apê Hecî...- Şiko dîsa weke berê derê gotina xwe vedike, lê temam nake.

- De wekî tu gotina xwe temam nakî- ezê vê gavê şuna te ewê temam bikin,- apê Hecî jêra dibêje û gotina xwe berdewam dike, - Şiko, tu haj pê heyî meseleke gelê me yê aqilbend da çî tê gotinê? Heger tu wê nizanî, te ew nebihîstiyê- ezê ji te û we hemûyan ra ewê bêjim. Wê meselêda tê gotinê:

“Gava te hildaye lêve,

Ez zanim çî li dêve”.

Tu dixwazî bêjî: “Apê Hecî, lê tu bûyî çî?..” bona tu gelekî kamço nebî awa ezê ji te û lawikan ra bêjim: Ez jî ciwanegê bûm, lê niha bûme ga.

Ser vê gotina Hecîyê Cindî kenek li Şiko û lawikan digre.

- A usa, ji xwe ra bikenin, ez şame, ku min bi vê gotina xwe hûn dilxweş kirin, dane kenandinê. Ya mûhîm ji bona min eve.

Belê, Hecîyê Cindî temaniya jiyana xwe da her wa hewil dida dilê mirovan xweş bike, wana bide şakirinê.

Piştî vê bûyerê ev lawikên me li kî derê jî biqesidiyana, li kî derê jî hev biciviyana, ev gotina Hecîyê Cindî danîn navê, dubare dikirin û ji nû va kêfxweş dibûn û pêra jî serbilind dibûn, ku mirovekî usa mezin bi wan ra rûniştîye, ew weke hogirên xwe dîtine û ber vê yekê jî bi wan ra henek û laqirdî kirine.

Lê her gava nîbû, ku Hecîyê Cindî her bi tenê kêfa mirovan xweş dikir û henek û laqirdî dikirin. Ew di hinek waran da pir ciddî û seriyoz bû, ber ku ji derewan, bêterbiyetiyê hiz nedikir. Û ber ku himberî her kesî berpirsariya xwe bi rêk û pêk bi cî danî, rêz û hurmet himberî her kesî dihar dikir-ji wan her kesan jî dixwest, ku ew jî himberî wî berpirsariya xwe bi rûmet û temamî bi cî bînin.

Hecîyê Cindî, heger em dikarin bi vî awayî jî bêjin, **xudanê kûltûra bilind bû**, bi serda jî mirovekî pûnktûal, yanê: her karek û her berpirsariyê xwe zemanê pêwîst da bi cî danî, rûmeta zemin zanibû û ew vik û vala nedibuhurand. Vê kûltûra bilind, ve pûnktûaliyê jî ew kir zaniyar, nivîskarê mezin. Heger vî karaktêrê wî nîbûya dijwar ew karê berhemdariyeyî mezin, yê têra çend ronakbîrên berhemdar, bi cî baniya.

Haya hemû ronakbîran ji kûltûra û pûnktûaliya Hecîyê Cindî hebû û kesek ne dicerisî wê kûltûrayê û pûnktûaliyê biteribîne. Û, awa, bi çî awayî haj wê yekê hebûn. Carekê Hecîyê Cindî bi ronakbîrekî me yê ciwan ra pev dikeve, ku ji bona bi cîanîna karê wî ronakbîrî ew nava bajêrda, cî û zemanê kifşkirî da rastî hev bîn. Zemanê kifşkirî da Hecîyê Cindî tê li wî cî û benda wî ronakbîrî disekine. Li katjimêre (sehetê) mêze dike, ku pênc deqe ji zemanê kifşkirî derbaz bûne, lê ew ronakbîr hê kifş nebûye û ji dûr va jî xanê nake, ji wira dûr dikeve, tê mala xwe. Piştî sehetekê zengilê têlêfonê lê dikeve û Hecîyê Cindî radihêje tetika wê. Dengê wî ronakbîrî lê tesele dibe yê ku jêra dibêje:

-Apê Hecî, ez hatim ciyê kifşkirî, lê tu ne li wir bûyî.

-Ez li wir bûm,- Hecîyê Cindî bersiva wî dide,- lê tu nehatî û ez hatim mala xwe.

- Apê Hecî,- ronakbîr dibêje,- ez deh deqa dereng ketibûm...

Apê Hecî axaftinê devê wî da digire, dibêje:

- Lê baş nedibû, ku tu deh deqa ji zemanê kifşkirî zûtir bihatayî?

Hêja ronakbîr kêmasiya xwe li xwe mukur tê û dibêje:

- Tê bibaxşînî ji bona derengîketina min, apê Hecî.

-A gotî te destpêkê da ûsa bigota. De bira eva yeka tera bibe ders, careke dinê min li cadê benda xwe nehêlî...

Hemû kes û bi tayîbetî hemû ronakbîrên kurd bi vê yekê hesiyan û piştî vê kesî ji wana cesaret nekir, ku ji zemanê bona rasthatina tevî Hecîyê Cindî kifşkirî derengtir here ciyê rast hatinê. Bi vî awayî Hecîyê Cindî nemaze ronakbîrên me yên ciwan fêrî pûnktûaliyê kirin.

Ronakbîrên kurd yên nişşa duyemîn

Hemû ronakbîrên kurd yên ji nişşa min, ku xwe li xizmetkirina ber kurdzaniyê, edebyet û çanda kurdîda girtin û di wan waran da pêş ketin, nav û dengê bilind qazanç kirin, gotî xwe minetkar û berpirsiyarê Hecîyê Cindî û ronakbîrên ji nişşa wî bibînin û didîtî jî.

Belkî jî em ronakbîrên kurd yên nişşa duyemîn li Ermenîstanê nebûna jî xizmetkarên edebyet û çanda kurdî, kurdzanîne, heger yên weke Hecîyê Cindî û hogirên ji nişşa wî tune bûna, yên weke Erebe Şemo, Cerdoyê Genco, Emîne Evdal, Casimê Celil, Wezîrê Nadiri, Qanatê Kurdo, Nadoyê Xudo Maxmûdov û yên dinê. Ewana nîbûna emên ji nişşa duyemîn biketana nava valayîkê û tu tiştêkê li pêş çavê me tune bûya, ku me xwe lê bigirta û em bibûna ronakbîrên berhemdar di warê çanda kurdîda.

Ronakbîrên ji nişşa yekemîn ji bona yên ji nişşa duyemîn bûn rêvekir û mîsala jêfêrbûnê û çavlêdanê. Emên ji nişşa duyemîn me îdi weke wan zehmet nedît, weke wan çev neda ronakbîrên biyanî, me çev da van ronakbîrên xwe yên kurd. Ewana ji boy me ne ku bi tenê bûn rêvekir, lê bi serda jî mamosta.

A ji ber vê yekê ez jî xwe weke şagirtekî Hecîyê Cindî û hogirên dora wî dibînim.

Hecîyê Cindî tenê bi berhemên xwe yên edebiyeta bedew û nemaze yên kurdzaniyê ji min ra nebû çavkaniya jêfêrbûnê, mamosta. Ji ber ku, riya min jî ya berbi mala wî hertim vekirî bû, ji ber vê yekê jî bilî berheman karkirina wî ya piraktîk jî, karaktêr û rabûn-rûniştîna wî jî min ra bûn mîsal u çavkaniya çevlêdan û jêfêrbûnê. Hemîn şîretên wî jî şûna xwe da. Û min her wa hewil dida xwe, ku bibim ronakbîrekî weke wî, û, çi ji xwendevanên xwe veşêrim, weke wî

rûmet û nav û dengê bilind qazanç bikim. Û gava li ser vê oxira qeç ez digihiştim destkeftin û serkeftinên baş- ew bi min ra pir kêfxweş dibû û bi pesinandina min ez ruhdar dikirim.

Ez di warekî dinê da jî minetkar, deyndarê Hecîyê Cindî me. Min dawiya salên 70-î biryar danî nava Yekîtiya nivîskarên Ermenîstanê da wek endamê wê rêxistinê bêm qebûlkinê. Lê ji bona wê yekê pêwîst bû, ku sê endamên wê Yekîtiyê kêfildariyê, rêkomendê bidin min. Gava min daxwaza vê rekomendê ji Hecîyê Cindî jî kir, ewî got:

- Ezê bi kêfxweşî wê rêkomendê bidim te, tu bi berhemên xwe bi temamî hêjayî vê yekêyî, ku bibî endamê Yekîtiya nivîskaran.

Ez di nava wê rêxistinê da hatim qebûlkinê.

Ez xwe pir serbilind dibînim, ku zemanekî usa jî hat, gava bilî şagirtiyê ez bûm hevkarê zanyarekî, mezinayîkî weke Hecîyê Cindî. Weke gelê me dibêje, çi dêmeke, ku mirovek bibe rêdaktor serrastkirê berhemên yekî weke Hecîyê Cindî. Bi pêşniyara wî bi xwe ez ji nîveka salên 60- î da bi çend dehsaliyan bûm redaktorê “Elifba” Hecîyê Cindî.

-Wezîrê min,- rojekê ewî ji min ra got, – te zarotî û xortaniya xwe payê pirê gundê kurdan da buhurandiye û di warê zimanê kurdî da meteke weke Meyana Reşîd dersdara te bûye. Ber vê yekê jî min biryar daniye, ku tû bibî rêdaktorê “Elifba” min.

Heger tu di nava wê pirtukê da dû- sê peyîvan jî serrast bikî, şuna peyîveke ne haqasî di cîyê xwe da peyîveke baştir daynî, ezê gelekî ji te razîbim.

Dû gotin derheqa “Elifba” Hecîyê Cindîda, ku ji bona zarokên kurd ewî bi hizkirineke mezin zêdeyî niv sedsaliyê anade kir. Çend sala carekê ev “Elifba” ji nû va dihate weşandinê û ne ku weke xwe berê, lê bi guhêrandin, tamkirin û temamkirinên Hecîyê Cindî. Ewî di nava salan da ew her wa serrast dikir, weke dibêjin, şimsat dikir û ber vê yekê jî di nava pirtûkên fêran da, yên ziman û litêratûra kurdî ev “Elifba” ya here baş bû.

Ez ji ber tiştêkî dinê jî xwe pir serbilind dibînim û pêra jî dilbaristan ji ber vê yekê, ku min warekî dinê da jî xizmeta wî meznayê çanda kurdî kiriye û dilê wî gorbuhuştî xweş kiriye.

Min bi mûnesebetên rojbûyîna wî nivîsandina gotarên xwe ser jîyan û kar û barê Hecîyê Cindî yê nivîskariyê û kurdzaniyê bi cî aniye û zêndîtiya wî da ew di rojnama Rya Teze û yên ermenî da dane

weşandinê. Pişti wefatkirina wî jî min ev kar û barê pîroz berdewam kiriye, gotarên berfireh di rojnama, kovar û berevokan da dane çapkirinê. Bilî wê, bi alîkariya dota gorbuhuşt ya hêja Firîda Cewarî nivîsên min weke peşgotinên pirtûkên Hecîyê Cindî jî hatine weşandinê. Gotareke min ya berfireh jî bi zimanê ermeni wê berevokê da hatiye bi cî kirinê, ya ku bi mûnesebeta 100 saliya bûyîna ronakbîrê mezin li Yêrêvanê çap bûye. Ez îdfî derheqa wan gotarên xwe yên ser Hecîyê Cindî da nabêjim, yên ku rojnamên kurdî yên dervayî Sovyetistanê da hatine weşandinê û bi malperên kurdî yên êmayîlê hatine belavkirinê.

Hecîyê Cindî alîkar û şîretkarê nivîskar û zaniyarên ermenî û kurd

Warekî karkirina Hecîyê Cindî, kedkirina wî û bi giştî mesrefkirina hêz û hereket, zanînen wî û bi hesabê dawî inesrefkirina zemanê ji boyî wî pir pêwîst û giranbaha jî heye, ku em carna ji bîr dikin, nagirin ber çavan. Lê heger em vî warî, vê faktorê jî bigirin ber hesêb - mezinayî, giranî û giringiya keda wî ya berhemdariyê ya zaniyariyê û nivîskariyê wê bêtir zelal bê ber çavan û bi hêjafî bê nirxandinê wek kedêke pir mezin. Piştî vê yekê jî em bêtir metelmayî bimînin, kanê ewî çawa pê ra gîhand haqas zargotinê ji ber zarê zarbêja binvîse, lêkolînên zaniyariyê û nivîsandina berhemên edebiyata bedew û pirtûkên dera bona dibistana bi cî bîne, ku dervayî hêza zaniyar û nivîskarekiye, her çiqasî jî ew xudanê kemal û êrûdîsiya mezin be. Ew war yê karkirina Hecîyê Cindiye wek alîkar û şîretkarê nivîskar û zaniyarên ermeni û kurd.

Hecîyê Cindî ronakbîrekî herî naskirî, zaniyar û nivîskarekî kurdî herî bi nav û deng bû nava ronakbîrên ermeni û kurd da. Lê wana ne ku bi tene ew nas dikirin, bi ser da jî jimareke wan ya kifş dibû hewcê alîkarî û piştgirî, nemaze şîretên wî weke zaneke mezin ji bona bi cîanîna lêkolînên xwe, nivîsandina berhemên xwe. Ewana, weke dibêjin, bi zanînen wi ra hesab rûdiniştin û, ya here sereke, dibûn hewcê wan zanînan.

Ewa ku Hecîyê Cindî bû alîkar û şîretkarê ronakbîrên kurd li Yêkîtiya Sovyêtiyê û bi tayîbetî li Ermenîstanê hetanî warekî ne tiştekî metelmayîne, paradokse, ber ku gorî qewil û şertên, ku dora kurdên wî welatî çê dibûn çanda wan ji nû va, bê berdewamkirina çanda temamiya gelê kurd li Kurdistanê ya kevnar û nû, rasttir, ji wê çandê qutbûyî - hev

girt û pêşva çû û Hecîyê Cindî jî bû bingehdarekî wê çandê. Lê ku Hecîyê Cindî her usa jî bû alîkar û şîretkarê nivîskar û zaniyarên ermeni jî - eva yeka bi temamî tiştêkî metelmayîne, paradokse.

Em zanin, ku ji nava ermeniya mezinayên cihanî peyîda bûn, yê weke Xaçatûr Abovyan, Arêtik Îsahakyan, Hovsêp Orbêlî, yê ku bilî çanda milletê xwe xizmeta çanda kurdî jî kirin û bûn dost û xêrxazên gelê kurd yê helal û amin. Raste, ji nava kurdan jî mezinayên, ku em weke yê cihanî dikarin bi nav bikin, derketibûn, lê berhemên wan hela hê nebibûn mal û milkê kurdên Ermenîstanê û ronakbîrên wan bi sebebê, weke me got, qutbûna wan ji welatê bav û kalan, ji çanda kurdî ya kevnar û nû.

Dupayî ew zaniyar û nivîskarên ermenî dibûn hewcê alîkarî û şîretên Hecîyê Cindî, yê ku dîrok, çand û jiyana gelê kurd, qehremanên wê jî dikirin babeta lêkolîn û berhemên xwe. Û ber ku wana Hecîyê Cindî weke zanekî wê dîrokê, çandê, erf û edetên gelê wî yê kûr û gelek baş diditin, beriya weşandina lêkolîn, berhemên xwe ew didan ber destê wî, ku şaşî û kêmasiyên di nava wan da kifş û serrast bike, carna jî bibe rêkomênder, kefildarê çapkirina wan berhemên. Lê pir caran jî wan zaniyar û nemaze nivîskarên ermeni ew berhemên xwe didan ber destê wî ji bona serrastkirinê, yê ku eleqa wan bi çand û jiyana gelê kurd ra qet nîbû. Gelek caran ez bûme şedê wê yekê, ku gava Hecîyê Cindî ji ser ciyê karê xwe yê fermî westiyayî vedigeriya malê boxçekî kaxezan ji bîncenga xwe derdixist, dadanî ser masê û digot:

- Eva jî berhema hogirekî min yê ermeniyê, daye min, ku ez wê serrast bikim û nêrîna xwe ser wê bêjim.

Bele, zemanê Hecîyê Cindî bi kar û barê wî yê şexsî yê lêkolîneriyê, berhemdariyê va dagirtî bû her deqek, weke dibêjin, ji wîra zêrê zer bû, ber vê yekê jî ewî ev wesîfa li jorê kifşkirî bi dijarî dipejirand, lê bi pêra jî bi dilxweşî wek nişana naskirina zanebûnên xwe ji yalê ronakbîrên ermenî da û weke berpirsyariya himberî hogirên xwe yê ermenî yê xêrxwaz û dilsoz da.

Lê gelek caran jî, nemaze nivîskarên ermenî, yê ku berhemên angor çûk ser kurdan, dîrok û çand, jiyana wan bi cî danîn bi xwe dihatin bal Hecîyê Cindî, ew berhemên jêra dixwendin û rû bi rû guhdariya pêşniyar û serrastkirinê wî dibûn. Ez bi xwe bûme şedê bûyereke bi vî awayî. Weke tê bîra min, havîneke sala 1954-a, yanê jî 1955-a bû, gava ez xwendekarê Zanîngeha Yêrêvanê bûm û piştî întiyamên nîv salê ra çûm mala Hecîyê Cindî. Neferên mala apê Hecî

temam çûbûn gund, havîngehê, zozanan. Ew bi tenê mabû. Eme rûniştî û bi axaftin bûn, gava şayîrekî ermenî, yê ji ape Hecî ciwantir, lê îdî bi nav û deng, xudanê talant, kemala mezin Gêvorg Êmîn hat. Weke kifş bû, ewî beriya hatina xwe apê Hecî ser mexseda vê hatinê agahdar kiribû, qayîliya wî bona vê rasthatinê stenbibû. Piştî slavkilavan, hal û hewal pirsînê, Gêvorg Êmîn ji nav boxçekî çend kaxwezên bi destnivîsar derxistin, danîn ser masê û got:

- Hecî can, weke min îdî tu bi sivikayî agahdar kirî, eva nivîseke mine, ku min ew nû pêk aniyê ji bona weşandina kovarêda. Min ew ser gundekî Ermenîstanê yên kurdên êzdî, rûniştevanên wê, ser kar û barê wan, ser pêşketina wî gundî di warê perwerdê, çandê û jiyana xweş da nivîsandiyê (*mixabin, nayê bîra min ew kîjan gund bû-W.E.*). Û ber ku ez cara yekemîn rû bi rû rastî gundiyên kurd hatim, cara yekemîn min nasiya xwe da jiyana, erf û edet, deb û rizm, felsefa mantalîta wan-îhtîmale, ku şaşîfî u kêmasî, tecrûbên min yên ne tamam rast nivîsê da çê bûbin. Ezê niha ewê nivîsê ji te ra bixûnim û rica dikim tu jî weke mirovekî eslê xwe da kurd u nemaze ronakbîrekî kurd guhdariya min bikî, ku dawiyê da nêrîna xwe ser wê nivîsê ji min ra bêjî, şaşîfî û kêmasiyên wê kifş bikî. Ez pir qedrê qelem û zanînen te digrim. Destpêkê da baxişandinê ji te dixwazim, ku zemanê ji boyî te heqasî pêwîst distînim û bi ser da ji spasîya xwe ya mezin îlanî te dikim.

... Û Gêvorg Êmîn nivîsa xwe xwend. Ji wê rojê 50 sal, nivîsedsalî buhuriye û ber wê yekê jî naveroka wê rind, zelal nayê bîra min. Her tê bîra min, ku ewî di wê da besa hatina pezê nivro, mîyên dotinê û denkirinê jî dikir. Lê nivîs gelekî bi germayî, bi hizkirina ber bi gundiyên kurd hatibû nivîsandinê û ji min ra pir balkêş, hewaskar bû, ber ku ew bi pênûsa şayîrekî xûdanê kemala mezin hatibû nivîsandinê, her çiqasî jî ew wî zemanî çawan bû, lê ji min mezintir bû. Reng û rûyê Gêvorg Êmîn mejûyê min da weke wênekê dexme bûye, ew vê gavê jî zelal li ber çevên mine. Pişt ra, gava Gêvorg Êmîn gihîşt temenê mezin, rûdana xwe hişt, lê wî zemanî sûretê xwe kur kiribû, simêlê xwe yên hela hê reş kurtisandibûn, ku gelekî li reng û rûyê wî, li çevên wî yên reş dihat; ji çevên wî, yên ku dibiriqîn û diçûrisîn, aqil û kemal dibarî. Ew yek jî rind tê bîra min, ku hetenî temamkirina nivîsandina xwe, bi pêra jî axaftina bi Hecîyê Cindî ra û guhdarkirina serrastkirinên wî, nêrînen wî yên ser nivîsê - Gêvorg Êmîn pakêteke tamam sîgarên "Aurora" kişand, dûyê wan hecamî

nava pişikên xwe kir. Apê Hecî ne cixarekêş bû, lê ji dîyê cixarên wî aciz nedibû, ber ku havîn bû, derî û pencerên oda wî vekirî bûn û dîyê cixaran dest xwe da ji odê dikişiya, derdiket.

Gava Gêvorg Êmîn dawî li xwendinê anî, apê Hecî hêja girantir ser naveroka nivîsa wî axivî, nêrînên xwe ser wê gotin û beriya hemûşkî ew ji bona bi cîanîna wê nivîsê dilxweş kir, sipasiya xwe weke kurd îlanî wî kir bona haqasi bi dil, xêrxwazî û bi şewat bi cîanîna wê nivîsa ser kurdan. Belê, Hecîyê Cindî xwe weke berpirsyarekî gelê xwe didît û weke ronakbîrekî miletparêz ewî ew ronakbîrên biyanî kêfxweş û ruhdar dikirin, yên ku ser gelê wî berhemên hêja dinivîsandin. Eva ji kûltûra wî ya bilind, ji maqûlî û ciwamêriya wî dihat û ji wê daxwaza wî, ku biyaniyên weke Gêvorg Êmîn bêtir bike dost û xerwazên gelê xwe û ser wê oxira qenc wana vir hada jî bidefine, verê bike.

Piştira apê Hecî çend nêrînên xwe ser nivîsa şayîrê ermenî gotin, lê evê te jî hemû gotin, serrast kirin û şîretên wî tomar, qeyîd dikirin.

Gêvorg Êmîn bi kêfxweşî û spasdarîke mezin xatirê xwe ji Hecîyê Cindî û qewimê wî yên ciwan - ji min xwest û çû.

Nivîskar û zaniyarên ermenî yên here bi nav û deng keda Hecîyê Cindî di warê pêşvabirina ebediyet û çanda kurdî û bi tayîbetî berevkirin û lêkolîna zargotina kurdî da, her ûsa jî qewînkirina girêdan û pêwendiyên navbera gelên kurd û ermeni, dostaniya navbera wan da bi hêjatî û bilind dane nixxandinê.

Bese em bejin, ku şayîr û nivîskarên ermeniya yên usa mezin derheqa Hecîyê Cindî da bi kêfxweşî û pesinandin nivîsîne, keda wî ya mezin di warê çanda Kurdî da bi hêjatî dane kifşkirinê, çawa Avêtîk Îsahakyan, Dêrênîk Dêmîrçyan, Hovhannês Şîraz, Hiraçiya Koçar û yên dinê.

Hovhannês Şîraz, ku hetanî warekî jî nijadperestekî hişk bû, Hecîyê Cindî himberî meznayîkî ermeniya yê herî mezin, ronayîdarê ermeniyayî mezin, bingehdarê edebyeta ermeniya ya nû, dost û xêrxwazê gelê kurd Xaçatûr Abovyan dike.

Û ber ku Xaçatûr Abovyan weke pîrozîke gelê ermeni tê dîtinê, ev berhevdanîn xweberî xwe şedetiya gele tîştî dide.

Handwritten notes in Armenian script, including names like 'Hovhannês Şîraz' and 'Xaçatûr Abovyan'.

nivîsara H. Şîraz

Hecîyê Cindî nemaze û bêtir alîkar û şîretkarê nivîskarên kurd bû. Weke serokê seksiyona nivîskarên kurdan ya Yekîtiya nivîskarên Ermenîstanê yên pir salan bi dehan û belkî bi sedan jî bêtir pirtûkên nivîskarên kurd bin destê wî ra derbaz bûne, ewana rêname, destûrname weşandina wan ji wî sitendine.

Edetekî wa çê bibû: beriya çapkirina pirtûkên nivîskarên kurd civîna seksiyonê da ew dihatin lênihêrandinê, weke bal me digotin, enenekirinê û gava begemiya piraniya endemên sêksiyonê û beşdarên civînê bi dengdan distendin, hêja ew ji bona weşandinê bi rê dikirin weşangehê, lê pişt ra jî çapxanê. Hecîyê Cindî her çiqasî jî mirovekî rehm û dilsoz bû, lê ewî nêrîna xwe, fikir û tecrûba xwe bi objektîvî ser her berhemekê, pirtûkekê dîhar dikir. Ez bi xwe jî beşdarî wan civînan dibûm û rind tê bîra min, ku ewî guhdariya xwe dida ser her dêtayeke berhemê ya biçûk jî. Ewî berhemê temam dixwend û hêja nêrin û serrastkirinên xwe êşkere dikirin. Ew yek jî tê bîra min, ku gava me berhema nivîskarekî me yê naskirî enene dikir dawiyê Hecîyê Cindî jî xudanê wê ra got:

- Kurteromana te başe, lê te bi lez û bez ew nivîsiye, ber wê yeke jî ew weke hevîrekî nehilatîye. Baş dibe, ku tu bi sebir careke dinê li nivîsandina wê vegeerî.

De îcar herin û hesaba ji xwe ra bikin: xwendina sedî bêtir pirtûkan û amadekirina nêrîna xwe ser wan û bi pê ra jî organîzekirin û bi cîanîna civînan wê zemanekî çiqas dirêj bistîne. Kar û barê Hecîyê Cindî di vî warî da jî me bêtir metelmayî dihêle, gelo ewî bi çî awayî pê ra gîhand kedeke haqas mezin di warê nivîsandin û weşandina berhemên xwe da jî bi cî bine.

Lê wî çiqas zanîn, hêz û hereket mesref kirine wek serokê beşa kurdzaniyê ya Înstîtûta Rojhilatzaniyê ya Akademiya Ermenîstanê ya zaniyariyê. Li vir jî bi sedan gotar û monogirafiyayên zaniyariyê bin destê wî ra derbaz bûne. Keda Hecîyê Cindî kifşe her ûsa jî di warê amadekirin, gîhandina kurdzanên nû, yên ciwan da. Raste, aspirant, şagirtên Hecîyê Cindî ne pir bûn, lê amadekirina kurdzanekî weke Çerkezê Reş hêjayî amadekirina gelek kurdzanan bû. Têza beremdatiya doktorê zanînen flolojî ya Çerkezê Reş ser zargotina kurdan bû û bi karanîna wê bû ji aliyê nivîskarên ermenî da. Ber vê yekê jî Hecîyê Cindî hîlbijartin wek serokê wî yê zaniyariyê. Çerkezê Reş yê şagirtê Hecîyê Cindî bi serkeftineke mezin ev têza xwe civîna zaniyaren ermeni

da parast yê n ku bi yekdengî ew tez pejirandin û navê berendamê zanînen filolojî danîn ser Çerkezê Reş. Hilbest, di vî warî da rola serekîn talant, kemala Çerkezê Reş ya xwezayî ya mezin leyîst. Hetanî mirina xwe ya ji zeman zûtir jî Çerkezê Reş bi şêkirandineke mezin xwe weke berpirsyar, minetdarê Hecîyê Cindî didît.

Mamoyê Xalit aspirantê kurdzanê bi nav û deng Emînê Evdal bû. Piştî mirina Emînê Evdal Hecîyê Cindî bû şîretkar û alîkarê wî di warê amadekrina têza wî ya berendamê zanînan da, ku ser êtnogirafiya kurdan hatibû bi cîanînê.

Lê heger em bi giştî li kar û barê Hecîyê Cindî mêze bikin di warê amadekerina kurdzanan da emê bibînin, ku ew mamosta û şîretkarê wan hemû kurdzanên kurd bû, yê n ku li Ermenîstanê zemanê jîyan û karkirina wî da gihiştin, bejin kişandin.

Hecîyê Cindî wek oratorekî (peyîvkirekî) naskirî di nava kurdan û ermenîyan da

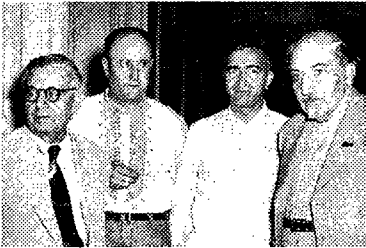
Ez hetanî zemanekî çend cara bibûm guhdarê Hecîyê Cindî yê weke orator, axaftinker di civîn û şevên kurdan yê n cejnî da û min tehsira peyîva wî ya oratoriyê ya mezin ne ku li ser xwe, lê li ser hemû beşdarên wan civîn û şevan tecrûbe kiribû. Lê min oratoriya wî ya bi zimanê ermenkî nebihîstibû, nedîtibû. Ew roj jî hat. Sala 1969-a 60 saliya bûyîna nivîskarê ermeniya yê mezin Hiraçiya Koçar tamam bû, lê sed mixabin, îdî çend sala piştî wefat kirina wî ya ji zeman zûtir.

Şeva ji bona kifşkirina 60- saliya Hiraçiya Koçar Ermenîstanê da bi govekeke berfireh, ser nîvoya pir bilind hate organîzekirinê: bi destî hukumeta Ermenîstanê, rêvebiriya Partiya Komûnîstan û Yekîtiya nivîskarên Ermenîstanê: bi beşdarbûna serok- berpirsyarên hukumetê û partiyayê, ser nivoya ofisiyêliyê ya bilind. Ber vê yeke jî lîsta axaftinkerên şevê da pir sinor kiri bû: her kes nikaribû vê şevê da biaxivîya, her çiqasî jî ew nivîskar û zaniyarekî bi nav û deng bûya. Lê em ronakbîrên kurd pê hisîyan, ku hukumetê û Yekîtiya nivîskarên Ermenîstanê navê Hecîyê Cindî jî xistine nava lîsta axaftinkera. Ev îzbat bi xwe îdî serbilindîke mezin bû ji bona îne kurdan. Ez bawerim, ku Hecîyê Cindî hereket mesref kiribû ji bona navê xwe bixe nava wê lîstê û ne kû tu bêjî ji ber wê yekê, ku bi vê axaftinê quretiyê bike u nav û dengê bilindtir qazanç bike. Qet jî na. Hecîyê Cindî ne jî mirovên ûsa bû. Sebebê bi cîanîna vê yeke ye bingehîn di nava wê

yekê da bû, ku Heciyê Cindî dixwest berpirsiyariya xwe û gelê xwe bi cî bîne himberî bîranîna dost û xêrxwazekî gelê xwe û çanda wî, bi pêra ji hogirê xwe yê nêzîk Hiraçiya Koçar da.

Li vê tamgê em pêwîst dibînin keda Hiraçiya Koçar di warê peşvabirina edebiyet û çanda kurdî da li Ermenîstanê bi kurtebirî kifş bikin. Ew esilê xwe da ji yalê Eleşgirê bû, zarotiya wî nava ermeniya û kurdan da derbaz bibû, ber vê yekê jî kurdî zanibû. Bavê wî- Koço qedir û siyaneteke bilind nava kurdên wê nawçê da bi dest anî bû. Gava sala 1930-î li Yêrêvanê dest bi weşandina rojnama kurdî ya Rya Teze bû, wek zanê zimanê kurdî Hiraçiya Koçar kifş kirin weke berpirsyarê wê yê yekemîn, lê berpirsyarê eslê xwe da kurd yê wê rojnamê yê yekemîn piştî Koçar û Harûtyûn Mikirtçyan Cerdoyê Genco bû.

Gava destpêka salên 60-î li Kurdîstana Başûr dest bi serhildana kurda bi seroketiya Barzaniyê Nemir bû bi izindana hukumetê



*Heciyê Cindî li kongreya nivîskarên Ermenîstanêye 3-ada (s.1954).
Ji çepê: yê duda - Hiraçya Koçar,
Heciyê Cindî, Avêtik Isahakyan.*

Hiraçiya Koçar çû wira û li pala çiyayên bilind rastî serokê kurdan hat, pêra axivî. Lê gava ji wir vejeriya, civîna ronakbîrên kurd da li sera karkirên hunerê da derheqa wê yekê da axivî û bi tayîbetî got: “ Ez odeke bi goveka teng da li serê çiya rastî Barzani hatim. Ewî ez dame runîştinê, lê bi xwe jî dema axaftina bi min ra ji serîkî odê diçû serê dinê. Min wê demê Barzani şiband şerekî, ku xistine nava qefesekî teng”. Ev

gotina Koçar qet ji bîra min naçe.

Hiraçiya Koçarê nivîskar berhemên xwe da pêrsonaj, qehremanên kurd bi awakî heri baş û xweş raxistine ber çavan: weke dost û xêrxazên ermeniya, weke mêrên mêrxas, dilsoz, ciwamêr.

Di gotareke xwe da Hiraçiya Koçar dijî wan kesan bi tundî radiweste, yên ku qestbende, mexsûs zimanê kurdî wek zimanekî xizan, netemam dibînin u kifş dike, ku zimanê kurdî zimanekî şayîrî, dewlemend û pir xweşe û carna wergerandina hinek cumle, hevokên bi wî zimanî ne mûmkûne bi temamiya naveroka wan wergerîni ser zimanekî biyanî. Ew mîsaleke wa ji peyîva kurdî tine navê:

Êvare xweş êvare, dilê min zare zare.

Piştî vê mîsalê ew dinivîse: “ De îcar were vê gotina xweş û bi fikra kûr wergerîne ser zimanekî dinê”.

Bilî Hecîyê Cindî Hiraçiya Koçar hogirtîke xweş bi çend ronakbîrên kurd ra dikir bi tayîbetî bi nivîskar û zaniyarên bi nav û deng yên weke Emînê Evdal û Nadoyê Xudo Maxmûdov. Awa sebebê hewildana Hecîyê Cindî yê bingehîn ji bona bi cîanîna berpirsiyariya xwe û gelê xwe himberî dosteki weke Hiraçiya Koçar da.

Şev di 28-ê gulana sala 1969-a da sera Têatira ser navê Sûndûkyan da ya dewletê ya akadêmisiyênîyê da çê bû. Sedirtiyê da, li ber textê pêşberî serayê serok- berpirsyarên dewletê û Yekîtiya nivîskaran rûniştibûn û di nava wan da Hecîyê Cindî. Sera bi xwe jî bi ronakbîrên ermenî, kurd u miletên dinê va, bi gelek runiştivanên bajêr û komarê va kimkimî bû. Piştî axaftina şayîr Hiraçiya Hovhannîsyan ya vekirina şevê, piştî rapora edebyetzan Soxomon Soxomonyan ya ser jiyan û kar û barê Koçar, piştî axaftina du- sê kesên dinê, destûra axaftinê dan Hecîyê Cindî. Me ronakbîrên kurd yên li wira amade-Casimê Celîl, Nadoyê Xudo, Şekroyê Mihoyî xwe, weke dibêjin, bîna xwe di qefesa xwe da girt, ber ku me weke kurd xwe berpirsiyarê Hecîyê Cindî didît civîneke wa bilind û bi pirêstîj da. Karê xîret û namûsê bû: gelo Hecîyê Cindî wê bikaribe xwe bi pê ra jî me û gelê me vê şeva giran da rûspî bike? Tişteki henek û laqirdî nîbû: Hecîyê Cindî gotî li ber Serokên Ermenîstanê, li ber kulîlkên ronakbîrê ermeniya bi zimanê wan yê zikmakî bipêyîviya...

Gava Hecîyê Cindî dawî li axaftina xwe anî êmekî kerî û lalî di serayê da çê bû. Û ji nişkê va hemûşka bi hev ra çepikên xwe ji wî ra li hev xistin: bi zemanekî dirêj. Ji wê dengê çepiklêxistinê teyê hew tirê eveke, banê serayê wê ji cî rabe, ezmanan keve.

Me, ronakbîrên kurd alîkî da hetanî him- zora me têrê dikir- çepik hev dixistin- yalê din da, weke dibêjin, me bin çavan ra li hev mêze dikir, li çevên hev dinihêrî û bi vê yekê şabûn û serbilindiya xwe ji bona vê serkeftina kalê çanda kurdî- Hecîyê Cindî li hev pare vedikir. Ev axaftina Hecîyê Cindî ya balkêş û zimanekî ermenî yê sûpêr û xweş nava biyandan da serbilindiya me û gelê me bû. Bili bi hêjatî nirxandina keda Hiraçiya Koçar di warê pêşvabirina çanda kurdî da Hecîyê Cindî bi vê kélma xwe bê şalûzî, bi awakî ciddî û bi zaniyarî makkirî keda ronakbîrên ermeniya yên dinê jî û bi giştî ya gelê ermenî di warê çanda kurdî da bi hêjatî şêkirand. Bi vê yekê ewî kêfa hemû amadên şevê yên ermenî xweş kir û bi awakî êndîrêkt ewana amade kirin ji bona pişgiriya

vir hada jî himberî karê pêşvabirina edebiyet û çanda kurdî li Ermenîstanê. Hecîyê Cindî bi vî awayî jî piştgir û xêrxwaz ji bona gelê xwe û çanda wî peyîda dikirin. Belê, bi şêkirandina keda ermeniya. Lê eva yeka jî tişteki pir pêwîste. Ne axir hetanî dê û bavên helal jî, gava dibînin law û keçên wan emek, keda wan weke pêwîste naşêkirînin, ji wana hetanî warekî sar dibin û eksî vê yekê, gava şêkirandina wan dihesin bêtir ser wan dişewitin, dikalîn, bêtir emek li wan dixin.

Gava Hecîyê Cindî dawî li axaftina xwe anî û ji ber mîkrofonê dûr ket û hat şuna xwe ya berê da rûnî, we bidîta bi çî awayî giregirên sedirtiyê da runiştî ew hemêz dikirin û kefxweşî û spasiya xwe bona axaftina wî îlan dikirin. Lê gava dawî li şevê hat û Hecîyê Cindî dema derketina ji serayê em ronakbîrên hogirên xwe ji dûrva dîtin, xwe li me girt û hat, vê carê me ew ji boyî serkeftinê pîroz kir.

Hecîyê Cindî yekî usa bû; em di nava xelkê, biyanan da rûspî û serbilind dikirin. Hecîyê Cindî ruspîtiya me bû, hê jî rûyê me sipî dike û wê duyerojê da jî sipî bike.

A ji ber van hemû hest û hisan bû, ku gava ez ji wê şevê vegeyriyam hatim malê min li ser vexwendinamê bi pênuşa hubra sor nivîsî:

“Ez çume şevê. Min wergera xwe ya piyêsa ser bingeha kurteromana Koçar ya “Hisret” ji bona radiyokompozîsiya bi kurdî çêkirî da destê keça Koçar- Mêriyê. Şevê da Hecîyê Cindî axivî.

Ez ji şevê bi dilekî şa vegeyriyam. Êvareke baharê ya hênîk û xweş bû”.

Hecîyê Cindî beşekî zanînen xwe ji aqilbendiya gelê xwe hilda

Kan, çavkanîke zanînen Hecîyê Cindî aqilbendî, felsefa gelê wî yê kurd bû, ku xwe bi şêwekî zelal nava zargotina wî geli da dîhar dike. Û Hecîyê Cindî ne ku tenê nimûnên zargotina gelê xwe ji ber zarê zargotan girtin, derbazî ser rûpelên kaxezan kirin û ew ji undabûnê xilas kirin, lê her usa jî ew nava hiş û sewdayê xwe da tomar kirin. Eva yeka dema her axaftineke wî kifş dibû. Ewî ser her bûyereke jiyane çend mesele û metelokên kurdî bîr danîn, digotin. Hemîn romana wî ya “Hewarî” bi felsefe, bi mesele û gotinên geleri çiqas bêjî dagirtiye...

Hecîyê Cindî zor û zulim, telayî ne ku bi tenê ji destê dewletê, istixbarata wê- KGB dîtibû, ku ew bi zemanê salekê avît hebixanê, lê her usa jî ji destê mirovên dora xwe, heval û hevkarên û bi tayîbetî yên kurd, ku xwe ronakbîr dihesibandin. Ew ronakbîrên, ku em besa wan

dikin, ji ber karaktêrê xwe yê menfeetçîtiya şexsî, kariyêrîstiyê hewl didan yên weke Hecîyê Cindî esil ronakbîr û esil zane ji holê rakin û ciyê wî bistînin, hewil didan, ku wî ji navê bidin rakirinê û dilê xwe bi wê yekê rehet kin.

Pîştî mirina Stalîn jî, piştî wê yekê gava li sovyetistanê hinek azadî û dêmokirasiya çê bû, van “ronakbîran” bi sûçkirina Hecîyê Cindî her berdewam dikirin: bi giranî civînên nivîskar- ronakbîranda. A derheqê sûçkirina xwe civîneke ronakbîrên kurda da Hecîyê Cindî rojekê ji min ra got, gava gotin hat ser sebir kirin, bîn firehî û cesaretê mêra.

- Wezîrê min, - ewî got,- min pir eziyet, êş û jan kişandiye ji destê hinek heval û hogirên dora xwe. Berê ez ji rexnekirin û bi sûçkirinê wan pir aciz û bîn teng dibûm, lê niha wana siviktir dibuhurînim. Û sebebê wê sebirkirin û bînfirehiya min ya niha apekî minî nexwendî, lê aqilbend û dîne dîtî Bekîrê Şemo bû.

Rojekê civîna me ronakbîran ya bi sirê da çend lawikên kurdan li min hatin hev, ez nava kirinên nebûyî da rexne û bi sûç kirim. Ez bi dilêkî şikestî, bi xemgînîke kûr vegeyriyam malê. Gava min derî vekirbala xwe dayê apê minî Bekir ji gund hatiye û benda mine. Ez hinekî kêfxweş bûm, em çûn dest û rûyê hev, hal û kêfê hev pirsî. Lê apê Bekirî xweyê tecrûba mezin û dûrdîtî ji min ra got:

- Hecîyê min, her çiqasî jî tû hewil didî kêf û beşera xwe bi min ra xweş bikî, lê weke ez dibînim, tû îro gelekî xemgînî. Tê apê xwe ra bêjî, ka sebebê vê yekê çiyê?

-Apo,- min bersîva wî da, - ez çî ji te û çî ji Xwedê veşêrim. Îro civîn- civata me ronakbîrên kurmanca bû. Hine ronakbîr ez di nava tiştên usa da bi sûç kirim, ku haya min ji wan nîne, gur û gumanê min nagîhîje wan.

Piştî ve gotina xwe ez li bendê bûm, ku ewê, weke dibêjin, di halê min da bigrî, heyfa xwe li min bîne û bi pê ra jî bona min- biraziyê xwe, pir xemgîn bibe. Lê şûna wê yekê ew ji nişkêva kenîya. Ez ya xwe bêjim; ji vî kenê wî ez di nava xwe da pir acizbûm, lê min ew yek ji ber rêz u hurmeta himberî temenê apê xwe yê mezin da eyan nekir. Zûtirekê ne ku bi tene ew acizbûna min, lê bi temamî xemgîniya min ji min revîn, gava wî piştî kenê xwe ji min ra got:

-Ê! Hecîyê min, wa nebû... Tu ji ber gotinên nezan, xêrnexwaz û dijminan xemgîn dibî?.. Ne axir tê bi wê yekê bişkêyî û dilê wan bi xwe şa bikî.

- Lê ez çî bikim?- min ji wî pirsî?

- Heciyê min,- ewî bi awakî hêsan, rehet bersiva min da,- eyarê mêra gotî fireh be, her tişt tê da bi cî bibe.

Ev gotina apê min weke bizmarekî di serê min da rûnişt, û piştî wê şîretê, gava hinek mirov min rexne û bi sûc dikin, ez evê gotinê bîr tînim û îdfî weke berê xemgîn nabim.

A Heciyê Cindî yekî wa bû. Her çiqasî jî ew talantekî xwezayî û zaniyarekî kûr bû, lê gotin û şîretên aqilbenda jî xwe ra dikirin weke guhar û guhên xwe va dikirin.

Heciyê Cindî piştî mirina hogirên xwe yên pênuşê xwedî li mirata wan ya berhemdariyê derdiket, ew dida weşandinê

Dema min destnivîsara Bîranînên Firîda Hecî dixwend, Firîdê bi xwe bi awakî êndîrêkt bala min kişand ser amadekirina vê nivîs-bîranîna min. Û, awa, bi çî celebî. Ewê di vê pirtûka xwe da bîr anî bû, ku bavê wê- Heciyê Cindî, piştî mirina welatî, gundî û hogirê xwe yê ji dema zarotiyê Emînê Evdal (herdu jî rûniştvanê gundekî nawça herêma Qersê ya Dîgorê- gundê Emençayîrê bûn), ku kurdzanekî bi nav û deng bû, bi çî awayî li mîrata wî ya berhemdariyê xwedî derketiye û dû pirtûkên wî dane weşandinê. Evê gotina Firîdê mîsaleke derbarê vê yekê da ya konkirêt û balkêş xiste bîra min û min biryar danî vê nivîsbîranîna xwe ser yên heyî da zêde bikim, ber ku ew bi awakî dîrêkt bi şexsê min ra jî girêdaye.

Piştî mirina Emînê Evdal di sala 1964-a pirtûkekî wî ya ser êtnografiya gelê kurd îdfî çapxaneke Yêrêvanê da li ber weşandinê bû. Sed heyîf, Emînê Evdal pê ra negîhand vê pirtûka xwe ya giranbiha ya bi kurdî nivîsandî- weşandî bibîne ya bi vî sernavî: “Heleqetiyêd pizmamtîyê nav kurdada”. Rojekê zengilê (zîlê) têlêfona mala min lê ket. Gava min rahişt tetka wê, dengê Heciyê Cindî yê weke mexmer nerm û xweş li min tesele bû:

- Wezîrê min, - ewî têlê da got,- zanî ez ji bona çî te aciz dikim, tera têlê dixim?

- Na, apo, nizanîm, lê axaftina te bi min ra ne kû acizkirine, lê serbilindiye.

- De îcar bibihê, ez tera çî dibêjim, - apê Hecî gotina xwe berdewam kir û min di nava awazê axaftina wî da notên xemgîniyê, netabetiyê û bêsebiriyê tecrûbe kirin, - pirtûka Emînê Evdal,- ewî gotina xwe berdewam kir, - di çapxananê dane ji bona weşandinê. Weşandina wê hema hema pêra ghihiştîye, lê baş bû, ku min biryar danî

careke dinê jî rûpelên wê yên bona çapkirina dawî kontrol bikim, her çiqasî jî eva yeka ne wezîfe, ne berpirsariya min bû, lê ya hinekên dinê bû. Xulase, min rûpelên çapkiri, yên bona çekirina pirtûkê amade hildan, birin malê, ku bixûnim, kanê ji nişkê va şaşîti tê da derbaz nebûne û heger hinek şaşîtiyên tîpan tê da çêbûne- wana serrast bikim. Axir apê teyî Emîn ne zêndiye, ku weke avtor kontroliyê li çapbûna pirtûka xwe bike û şaşîtiyên dawî serrast bike. Em gotî şûna wî berpirsariya bê şaşî weşandina pirtûka wî hilgirin ser milên xwe. Lê gava min ew rûpel birin malê, xwendin: ecêbeke reşe giran; sernavên hinek pirtûk û çavkaniyan, nemaze yên bi zimanên biyanî û bi tayîbetî- almanî, ku rehmetî ji bona nivîsandina vê lêkolîna xwe bi kar anîne, bawer bikî, hemûşk jî bi şaşîtiyên mezin va hatine çapkirinê. Serrastkirina wan ne karekî hêsane, her bi tenê ew ronakbîr, ew kurdzan dikare wan serrastkirina bi cî bîne, yê kû sernavên wan pirtûk û çavkaniyan rind zane. Lê tu jî kurdzanî, te dibistana kurdzaniyê navendeke weke Lenîngiradê da (niha: S. Pêtêrbûrg) temam kiriye û kesekî dinê, ku ji te baştir van serrastkirinan bi cî bîne vê gavê li ber çêvê min nakeve. Were rûpelên pirtûka rehmetiyê apê xweyî Emîn ji bal min hilde, bibe, serrast bike, bi wî qewlî, ku tu şaşîti tê da nemînin, ber ku eva yeka navê yekî weke Emîn ra girêdaye. Ew şaşîti jî ne bi sûcê Emîn çê bûne: rehmetî sernav rast nivîsandine, ber ku almanî rind zanibû, lê piştra yên ku têkst daktîlo kirine û çapxanê da jî herf rêz kirine ji ber nezaniya zimanê biyanî şaşîtiyên mezin nav ra berdane. Tu vî karê mûhîm weke rêdaktorê vê pirtûkê yê resmî, ofisiyal jî dikarî bi cî bîni. Ezê Akademyayê ra bipeyîvim, ku navê te li ser pirtûka Emînê Evdal xin wek rêdaktorê weşangehê.

- Apo, - min jê ra got, - ez kengê dikarim bêm wan rûpelan ji bal te hildim û bême kî derê?

Ev pirsyara min bi xwe êdî nişana pejirandina pêşniyara Hecîye Cindî bû.

-Dikarî hema îro êvarê jî bêtî û wana ji mala me hildî- bibî,- apê Hecî bersîva pirsiyara min da.

Min hema usa jî kir: hemû şaşîti serrast kirin û gava rûpelên serrastkirî dan destê apê Hecî, ewî jî gorî karaktêrê xwe li serrastkirinên min mēzekir, hêja xemgîniya wî buhûrî, kēfa wî xweş bû û ewî ji min ra got:

- Şîrê Karê li te helal be, te apê xweyî rehmetî Eminê Evdal jî û ez û xwe jî bi pê ra rûspî kirin.

Sala 1965 weşangeha Akademiya Ermenîstanê ya zanyariyê pirtûka Emînê Evdal gîhand ber destê xwendevanan. Hecîyê Cindî jî bîr nekir sozê ku dabû min, bi cî bîne: navê min li ser pirtûkê wek rêdaktorê waşandinê qeyîd kiribû. A bi vî awayî, Hecîyê Cindî himberî hogirên xwe mirovekî helal, amin û xwediye bextê mêrê çê bû.

MIRAZÊ ÛZO CEFAROV **(1947- 2008)**

PIRTÛK DERHEQA KURDZANÊ MEZINDA

“Sala 1989-a bû. Bavê min-Hecîyê Cindî nexweş bû. Hîmlî jî dilê xwe digazînî. Me emirê xweda cara pêşin bavê xwe bê kar didît. Ew jî pîrr ber xwe diket, ku naxebite, nanivîse, naxûne. Digot: “Mixabin, kaltîyê zor min kiriye - bêhewas bûme...”

Em carîna diçûn - ber bîna wîda dihatin. Ewî hey zarotiya xwe, rojêd buhuriye reş, rojên emirê xweye baş û çetin danî bîr...

Û min dinvîsî... û piştra pirtûkek amade kir bi bîranîna, şirovekirina, îzbatîyêd arşîva, qîmetkirina, nêrîna û fotoyava.

Xwedana wan xetan Firîda Hecî Cewarîye. Lê sernavê pirtûkêye “Hecîyê Cindî: jîyan û kar”. Ew dîyariye bo sersala camêrekî bi heq efsaneyê --zaniyarê kurdî navdar, filolog – folklorzane, nivîskar, mamosta, doktorê ulmên filolojiyê, pirofêsor, karmendê ulmêyî emekdar yê Ermenîstanê – Hecîyê Cindî Cewarî.

10 – 15 sal berê minê binvîsiya ku ne hevceye vî navî derxin bidîne ber çevê xwendevana, meniya wê yekê ku kurd hemû jî wî nas dikin û ew ne ku tenê kurdan ra nas bû. Lê, di van sala da gelek tişt hatine guhastinê: silsileta teze gihîşt, kîjan jî, dibekî, qet navê vî merivî xizmetkarî mezin nebihîstiye, yê ku bona qenciya çand û zaniyariya timamiya kurdan zehmet dikişand. Silsileta teze haj xebata wiye nebînayî di dereca top kirina folklorê kurdaye cimetiye da nîne, tertîb kirina wêye ulmî û neşir kirina wan ser zimanê cûre – cûre di Yekîtiya Sovêtêye berê da û sînorê wê der. Ez bawar nakim, wekî xwendevanê cahal bi berhemên wiye edabiyatiyê ra nasin (helbest, şiyêr, serhatî, hikiyat, piyês) û, tayîbetî, bi romana wiye herîxweştir

“Hewarî”, kîjan jî hê di saxtiya wî da hatibû neşir kirin ser zimanêd kurdî, rûsî, ermenî li Yêrêvanê û Moskva. Du sal berê romana “Hewarî” di Almaniyê da hate çap kirinê, lê çendekî pêjda ser zimanê erebî hate vergerandin û weşandinê. Roman pêşkêşî emir, jiyîn, erf – edetên kurdên – êzdî ji êla Sîpkan ser erdê kal – bavan di Kudistana Turkiyê da, qewmandinêd dîrokî yêd destpêka sedsala XX, neçarî koçkirina pêşiyêd me di herêma Qavkaza Başûr da ne. Roman, tê bêjî, bi bînekî, bi gaziya dil û can hatiye nivîsê. Ew usa jî bi carekê va hilkişandina bîn tê xwendinê.

Di esarên diniyalîkêye edabiyatîyê da nimûne kê mînin, gava navê nivîskarekî di dîroka edabiyatîyê da çava kilasîk dimîne tenê bi xatirê berhemeke wî va. “Hewarî” mîmûneke gorî wê yekêye.

Di pirtûka xwe da Firîda Cewarî nûsxa bîblîyografîya esarên Heciyê Cindî dide ber çewan. Wekî zef jî dil bikî, nikarî di miqaleke rojnamê da nave hemiya bidî, eva yeka wê çend sitûnêd rojnamê bigire. Emê tenê navêd çend esarêd wî bidin: “Sitranê cimeta kurda”(s.1936), “Folklorî kurmançî”(s.1936), “Hikyatên cimeta kurda” bi şeş cildan(s.1961-1988, 2005), “Derheqa edabiyata kurdaye Sovêtîyê di Ermenîstanê da”(s. 1970), “Variyantê dastana kurdî “Rostemê Zal”(s.1977), “Çîrokê kurdaye cimetiye”(bi zimanê rûsî, s. 1985), “Nesîhetê cimeta kurda”(s. 1985) û gelek yên mayîn. Ezê usa jî serda zêde kim pirtûkêd dersên zimanê kurdî yêd ku gele caran dahatine teze da çap kirinê, ji sala 1932 dest pêkirî, û, bawarim, hê wê bêne serî da çap kirinê. Haya min jê heye, ku di salêd jîyîna xweye axriyê da ewî bi êginî “Elifba” teze hazir kir, kîjan jî îro zarokêd kurdan ra ha ferz lazime.

Eva, bi heqîqetî, pirtûkxaneke tame. Lê wekî serda hê bê zêde kirin ew destnivîsêd wî yêd ku di arjîva wî da tîne xweyî kirin: Cilda dudan ya “Nesîhetê cimeta kurda”, “Variyantê dastana “Dimdim”, “Şîrovekirina ulmî derheqa “Ûsvê Neviya”, dîsa çend cildêd “Hikyatên kurdaye cimetiye” û yêd mayîn, zendegirtî dimîni: çava, çi teherî meriveki, hema xizmetkarekî mezin jî biya, karî ew meselêd bê hed berew kira, lêkolîna wan bikira, têxistina tertîbê ser dereca ulmiye bilind, şîrovekira û neşir kira. Ne ewî her waxt di timamiya emrê xwe da ser qulxêd başqe – başqe kar dikir. Di destpêka salêd 30-da di rêdaksiya rojnama “Rya teze” da, di têxnîkûma kurdaye pêdagogiyê da li bajarê Yêrêvanê, di rêdaksiya radîyoweşana bi zimanê kurdî, axriyê – profêsorê

fakûltêya rojhilatzanînê ya Ûnîvêrsîtêya Yêrêvanê...

Zemanekî dirêj ew bibû serwêrê para kurdzanînê ya Înstîtûya rojhilatzanînê ya Akadêmiya Ermenîstanêye ulman û sêksiya nivîskarêd kurda ya Yekîtiya nivîskarêd Ermenîstanê. Û zêde: Heciyê Cindî dehan salan bibû karmendê ulmêyî mezin ya înstîtûya edabiyatê ya Akadêmiya Ermenîstanêye ulman, endamê Şêwra wêye ulmî û Şêwra înstîtûya rojhilatnasyîyêye ulmî.

Ji salêd cahaltiyê ez gele caran bûme mêvanê wê malê. Min mêze dikir çava ew dişuxulî, guhdariya gotûbêjêd wiye aqilbendî dikir. Carekê min îzin da xwe û pîrsek “dayê”, wekî çira ew qet hêsa nabe. Ew bi fen medo – pîrço bû, bi dil kenîya, çava xeyîsetê wî bû, û bê laqirdî bersîva min da: “Hêsbûn başe. Lê kê wê dewsa min vê xebatê bike?” Meniya giliyê wî min paşê fem kir, gava min hat zehmeta ewî kişandî bida hişê xwe.

Firîda Cewarî pirtûka bavê xwe bi vî teherî pare vekiriye: “Gundê min”, “Pêşqedemê min”, “Zarotiya min”, “Koç kirina me”, “Di êtîmxanê da”, “Salê xwendinê” û yêd mayîn. Pirtûk di timamiya xwe da bi beşereke xweş tê xwendinê, lê min hemikî bi hewaskarîke mezin dîsa carekê jî bîranînê Heciyê Cindî xwend. Ewî gundê zarotiya xwe, Emençayîra xwe zef hiz dikir, digot:

“Min zûva Emançayîr nedîtîye ... Ez gelekî mukuriya wî gundî dikim. Minra bûye hisret, û ew hisret li ser kaxezê nayê rokirin. Emançayîr waye - nezîkî meye. Lê yazix, sînore orta me” ...

...Hê di saxtiya Yamançayîrvanê navdar sînorê han hate ve kirinê, lê hemikî ewî nikarî bigîhîştê mirazê xwe, xiyalê xwe banya sêrî – bedhal bû. Roja yekê meha gulanê sala 1990-î Heciyê Cindî di 82 saliya xwe da çû rema Xwedê. Cî – mikanê ruhê wî cinetî be.

Ez zor dixwezim eferinê û heyîcanê bêjme Firîda Cewarî, kê jî keda mezin kişand seba xweş bijartina berheman, ya dudyan jî, di zemanê meyî cetin da, waxtê meriv nakevine derdê û heyîra pirtûkan – îmkan dît wê pirtûkê çap ke.

*rojnama “Novi vzglyad” (Mêze kirina nû) bi zimanê rûsî,
3, tebax, s. 2003, Tîbilîsî.*

P.S. Paşî wan yeka ra eferîna min derheqa emelê Firîda Cewarî du – sê bar zêde bû. Di zemanê meyî, nerm bêjim, neçariyê da, ewê rê û mecal peyîda kirin destxetêd pîrofêsor Heciyê Cindî: “Ûsiv û Zelfxe”, “Hikyatên cimeta kurda” (cilda 6), “Dimdim” bona çapê hazir

kirina û neşir kirina.

Dikarin eşkere bêjin ku Firîda Cewarî karekî hêle û xêrda dike seba kara folklorê kurdan û, di timamiyê da, bona bereketa çanda meye netewî. Firîda Cewarî ra dixwezim pêşketinê mezin û jîr bûnê.

Bi qedr û siyanet Mirazê Ûzo Cefarov. s. 2005.

Wergera ji rûsî – Keremê Anqosî

KAWA NEMIR

-ANF Taybet / 09:00 / 02 Gulan 2010

HECIYÊ CINDIYEKÎ NEMIR

Heciyê Cindî. Zargotinzan, zimanzan, ferhengzan, nivîskar, wergêr û rojnamevanekî Kurd e yê ji fershêta erşgîrîngê nîşkekî jêhatî yê akademîsyenî, wêje, çand û hunera Kurdan; nîşkekî ku îro rojê hema bêje li ber rehma jîbîrbûnê hatiye hiştin, tiştên ku bi ser



xistiye zêde nayên bîra kesî, lê nîşkekî ku her wekî tîrsa Kafka ya bûyîna “Cihûyê gerok”, angaştê Kierkegaard a ku derpêş dike, wekî mirov kevîrê ku lê hildikume û dikeve, dîsa jî di hundîrê xwe de digêrîne, rast derxe, li derveyê nexşeya Kurdayetiyê ya fireh, li rexê dinê Erezê, di sedesala 20. de, ya ku Eliot gotiye, “sedesala min a ku her bi şûnê de diçe geş pê dikeve”, çendî jî kok

lê hatibe qelandin, reh û rişên xwe berdaye nava Yekîtiya Sovyetan û bûye hût. Heciyê Cindiyê ku di sedesala xwe de, li ser navê Kurdan, di gelek tiştên pêşîn de bi ser ketiye, kesayetekî bilind e, ku nîşanî me hemûyan daye bê ka tempoyeke xebatê berhemhênanê ya ku mîna bahozê tiraliya me kajovajî kiriye, tiştêkî çawa ye û bi raya min, bi xwe dîsa ew kes e, wekî divê bi piyêkî leztir em navê wî tevî navên kesayetên Kurdî gewre yê mîna Celadet Bedîrxan, Kamîran Bedîrxan, Qanatê Kurdo, Erebê Şemo û Pîremêrd li bîra hemû nîşan bikolin. Yek ji mirovên ku Kurdên li hemberî mandelkirîneke manenda wê di dîrokê de nehatî dîtin bi awayekî bêhempa li ber xwe

dayî û hê jî li ber xwe didin, diyarî cîhanê kirine û yek ji mirovên ku kesekî di hinkûfê wî de careke din zehmet e bê ser rûyê cîhanê.

Heciyê Cindiyê profesore Kurdan e pêşîn e li welatê Sovyetê, sedsala 20. pê ve, tevî dijiwariyên bi her cureyî, ji gencîneya çanda gelêrî ya Kurdan, parçeyên bêhevta yên mîna kilam, hikayet, destan, qewlik, tiştanok û qelîbotk, bi pûtepêdan û bi rê û dirbên zanistî berhev kirin û ew li pey hev di cildên pirtûkan de civandin û em dikarin bibêjin, wekî wî hema bi tena serê Kurdî ji mirinê rizgar kir, li ser van berhevokên xwe bi Rûsî, Kurdî, Ermenî û bi zimanine din dahûrandinên girîng kir, der heqê wan de birrek bend û nivîsên zanistî nivîsand, bi tempoyeke xebatê ya ku hê jî kesî pêk neaniye, samaneke çandî ya bêhevta ji nîfşên Kurd ên dahatûyê, ji me re wekî mîrate hişt. Ji ber ku wî ev mîrateya xurt bi viyaneke ew çend mezin ji me re hiştiye, îro ro gelek helbestkar, nivîskar û çend mirovên çandê yên nîfşê Rewşena ku berhema salên 90'î ye, bi her sala ku derbas dibe re diafirînin û dibin hût. Heciyê Cindî; qerewêlê nebez e çanda Kurdî ya devkî ya dêrîn û ya nivîskî, ku hewil dide li hingehên xwe vegere, perên xwe dawêşîne ji qiraviya, ji xunaviya sedsalên xewê û şahperên xwe fireh veke.

Heciyê Cindî, li gorî tomarên Sêwîxaneyê Emerîkan a ku di serê sedsalê de li Qersê hatibû damezirandin, di sala 1908'an de, lê li gorî bîranînên wî bi xwe, di sala 1907'an de, li gundê Emançayîrê yê bi ser Qersê, wekî kurê malbateke Êzidî, heyameke ku şer, qirkirinê, rev û koçê Ermenî, Kurdên Êzidî û Suryanî ji welatê bav û kalên wan rêş dikir ji dayîk bûye. Heciyê Cindiyê ku salên pêşîn ên zarokatiya xwe li gundê xwe derbas kiriye, di sala 1918'an de, dema ku komkujiyên dest pê kir, tevî qefleyên Ermenî û Kurdên Êzidî, ji hêwa ruh, li tixûb xistiye û xwe li Yekîtiya Sovyetan girtiye. Heciyê Cindiyê ku li ser rê û dirbên koçê û cîguhastîbûnê dayîka xwe, bavê xwe, xwişk û birayên xwe spartiyê axê, tevî birrek zarokên Kurd û Ermenî yên piştî komkujiyê sêwî mayî, li Qersê û Gumriyê, li sêwîxaneyan mezin bûye, li wan dezgehan perwerde bûye, di sala 1929'an de jî, Dibistana Zanistên Perwerdehiyê ya Gumriyê kuta kiriye. Sala 1930'yî, di Para Zimanzaniyê ya Zankoya Yêrêvanê de hatiye qebûlîkirin û bûye xwendekarê zankoyê yê Kurd e pêşîn e li Sovyetan, ku heyameke wisa, wekî di civaka Kurd-Êzidî de xwendin û nivîsandin bi tundî guneh dihate hesibandin, xwendekariya wî ya di zankoyê de ji bo civaka Kurd a li wir bûye rûdaneke pîrr girîng. Cindî, di rojnameya

Kurdî, Riya Tezeyê de, ya ku di 25'ê Adara 1930'yî de dest bi weşana xwe kir, wekî serokê Para Çand û Wêjeyê dest bi rojnamevaniyê kiriye, heman salê, li Ermenistanê, di damezirana Yekîtiya Nivîskarên Kurd de pêşengî kiriye, sala 1938'an jî, bûye serokê yekîtiyê. Cindiyê ku di sala 1933'yan de zanko kuta kiriye, mastera xwe daye û dest pê kiriye li pey hev berhevok û dahûrandinên xwe daye weşandin. Kesê pêşîn ê di sala 1934'î de benda Kurdî ya pêşîn pêşkêşî Konferansa Kurdzaniyê kirî jî, dîsa ew e.

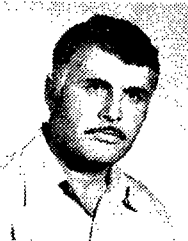
Heciyê Cindî, di heyna Stalîn de, tevî Cerdoyê Gêncî, ji aliyê KGB'yê, ji ber tawanbarkirinên nas î bêbingeh hatiye girtin, lêbelê bi saya serê piştgiriya rewşenbîrên Ermenî yên mîna Hiraçya Koçar û Harûtyûn Mikirtçyan ji mirinê filitiye. Cindiyê ku digel her tiştî çav ji kulê nedaye hev û dom bi riya xwe kiriye, di sala 1966'an de, bi payeya xwe ya profesoriyê ya di warên zargotinzanî û zimanzaniyê de bûye profesorê Kurd ê pêşîn ê li Sovyetan.

Heciyê Cindiyê ku heke em lodek xebat der heqê wî de bikin, em ê dîsa jî nikaribin layîqî bîranîna wî bibin, bi pirtûkên xwe yên ku bi Kurdî û bi çend zimanên din nivîsandiye, ku hejmara wan di ser 100'î re ye û bi sedan bend û nivîsên xwe, mîrateyeke wisa li dû xwe hiştiye, ku em bixwin nexwin kuta nabe, lê bi raya min, 2 berhemên wî yên pirr girîng hene, ku divê her kes ji xwe re peyda bike. Ya pêşîn, berhevoka wî ya gewre ya bi navê Folklorî Kurmanca ye, Qazî Mihemedê ku di sala 1946'an de Komara Kurdan a Mahabadê damezirandiye û di pey re jî li hemberî Farisan têk çûye û hatiye bidarvekirin, ji bo vê berhemê gotiye, "Va ye Qurana Kurdan ev e!" Ya duduyan jî, yekane romana wî ya bi navê Hewarî ye, ya ku cara pêşîn di 1967'î de hatiye çapkirin û di sala 2008'an de, bi edîsyona xwe ya standart, bi edîtorîya min, ji aliyê Weşanxaneyê Lîsê ve hate weşandin û bi raya min, ji bo romana Kurdî parçeyekî bêhevta ye, ku divê her nivîskar û xwendekarekî Kurd teqez bixwîne. Heciyê Cindiyê mirovê çandê yê gewre yê ku di 1'ê Gulana 1990'î de, di 82 saliya xwe de koça xwe ji nava me bar kir, bi vê yekane romana xwe, bi asteke zimanî ya ku bi raya min hê jî gelek romannûsên Kurd nikarin bigihîjinê, çîroka nemir a sedsalêkê dinizilîne nava çîroka Fêrîk Egîd Polatbegovê helbestkar ê ku di nava refên şoreşê de jiyana xwe ji dest daye, gilî dike. Mirov ku bi tenê vê romanê bixwîne jî, wê ev xwendin têra me bike, wekî em bikaribin hiş û derhişê sedsala bûrî fam bikin.

Bê guman ji bo ku em bikaribin li ser kelepora xwe bi rastî û duristî biaxivin, ev hevnasîn û xwendin ji fersê heta ersê ciyê lezkirinê ne!

STENBOL

BIRANÎNEN MIN DERHEQA FÊRÎKÊ ÛSIVDA



*Fêrîkê Ûsiv
(1934-1997)*

Bîranînen xwe derheqa malxwê xweyî rehmêtî, helbestvanê navdar Fêrîkê Ûsivda min pirtûka “Hisret”, s.2003, paşê pirtûka “Berhemên Fêrîkê Ûsiv”, bi sê cida – di nava cilda yekêda nivîsîne.

Li vir ezê wê nivîsarê bi kurtebirî bînim navê.

Zarotiya Fêrîk Pampêda derbaz bûye. Pamp navbera perçekî tebiyetêyî bedewdane, warê çiya û baniya, çayîr- çîman û kulîlka:

War-welatekî xamîkî xasik,

Mikanê kawa, ciyê gulê nazik...

Fêrîk xwendina dibistanêra tevayî diçû ber berxa.

Zilamê zîrekî kemal nava tebiyeta şênda dikete mitala, şevêd havîna, li guhêr û bêdera, mîna kitêba xweye dersa steyr û peyrê ezmana dixwendin... Ruhê berxvanê biçûk bere-bere bi kubir- keyîsa tebiyetêva perwede dibû...

Pey xilazkirina dibistana gunde hevtsale, Fêrîk tê qebûl kirinê Xwendinxana Yîrêvanêye pêdagogiyêda.

Pey kutakirina xwendinxanêra, hema wê salê jî, ya sala 1955-a, bê alîkarî, bi qîmetê bilindva Înstîtûta pêdagogiyêye ser navê Xaçatûr Abovyanda fakûltêta (beşa) filologiyê-dîrokêda tê qebûl kirinê û sala 1960-i ewê xilaz dike.

Sala 1955-a dîsa dest bi weşana rojnama “Rya teze” bû. Axavtinên radfîoyêye bi kurdî jî bûne ye herrojî.

Fêrîk radfîoyêda, beşa weşanên kurdîda tê kivşkirinê wek serokê beşa edebetê. Radfîoyêda Fêrîkê Ûsiv bi helalî dixebitî. Ewî rastgo bû, qebûl nedikir qelpî, derewî, durûtî, nivîsarên sist paşda dida... Karê wî di radfîoyêda dirêj nekişand.



Fêrîk tevî Hecîyê Cînd

Rojekê Hecîyê Cindî Fêrik anî xîretê, go:

- 250-î saliya şayîrê ermenyayî mezin Sayat-Nova gere bi şaynetî bê kifşikirinê. Were em berevokeke wergera berhemên wî amade bikin.

Pirtûka Sayat-Nova da Fêrik, go:

-Tu xwera bibjêre-kijana tuyê wergerînî, yêd din jî ezê wergerînim. Fêrik xwend û wergerand... kilamkî sitra, wergerên xwe şande rojnama "Rya teze" û radîoyê.

Bi tercemê Fêrik kilamêd Sayat-Nova radîoyêda sitran. Paşê, payîza sala 1963-a, Fêrikê Ûsiv tevî konkûrsa (leca) qedandina efrandinên Sayat-Nova bû.

Gere tevî aktiyorên ermenî yên bi nav pêşda bihata. Fêrikê Ûsiv şiyêra Sayat-Novaye "Tu hingêda aqilbendî" bi tercema xwe xwend. Serayê bi hewaskarîke mezin li bejn-bala Fêrik û bedewya wî dinhêrî. Kerr û lal, te tirê kurmancî fem dikin, guh dane xwendina wî û pey xilazkirinêra dirêj, zef dirêj destê xwe lev xistin. Fêrik layîqî prêmiya (xelata) dereca sîsya bû. Sedirê jyûriyê, artistê ermenî bi nav û deng eyan Avêt Avêtîsyan Fêrik bimbarek kir, got:

- Ez gelekî bona wergera şiyêra Sayat-Nova û ezbergotina te serbilind û kêfxweşim!

Hema wê salê jî berevoka şiyêrên Sayat-Nova bi wergera Hecîyê Cindî û Fêrikê Ûsiv hate weşandinê.

Sala 1968-a payîzê Fêrikê Ûsiv vegerya gundê xwe.

Fêrik gundê Pampêda bû mamoste. Ewî dibistanêda fêrên zimanê kurdî didan. Hevtê 2-3 roja gundda dima. Rojêd mayîn li Yêrêvanê bû, jî ber ku neferê wî bajêrda diman.

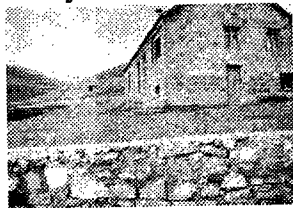
Salêd 1976-1980-î Fêrikê Ûsiv bi proyêkta xwe, tenê bi destê xwe tamedek xwe û neferên xwera Pampêda çêkir. Dorê sûrek kişand, fêza sûrê jî axilê pêz çêkir. Ji hostatiya wî gund-gundîti zendegirtî diman.

Ewî nivîsî:

...Û wextekê jî du rênber wê bên,
Xwe bavên ber siya axilê minî şên:
"Hey gidî, - bêjin, - Fêrikê rehmetî
Ser van tam-taşa çîqa zemet dî...



neferên mala Fêrik,
1965



Fêrîk çend berx, kar, mirîşkên pir xweşik û du golik xwey dikirin. Ew avayê bi destê wî çêkirî û xweykirina heywanet jî, meriv dîgo, beşeke poêzîya wî bûn.

Fêrîk ruhmal bû: “Dilê min wire, kîderê kalîn-pîşkîna pêz tê...” Ewî her tiştê xweşik- tebiyet bi çîya û banyava, mêrg û çayîrava, heywanetava, çivîkava hiz dikirin, heta berx, kar û mirîşkên wî jî pîrr bedew bûn. Lê qîz û bûkêd bedew? Fêrîk zû bengî dibû... Ewî nivîsî:

Zidbûyî ji hevaltiya hulîkar,
Ez xwera xwey dikim hijmekar
Birre dîk-mirîşkê reng-rengî:
Yek çîle qerqêşe, tîne bîr
Gultimê berfa der biharê,
Yek zilîya amojina mine pîr,
Yek-rengê hingilê hegarê.



Yek reşe mîna siya neqevê
Kumikê sor xaşxaşke li hafê,
Yek xumira dorbenda xevxevê -
Wereq dide mînanî alavê...

Fêrîkê Ûsiv bê hed û hesav gundê xwe-Pampa kurda hiz dikir. Pampêda ewî xwe li perçekî Kurdistanêda didît.

Fêrîk selmyanekî mîletê xwe bû:

Bra xwezil Kurdistanana min şên bûya
Mîletê min aza, xwendî û zên bûya...

Ewî hiz dikir tevî kal û pîra seheta qîsa bike derheqa walêt, koçerbûna wan, ji emirê berê. Û helbestên xweye hisretê û welatparêziyê dinivîsîn, çawa “**Mistefa Barzanîra**”, “**Xûna mîletê min**”, “**Kurdistan**”, “**Kurê minra**” û yêd din. Ewî wek yekî rê unda kirî, bi hisreta kûr dîgo:

Kurdim, kuyî Kurdistan,
Wey dîl û bindesta min...

Piştira nivîsî:



KURÊ MINRA

Car-carana têm, melûl, dîlxor û mirûz im,
Lawo, kerba binê lingê te radimûsim...
Şaş nemîne berxikê min... Eh, kî zane...
Dinê heye kaşkişika dest îsane,
Dibe rokê Kurdîstana xopanê vebe,
Bavkê teyî hisret dil da lê tunebe.
Bira hînge lingê te bi hisreta min,
Bigere nav ax-topraxa cimeta min.

Fêrikê Ûsiv jiyana xweda pîrr hate zêrandinê. Ewî pesinê qeydê sovêtiyê û jîyana merivê sovêtiyê nedida... Pirtûkên wî bi zore-zor û bi cefa çap dibûn. “Ew çi seqeme?”, “Ew çi derde?”, “Ewî çawa turîş kirîye, nivîsiye, wekî kulfeta kurde sovêtiyê naxweze mêrê wê here şêr...”, “helbestên Fêrik yê “ekîsîsovêtiyêne”, “eksîmorolîne”, “Fêrik ne şayîrê zemîne”... Hey civînên nivîskarên kurdada derheqa van tiştada digotin, berevokên helbestên wî paşda didan, çapkirina wan şûnda dixistin, didane guhastinê...



Hemîn çevnebarî, ernûsî û nezaniya hineka jî alîkîda “kardikir”. Çerkezê Reş, ku xêrxazê Fêrik bû, nivîsiye “...û helbestvanekî mîna Fêrikê Ûsiv, ku serdapê îsaf bû, dest neyara hergav dizêriya...”

Û tenê mûsayê wî - hewesa nivîsarê, dihate hewara wî:

O, mûsa min, o, çara min...
Dema tu tîyî hewara min,
Min tirê wekî Rostemê Zal
Ji minra dibe pişt û heval...

Lê wexta

Ax, mûsayêd min wexta ji min dûrin-
Fîqarekî bê piştovanim ez,
Wextê li dor min li hev difûrfûrin-
Qey hingê Rostem pelewanim ez...

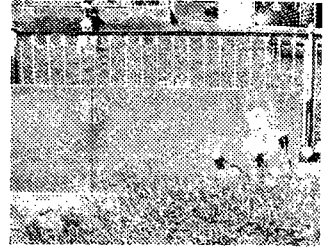
Xwestinek wî ji Xwedê hebû:

Xaliq, xatirê navê xwekî,
Min hewcê meriyê nemerd nekî:
Te bîter kirîye kul û birîn,
Tu bi xwexwe jî bicebirîn...

Halê Kurdistanê, bindestî û perçe-perçe bûna wê ji nexaşiya jî zortir Fêrikê Ûsiv dizêrandin û dil- hinavê wî şayîrê nazik dêşandin... 3-ê gulana sala 1997-a pey nexweşiya giran ra, 63 saliya xweda, şayîrê emirhiz xatirê xwe ji cihana ronik xwest...

Bi xwestina Fêrikê Ûsiv ew berpala çiyayê gundê wî Sîpanê ye Dîbûrî hate definkirinê, weke wî dixwest:

... batan kerî, batana sûrî
Dora tirba min çiyayê Dîbûrî –
Hingê ruhê min-berxvanê berê,
Hêlbiya hisreta xubara qebrê...,
Tevî kerê pêz ji çiyayê bilind,
Êvara bata belabya nav gund...



Onîkê birê Fêrik tevî lawika hewşa meda ya gund çadir lexistibûn, û pey definkirinêra bona mêra me textê xûrê wî çadirîda danîbû, lê textê jina - oda me mezinda.

Ber êvar bû. Hewa xweş bû, ba tunebû. Gişk bela bûbûn, çend jin mabûn, hinek hewşa meda, hinek jî kêleka min odêda runiştibûn.

Min bîna dû texmîn kir û dilê xweda fikirîm, wekî lawik çûne ser mezêl, agir vexistine, lê fikira minra wê lezê derbaz nebû: mezêl ku, mala me ku?

Hema wê demê, Zîna jina Şikoyê tiyê min ji derva xwe avîte hundurê malê û minra go:

-Te qe dî ci bû?

Min bi tirs go: -Zînê, bêje, çi bûye?

Go: - Hela derê derva, qe ba heye?

Ez lez derketim, min go:- Na, wele ba tune, êvareke Pampêye xweşe.

Go:- Lawikên me çûbûn ser mezêlê Fêrik agir dadabûn... Dîna me çend jina jî mezela bû. Me dî dûyê agir hilkişya jor, hev girt, paşê

riya xwe guhast û... ber bi mala Fêrîk hat... Hat, hat, xwe li avayî xist, bela bû, çû...

Salek bû, ew yek ji fikira min dernediket, ez difikirîm: “Welle, ew çî sêr bûye? Paşê min rojnama “Rya teze”da (29.04. 1998) gotarek derheqa wê yekêda nivîsî bi sernavê “Gelo ew sêr wê bê şirovekirinê?”

Piştira Zîna jîntî gilî dikir, wekî çend merivê ji gundên dora Pampê ji wê, Naza qîza wê pirs kirine, gelo nivîsara nava rojnamêda raste? Digo, me jî wanara digot:

-Welle, me ew yek ber çevê xwe dîtiye...

Sala 1969-a bû, bona berevoka “Efirandinêd Bijare” yên helbestvanê ermeniyayî mezin Hov. Tûmanyar nivîskar û helbestvanên kurd wergerê xwe yên ser zimanê kurdî dibirine weşanxanê, ji ber ku biryar danîbûn, ku ew berevok gere sala 1970 bê weşandinê.

Fêrîk Mîkaêlê Reşîdra hevaltiya nêzîk nedikir, lê tim bi xêrxwazî ji wî xeber dida, carna jî pêra bi têtêfonê diaxivî.

Rokê min texmîn kir, wekî Fêrîk tevî Mîkaêl bi têtêfonê xeber dide û Fêrîk dawiyê jêra go:

- Ca, kerema xwe, ji wergera xwe ya “Anûş”-ê minra çend rêza bixûne.

Û Mîkaêl, bi dilê sax, jêra xwend...

Berî êvarê Fêrîk go:

- Min şerpeze nekin, Mûsayê min hatiye, ezê binvîsim...

Îda kê diwêrbû jê xeberde?

Û ewî nivîsî..., diha rast destana “Anûş” ya Hov. Tûmanyar werdigerand ser zimanê kurdî...

Piştî xilazkirinê, min jêra go:

- Ê ne duh Mîkaêl tera wergera xwe ya “Anûş”ê dixwend?

Go:- Wergera wî min xweş nehat... û nişkêva xwestina min ya wergerandinê awqa zor bû, ku min xwe zefî nekir û binhêr çî to tişt jê derket, got,- û xwend...

Rastî jî wergereke zef baş bû...Lê ne bi dilê min bû, min go:

- Te gere wernegeranda. Mîkaêl wê ji te bixeyde...

- Heyran, çira gere bixeyde? Axir ne gunê mine, hewasa min hat,

min jî wergerand,...-paşê, go,- tu zanî, wekî helbest, destanên baş kî bixweze dikare wergerîne ser zimanê xwe...

Pirtûk çap bû. Destana Hov. Tumanyan ya “Anûş” bi wergera Fêrik wêda hatibû bi cî kirinê...

Paşwextiyê Mîkaêl Fêrikra gotibû:

- Weke helbestvan ez qedirê te zanim, lê weke camêr te neheqî li min kir...

Sala 1985-a Mîkaêlê Reşîd çû ser dilobaniya xwe. Û Fêrik nivîsî:

MÎKAÊLÊ REŞÎDRA

Tu çûyî, pismamo, tu çûyî,
Bi qewlî gotyava, dinya “heq”,
Em hela kir-kaş û kamçobûyî
Mane vê dinya han neheq...

Emirda aqas jî dil û ced
Me şûrya hevaltîyê nedikir,
Lê tim jî, lê tim jî bi hisret
Min mêla xeysetê te dikir.

Min nava mitala xwe nûrda
Li taxek Pampa xwe hizkirî
Çêdikir ji tera zef zûda
Tamekî tûffînî kilskirî.

Wî gundê bedewî bilindcî
Em diçûn sersal û eydê hev,
Û li ser kulavê kurmancî
Guh dida me şiyêr û beytê hev.

Rojekê niviskarê ermenî, doktor-profêsor Harûtyûn Mikirtçyan hatibû mala bavê min, pirtûka xwe anîbû diyarî bavê minke. Ez û Fêrik jî li wir bûn. Bavê min razîbûna xwe îlanî wî kir, paşê go:

- Fêrik, lê tu zanî, wekî Harûtyûn wexta sûda me, tevî Hiraçya Koçar, mîna birê helal pişgirya min kirin...

- Heyran, -ewî go,- min tenê rastî got... Wan sala min Yekîtiya

nivîskarada kar dikir, wek katibekî Yêkîtiyê hatibûme hîlbijartinê. Hecî minra go: “Dixwezim pirtûkên dersa û çend rojnamên Rya teze bişînim Sûryayê, Bedirxanra. Min jî ji karkirê (navê wî vê demê nayê bîra min) Partiya komûnîstiyê pirsî kanê em dikarin pirtûk û rojnama wanara bişînin? Ewî go: “Eze sibê bersîva te bidim”. Hilbet, ewî jî ji mezinê xwe pirs kiribû, û piştî du roja ewî gazî min kir, go: “Hevalê Mikirtçyan, hun gere xwexwe wan pirtûk û rojnama bişînin. Bişînin, bera bizanbin, wekî li Ermenîstanê çî to mecal hatine saz kirinê bona pêşdaçûyîna çanda kurda...”

De, piştira, Hecî pirtûkên dersa, çend hejmarên rojnamê anîn mala nivîskara, adiresek jî da min û min jî ser wê adirêsê şand, adirês jî bir da wî hevalî.

Ev bûye rastî! Dadêda min derheqa vê yekêda got û dubare zêde kir: “Bi destûra dîwanê min bi xwe bi rîya postê pirtûk û rojname şandine Sûryayê”.

Fêrîk go: - Bira xwedê komeka werabe, We mêrxasîke mezin kirye, dibe yekî din bûya ji tîrsa xwe qe neçûya dadê, yanê ji her tiştî inkar kira...

- Ê, go, kurê min, lê hevaltiya helal, biratî wê ku bimana?...

Xeberdana Harûtyûn Mikirtçyan kete bîra min, dema peyî wefatbûna bavê min ra min nasiya xwe da Sûxul (dosiya) # 7623, ya girtina bavê xwe. Ez difikirîm: “Gelo ew hejmarên Rya teze û pirtûkên dersa gihîştibûn destê Celadêt Bedirxan?”

Ez gelekî dilşa bûm, wexta piştî çend sala min bersîva pîrsa xwe di gotara Têmûrê Xelîl da, ku rojnama “Dema nû” da sala 2008-a hatibû weşandinê, xwend.

Têmûrê Xelîl nivîsiye: “...Gava kovara kurdî ya delal “Hewar” destbi weşana xwe dike, çend hejmarên “Riya teze” û hinek pirtûkên kurdî yên li Yêrêvanê derketî ji wanra têne şandin. Kovar hejmara xwe ya 8-a da (sala 1932a) nivîsa Celadêt Bedirxan (bi nasnavê Herekol Azîzan) ser vê meselê çap dike. Em binhêrin çika li wir çî tê gotine:

“Rojnameke kurmançî bi herfên nû bi kurmançîyeke xwerû li Rewanê, di şiklekî spehî û çeleng de derdikeve. Vê paşiyê çend hejmarên wê gihîştine destê me. Çevên me pê biruhn bûn, dilê me şa û geş bû.

Kurmançên Rewanê ji rojnamê pêve çend kitêb jî derêxistine. Me sê-çar rûja mijûlahîya xwe bi wan kirin.

Ji nav rûpelên wan ên teze û ter bîhna kulîlkên çiyayê Elegezê, bayê zozanên Serhedan dihatin. Di nav resmên wan de şal û şapikê kurmancî, xencer û piştxcera kal û kalikên me dihatin dîtin”...

Dema civîna beşa nivîskarên kurda dibû, Fêrîk minra digo:

- Biliv, em hevra herin.

Û ez jî diçûm.

Carekê tenê çûbû civînê. Hat, mirûzkirî, hêrs. Rûnişt, tiştêk nivîsî, dura qelaşt. Paşê go:

- Zanî, ez îro civînêda dilê yekî ketim...

- Tişt nake,- min weke ten gotê,- wê bibaxşîne te... Gelo eva îda cara çendane tu dilê xelqê dikevî?

Go:- Bese, tera xebardan nave!

Paşê xwe mukur hat, go:

-Wele, xwedê çira carina meriva şaş û feş dike? Vê dinêda her tişt poşmaniye....- got û nivîsî.

POŞMANÎ

Bibaxşîne, birê delal,

Ku bi pirsek tel

Min dilê te kire xiyal,

Tu hiştî metel...

Ax, emirda tucar usa

Sert nîbûme ez

Û negotiye hê tu kesa:

“Xiravî, tu nes”.

Min dil weke belgê gulê

Usa nerm bû, rem,

Meriyêd kirêt, hewa çille

Lê kirin seqem.

Û gula min qincilî hev,

Xubar rûnişt ser,

Çarniqarê tûmê wê tev

Kelem dane der...

Û ez naha gele sertim,

Neyî xeber xweş:

Minê tirê gişk bedbextin-
Meriyêd teleqreş.

Min nizan bû-hene, zefin
Yêd mîna te qenc,
Û ernûsiyê wek merê reş
Dil nedaye penc...

Nivîsara xwe ber min xwend, min go:

-Nebû, tu hema ji yekî baxşandinê dixwezî?

Go: - Na, na!... Ez dixwezim, wekî ez dilê kîjan merivî ketime,
vê helbesta min bixûne û texmînke, ku xût bona wî min ev helbest
nivîsye...

Sala 1973-a destana Fêrîk "Ûsivê Nevyâ" hate weşandinê. Ew
veçêkirineke beyt- serhatiya cimetêye tezeye û bi serecema xwe pîrr
dewlemende. Vê destanêda dîhar bûne karebûnêd şayîre lîrikîyê,
êpîkiyê û dramatikîyê.

Fêrîk gilî dikir, çawa carekê ew teldê mala xwe, ber kuçkê kartola
paldayî bûye: dinhêre du lawik ji aliyê kewşênva têne gund... Peyî
silav-kilavara jê dipirsin:

- Gelo mala Fêrîkê Ûsiv kîjan tangêye?

Fêrîk divê:

- Keremkin, pêşda werin, em van kartolê pijyayî bixun, paşê ezê
ji wera bêjim.

Lawik tên, rûdinên ser şînkayî, çend kartola bi hewas hoçê nanê
loş da dixun. Paşê razîbûna xwe elam dikin, destûrê dixwezî, wekî
herin, Fêrîk bivînin.

Li wir Fêrîk divê:

- Eva mala Fêrîke, Fêrîk jî ezim!

Ewana zûr dibin -wî dinihêrin. Dibe pîrqîna wana, dikenin, xwe
davên pêsira wî, paç dikin... Gilî kiribûn, wekî xwexwe ji
Tîbilîsiyêne, hatine Camûşvana Çûk havîngehê. Destana Fêrîk ya
"Ûsivê Nevyâ" xwendine, pîrr begem kirine, lema jî hatine Pampê-
dîtina Fêrîkê Ûsiv.

Zivistana sala 1984-a bû. Şev ji zengilê têtêfonê ez hişyar bûm.

Sehîdê Îbo go:-Xûşkê, xwe razayî nîbûn?

Ez pê hesyam, wekî Sehîdê Îboye, min go:

- Birê min, vê şevê, te xêre?

Go: -Şikir xêre, go min destana Fêrîk dixwend...

Fêrîk îda ber têtêfonê sekinî bû û dibihîst, tetika têtêfonê ji destê min girt û bêsebir ji Sehîd pirsî:

- Sehîd can, te vê şevê kîjan destan dixwend?

Go: - Fêrîk, min "Rihana Reso" xwend, ew tiştêkî xwedêtiye...
Ewê hukumekî mezîm ser min hişt, kêfa min rabû û min qe sehetê nenihêrî û usa dereng tera têtê xist. Bira qelema te adanbe û tu hertim me şakî...

Fêrîk gotê: - Xwedê komeka terabe...go, Sehîdê pismam, tu bizanbe, wekî te ez pîrr kêfxweş kirim, ez zef ji birayê xwe razîme...-
û wê şeva dereng Fêrîk dîsa destana xwe vekir û xwend...

Sala berê, havînê weke hergav em malêva çûbûne Pampê havîngehê. Fêrîk bostanê xweva mijûl bû. Biraziyê Fêrîk ji ser riya şoşê kire gazî:

-Apo... Xortek mala te dipirse.

Fêrîk go:- Bîne malê...

Hatin, dêstda çend hejmarên rojnamê hebûn. Peyî silav- kilavara ji çeltê xwe dîktafon derxist, go:

-Apo, kerema xwe bersîvên pirsê min bide...

Fêrîk go:- Kurê apo, usa nabe, tu hatî mala min, ca sebirke, bêje tu kêyî, piştira parî nan emê bixun, dûra ezê bersîvê te bidim.

Me jî îda testê xaribû. Fêrîk min û Zerêra go:

- De rabin, texte daynin.

Wê sibê mirîşkê me şeş hêk kiribûn. De me hêkerûna wan şeş heka çêkir, ji bostanê xwe pincar anî, paşê çeqilmast çêkir, nanê loşva bir danî ber mêvanên xwe.

Ewî Fêrîkra ida gilî kiribû, wekî ji Lênîngradê hatiye, xwexwe korespondênte...

Mêvanê me nanê xwe xwer, razîbûna xwe mera go, paşê go:

-Apo, em destpê kin?

Fêrîk go:- Keremke!

Ewî dîktafon pêva kir, go, wekî îro hatiye gundê Sîpanê û

mêvanê nivîskar Fêrîkê Ûsive û ji Fêrîk pirsî:

-Kek Fêrîk, em zanin, wekî te helbestên kilasîkê ermeniya û rusa wergerandine ser zimanê kurdî, lê te bi xwe gelo helbest nivîsîne?

Fêrîk go:- Kerema xwe, pirsra xwe dubareke!

Ewî jî, bi dilê sax, pirsra xwe dubare kir. Me texmîn kir, ku Fêrîk hêrs bûye û...Fêrîk ji ciyê xwe rabû, bi dengêkî sert go:

-Ca hema vê lezê ji mala min derkeve here, wextê min tune, bostanê kartola benda mine û rind zanibe, wekî nezanara ez xeber nadim...

De, lawîkê mêvan hêrsa Fêrîk texmîn kir, ecêbmayî min nihêrî, dît, wekî ez jî berxwe ketîme û giliyê min jî wîra tune, lezobezo tevî biraziyê Fêrîk ji malê derket...

Fêrîk go:-Zerê, qîza min, te hêkerûna çend hêka hazir kiribû?- û gava pê hisya, wekî “şeş hêka”, go,- heyfa hêkê mirîşkê me...- got û kenya...

Min xwe zef nekir, go:

- Qe ne cayîz bû, te wî lawîkîra usa xeberda, ciwanbû, nizanbû, wekî tu helbestvanî, te jêra bigota, pirtûkê xwe pêşkêşî wî kirana. Xwedê xêrke, qurebûna te...,- xeber devê minda, Fêrîk derket ber dêrî, dît, wekî biraziyê wî bi wî lawîkîra ber bi şoşê diçin, kire gazî, go:

- Xidir, Xidiro... mêvanê minra dagerin werine malê...

Havina sala 1994 em gund da bûn. Em pê hesyan, wekî şev polisiya hatiye Memoyê tîyê min birîye. Gotine: “ Têlêgramê bide kurê xwe,bira ji Rûsyayê bê, here eskeriyê qulix bike, gotibûn- yan na, emê te bivin bigirin, heta kurê te pê bihese û lêde bê. Memo gotibû:

- Ez adiresa kurê xwe nizanim,- û Memo hildabûn xwera biribûn.

Derheqa Memoda hatin Fêrîkra gotin. Fêrîk pirtî xemgîn bû, hema berbanga sivê rabû çû navça Saxkahovîtê, bal serokê polîsiyê. Zef hêrs jêra gotibû:

-Birê min temenê xweda mezine, zef nexweşe, eger tişteke lê bê-hûnê bersivê bidin?

De li navça Saxkahovîtê Fêrîk wek helbestvanê bi nav û deng zanibûn. Memo berda bûn.

Lê Baxçoyê kurê tîyê minî Teyo jina xwe Etêra hatin rica Fêrîk kirin, wekî şev 3-4 roja bên mala meda razên.Etê digot:

- Kî zane, dive îşev jî bona kurê me ben pey Baxço, îjar wîya xwera bivin.

Fêrîk go:- Neferê min hatine, ciyê me teng, lê şev werin, emê yole herin.

Û 2-3 şeva mala meda razan. Ez zef bînteng dibûm. Fêrîk texmîn kir, go:

-Eşevanî tu ne dota meta Zeynevêyî, dayîka te çîqa bîn fire bû, çîqa merivhiz: lê ew çawa bû ji gunda dihatin bi meha mala weda diman, ewê oda biçûk dida mêvana, lê hûn hevt neferava odekêda diman?

Û kete bîra me, wekî ji Pampê Teyo, Egîtê kurê xatiya Kidê, Ezîzê Eşo zemanekî mala meda mane, çûne kûrsên mûhesaba (bûxaltêriyê). Û dayîka min qe rokê bêhna xwe teng nedikir, serda jî xarina wan çê dikir, kincê wana dişûşt. Hemoyê tîyê min jî gere salekê biçûya dibistana polîsiya. Dîsa mala meda dima, lê çar mehê din go:

-Apê Hecî, îda bajêrda teyax nakim, bîra gund dikim, ezê herime gund,...- û çû.

Paşê kete bîra me çawa Teyoyê birê Fêrîk Porsora yekî dinêra nîşankirî revandibû, hatibû mala bavê min, digot: "Heta apê Hesen û Ûso wanara pev nekevin, em nikarin herine gund",- û êmanekî dirêj mala meda man.

Lê wexta xatiya Zevo timê çend roja tevî jineke gundê xwe dihate malê? Xatiya Kidê dihat, nas û nenas dihatin -dê û bavê min tim beşerxweş ewana qebûl û verê dikirin...

Kete bîra min, min ji xwe şerm kir, û... ji wê rojêda min Baxço û Etê bi hizkirin û beşerxweş qebûl dikir, û ewana du roja jî zêde man.

Wexta em vegeryan, hatine Yêrêvanê, min diya xwera derheqa vê yekê da got.

Ewê go:- Qîza min, tu rastî jî yeke bêsebir û bîntengî. Usa ne pake, lawo. Mêvan mêvanê Xwedêne...Tu çira bînteng bûbûyî? De ez, hilbet, şame, wekî Fêrîkê zeva mêvanhizya me bîr nekiryê û aniyê bîra te... te bîr kiribû, çawane?

Salêkê Xalê Ûsiv ji gund hiriya firotanê anîbû Rewanê. Hirî firotibû û piştî nîvro hate mala me, pesinê xwe da, wekî hema 4-5 sehetada ewî karê xwe xilas kirye, naha jî hatiye dîtina me û wê seheteke dinê rêkeve, here gund. Piştî xwerina nan Fêrîk go:

- Ûso, dibe avto rastî te neyê, çûyîna te şerpezebe, terî bikeve erdê... Ji Elegezê teriyêda tuyê peya çawa bigihîjî gund?... Îro malda bimîne, sibê, silametî, tuyê herî.

Go: - Na, ezê herim, eger heyra mindanî, rave em hevira herine gund.

Û çûn... Ferîk, gava piştî sê-çar roja ji gund vegerya, gilî kir, go:

- Welle, bextira, avtok rasti me hat- dar dibirin Elegezê, em kêleka avtoajo siyar bûn, çûn. Rêva mêrik ji Ûso pirsî:

- Kîrvo, (yanê: kirîv) ev çîye nava torbê teda?

Go:- Perene...

Bû pîrçîniya mêrik, kenya, go:

- Welle, kîrvo can, laqirdçiyî, ha...

Gihîştine Elegezê, ji avtiya mêrik em peya bûn, Ûso devê torbê xwe vekir, perê riya me ji wir derxist û da mêrik...

Mêrik şaş-metel mayî, me nihêrî, go:

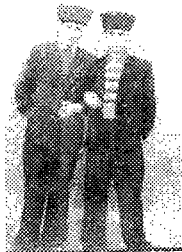
-Kîrvo, eger min bawer kira û tu jî tenê bûyayî, min zanibû minê çî baniya serê te...

Ûso go:- Kurê heyf, welle vê carê ji destê te çû...

Û em hevra kenyan, piştira xatirê xwe jî avtoajo xwest û em peya ji Elegezê rê ketin ber bi gund.

Wezîrê Eşo bîranînen xwe da nivîsiye:

...Şayîrê me yê mezin Fêrikê Ûsiv bi heyîranmana deng û seda dengbêj Şeroyê Biro ra helbesteke gele xweş avîtiye ser wî, ku bawera dilê min da sertaceke helbestên kurdî dikare bê hesibandinê. Dema nîrxandina vê helbestê em gotî tişteki herî mûhîm jî bigirin ber hesêb, wê yekê, ku Fêrik ew despêka helbestvaniya xwe da nivîsandiye, hê di sala 1958 da. Ji ber ku nava bîranînen Firîda Hecî navê helalê wê Fêrikê Ûsiv derbaz dibe, ez ber vê yekê jî pêwişt dibînim di nava vê pirtûkêda helbesta Fêrik ya bi sernavê "Dengê Şero" binim navê:



W. Eşo û
F. Ûsiv s., 1956

DENGÊ ŞERO

Dengê Şero perweze bû li van kona, şên û dûza,
Go: "Hekîmo, inalhemekê, pêşkêşa te memikê qîza".

Agir girte dilê xorta, van cahila, van tûnsiza,
Feqiyê Teyra tîrbê rabû û Dîlbera xwe ramûsa...

Dengê Şero kire zingîn, çû gihîşte erşê ezmin.
Ji hewas û hijmekariyê cî lerizîn pêvir û mêzîn,

Berfa heçê Elegezê- ku hê nedye bahar, havîn,
Te go, heliya û jorda hat, çem û cewa kire xulîn...

Pîrê diha li dev gorê, bi rû-hedem kalê zemîn,-
Dilê wan jî tev hevdu bû û evîntiya xwe bîr anîn...

Dengê Şero, te go, gihîşt heylo Sîpan û Cizîrê:
Rabûn hevra kirin sowbet Mem û Zînê ji kibîrê...

Te go, Xecê rabû û got: "Sîyabend, rabe, hatiye bahar...
Dengek pêra ji wêda tê, ez mam hewas û hijmekar.

Dibê: "Hekîm, hey hekîmo, dû-dermanê xwe tu hilde"...
Rabe Sîyabend, belkî hekîm bicebirîne birînê te...

Kubra Şero perweze bû li van kona, şên û dûza,
Bengî Fêrîk bû sewdeser, hilda hezar hub û mûsa,

Go: "Bistirê, Şero, bira, dilê min bû kûra êgir,
Ez têr nabim kilamê te, ku helandin berê kêvir..."

Hecîyê Cindî mehên emirê xweye dawiyê kêm xeber dida, me ew neda xeberdanê –xebere nedida. Xwera mitalada kerr û lal rûdinişt. Fêrîk jî hiz dikir kerr û lal kêleka wî rûnî û lê mêzeke...

Rokê Fêrîk helbesta xwe ya "Hecîyê Cindîra" bal wî xwend, bavê min kerr vebeşîrî...

HECÎYÊ CINDÎ RA



*Sufetê Hecîyê Cindî
ya dawiyê meha adarê,
sala 1990*

Na, dernekevim vî şehê hana,
Negerim li van sûk û meydana,
Nekevin guhê min tu deng û dew,
Nevînim bengzê kulfetê bedew.

Nixta min şêlû neke tu qirêj,
Li rex wî rûnê, mêzekim dirêj...
Sufetê wîyî helal, edilî,
Qam û qedemê kevnî ritilî-

Dapale ser min ruhê rehetiyê,
Û... xewra herim hetanî-hetê...

20.03.1990

KILAMA ÇIYANO (caz bendî ya Yê. Sardaryan, xeber yêd Fêrikê Ûsiv).

Ч И Я Н О
 Сафарван Я. Е. Сардарян, хабер сг Ферикê Ûсiv

Ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն
 Ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն
 Ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն
 Ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն
 Ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն
 Ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն
 Ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն
 Ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն
 Ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն
 Ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն ազգայնական հոգիներն

Xên ji vê kilamê, kilamek Fêrikê Ûsiv jî heye, ku xudanê xeber û mûzika wê ew bi xweye: *"Tuyî minra kilam"*, (hatiye weşandinê rojnama Rya teze), 23.01. 66.

Nava berevokên berhemên Fêrikê Ûsivda (bi sê cilda) ev helbest jî: *Evara çiyê*, Rya teze, 28.07.66 û *"Çawa hevdu tîn"*, Rya reze, 13. 10.60 nehatine weşandinê.



fotoyê F. Úsivî
dawiye, s.1997

2-ê meha mijdarê sala 2009 temam bû 75 saliya ji dayîkbûna Fêrîkê Úsiv.

Wê salê derheqa Fêrîkê Úsivda gotarên nû ketine destê min û min biryar danî wan gotara nava vê pirtûkêda bi cî bikim.

Me xwest sivta gotara Rohat Alakom kurt kira, lê ji ber ku ew nivîsara dîrokiye, me hişt.

Min maqul Rohat Alakomra nivîsî: “Navê gundê dayîka min Êngûkê bû, lê nava nivîsara weda ew gund nayê bîr anînê”.

Rohat Alakomê maqûl bersîva min da: “Di wê lîsteya sala 1889 an de navê gundê dayîka te û navê gundê Hesencano jî tune. Çima wisa bûye, ez pê nizanîm”.

NETKURD

Aktuelbûn: 2009-11-21 09:53:46

ROHAT ALAKOM

DESTANA “RIZAYÊ KURMET” ENÎNIVÎSA EZDÎYÊN QERSÊ

Dîrok û serpêhatiya kurdên êzdî li Serhedê gelek balkêş e. Di pirtûka min a li ser *Kurdên Qersê* de beşeke dirêj li ser kurdên êzdî ku li derdorê Qersê diman, hatiye nivîsîn. Di beşa pirtûkê ya bi navê *Serpêhatiya Qersê ya Kurdên Êzdî* zêdetir dîroka wan a li Qersê, berî koçkirina sala 1918an hatiye sekinîn.[1] Mîsyonerên swêdî ku di dawiya sedsala 19 û destpêka sedsala 20an de li herêma Serhedê gelek aktîv bûne, wan beşeke serpêhatiya van kurdên êzdî derbasî ser kaxiz kirine.[2] Ezdîyên Serhedê her wisa di van salên dawî de bûn mijara lêkolîneke fireh ku ji aliyê lêkoler Pîr Dîma hatiye nivîsîn.[3] Êzdîyên Serhedê li deverên Surmeli, Bazîd, Ayintap[4], Qaxizman (li aliyê Sînekê), Dîgor, Rewan û Tiflîsê her war guhartine, çawa dibêjin: “*Me du miriyên xwe li cîhekî gor nekirin!*”. Piştî serobinobûn û hilweşîna Sovyetê, kurdên êzdî vê carê li hemû cîhanê belav bûn. Li Rusyayê,

Almanyayê, Belçîka, Fransa, Awisturya, Swêd û gelek welatên mayîn îro komên êzdiyên ji Sovyeta kevn hene. Van kurdên Serhedê di nav dused salan de çar-pênc caran war guhartine, derodero bûne, wek komeke dûrwelat, derwelat yan jî bêwelat hatine nasîn. Lê belê ew wek elementeke DNA her diçin dîsa li çanda xwe, erf-edetên xwe û li koka xwe vedigerin, her wek xwe dimînin. Kakilê çanda wan neguhirbar e, winda nabe.

Gund	Mîlîyet	Mal	Mêr	Jin
Qizilqûle	Kurd	23	102	88
Susiz	Kurd	12	63	60
Bocalî	Kurd	23	103	75
Enîkoy	Kurd	13	51	51
Duzgeçît	Kurd	11	42	44
Yemençayîr	Kurd	19	75	60
Şîrînkoy	Kurd	17	72	58
Şatiroxlî	Kurd	26	113	90
Qereqela Êzdiya	Kurd	18	54	47
Siçan	Kurd	15	69	74
Yayle	Kurd	13	50	40
Qozulce	Kurd	22	91	88
Dîgora Xerebe	Kurd	20	96	96
Kosesogutlî	Kurd	24	96	95

Nîfûsê 14 gundên êzdi li herêma Qersê, angorî agahiyên sala 1889an (Karsskaya Oblast - Svod Statistiçeskix Dannix, Komîteya Îstatîskê ya Kavkaz, Tîflîs, 1889)

Di dîroka kurdên êzdi de navê bajarê Qersê ku li Serhedê dimîne, navekî naskiri ye. Ew kurdan di salên 1918an de berî ku herin Ermenîstan û Gurcistanê, li Qersê diman, li derdorê Dîgorê çend gundên wan hebûn. Di wan salên rev û bezê de hin malbatên ku canê xwe xelas kirin, derbasî Ermenîstan û Gurcistanê bûn. Bi salan li wir hêwirîn. Ji xwe re jîyaneke nû saz kirin. Bûn xweyê dîrokekê. Van kurdan paşê dîroka xwe ya li Sovyet baş qeyd kirin, derbasî ser kaxiz kirin. Tenê ew koleksiyona rojnameya Riya Teze bi serê xwe çavkaniyeke bêhempa ye, nêzikî 5000 hejmarên wê derketine. Her wisa jî gelek lêkolîn li ser jîyana wan ya Sovyet hatine nivîsîn. Lê belê tişteki balkêş e ku dîrokzan û lêkolerên kurdên Ermenîstanê di derbarê dîroka bajarê ku jê hatine, ango di derbarê bajarê Qersê, kurdên Qersê

de kê m tişt nivîsîne. Dema ku Qers di nav sînore Rûsyayê de bû (1877-1917) bi sedan lêkolîn ji aliyê rûsan hatine nivîsîn. Çawa em fêr dibin di van salan de salname û rojname bi rûsî li Qersê derketine.

Wek mînak rojnameyeke bi navê *Kars* ya heftane bi salan li Qersê der çûye. Hejmara pêşîn di sala 1883an de hatiye weşandin û heta salên 1917an her berdewam kiriye. Ev yeka tê wê wateyê ku di nav van sî salan de nêzikî 1500 hejmarên wê hatine weşandin. Hema ev rojname bi serê xwe hêjayî lêkolîneke dîrokî ya doktorayê ye. Di nav rûpelên wê de qala kurdên êzdiyên Qersê jî tê kirin. Lê belê çavkaniyên kurdî ewqas behsa vê rojnameyê nakin.



Ev sûreta, komeke kurdên êzdiyên Qersê nîşan dide, sûret berî koçkirina wan a Ermenîstanê, li herêma Qersê hatiye kişandin (F. Arakskiy, V Zakavkaze, S.-Pêterburg, 1910)

Ev çend sal in Firîda Hecî Cewarî ku li Erîvanê dimîne, bi îmkânên sînorkirî hin pirtûk amade kirine û bi tîpên latînî pêşkêşî xwendevanan kiriye.[5]

Cara pêşîn di derbarê Heciyê Cindî de (1908-1990) bi navê *Heciyê Cindî - Jîyan û Kar* xebateke bîyografîk weşand.[6] Firîda Hecî Cewarî, ji aliyê din pirtûkeke Heciyê Cindî ya folklorê bi navê *Folklor a Kurda* amade kir û dîsa li Rewanê derxist. Di vê xebata dawî de her wisa jî qasî 40 pêkenokên Mele Nesreddîn (Nesreddîn Xoce) cîh girtine ku cara pêşîn bi kurdî di vê pirtûkê de tên belav kirin. Heciyê Cindî hemû ev berhemên berî mirina xwe ji zarê gel berhev kirine.[7] Firîda Hecî Cewarî her wisa jî hemû berhemên helbestvan Fêrikê Êsiv (1934-1997) wek sê cildan amade kirin û li Rewanê weşand. Fêrikê Êsiv zêdetir wek helbestvan hatiye nasîn, lê belê her wisa jî şano, çîrok û berhemên edebî yê mayîn nivîsîne û berhemên hin nivîskarên cîhanê wergerandine kurdî.[8] Ji van sê cildan cildê yekem bi van rêzên helbestvan Fêrikê Êsiv ve dest pê dike:

*Mîna toxim direşînim pîrsêd melûl ser kaxiz
Wê pey minra guldin gelo, bigihîjin, bibin rez
Yan hêsirê kesî serda wê nebarin wek baran,
Û bêxweda wê birizin, pûçbin, herin bê deng û hes....*

Wisa tê xuyan ked û hewldayînen helbestvan di ro de, badilhewa

neçûye! Firîda Hecî Cewarî bi çapkirina van hersê cildên helbestên Fêrîkê Ûsiv (tomerî 1000 rûpel) karekî gelek baş kiriye. Her wisa jî di derbarê vî helbestvanê kurd de gelek zaniyariyên kêrhatî di nav rûpelên van sê cildan de hene. Di van pirtûkan de çend kesên ku li ser nivîskariya Fêrîkê Ûsiv hin tişt nivîsîne, wek rexne û danasîn jî cih girtine. Wek mînak Wezirê Eşo û Eskerê Boyîk li ser helbestvaniya Fêrîkê Ûsiv du nivîsên dirêj amade kirine. Ev herdu nivîsên balkêş û kêrhatî di cildê sêwem de cih girtine. Firîda Hecî Cewarî di dawiya cildê sêwem de nîşan dide ku navê Fêrîkê Ûsiv û Fêrîk Egîd Polatbekov hatine tevlihev kirin, hin helbestên Fêrîkê Ûsiv wek mînak bi şaşî û xeletî, mixabin li ser Fêrîk Egîd Polatbekov hatine hesabandin.[9]

Kal bavên Fêrîkê Ûsiv, wek Heciyê Cindî, Emînê Evdal, Cerdoyê Gêncî ji gundê Yemençayirê ne.[10] Ev gunda yek ji wan gundên Dîgora îro ku li devera Qersê dimîne, tê hesibîn. Navê bavê Fêrîk, Ûsivê Îbo, navê kalkê wî Îboyê Hemo bûye. Ji êla Sîpka ne. Dema di sala 1918an de Qers dikeve destê tirkên kurdên êzdî direvin, derbasî aliyê Ermenîstanê dibin. Şeş zarokên Îboyê Hemo hebûne: Hesên, Zozan, Çilê, Kidê, Xezal û Ûsiv. Ji wan du heb di şer de dimrin, yê din Hesên, Kidê, Ûsiv diçin Ermenîstanê û Xezal li Qersê dimîne. Çawa em dibînin Xezal, dayîka Riza ye, Rizayê ku piştî 60 salan ji Qersê tê Rewanê ji bo seredanê. Dema sala 1918an tirk êrîş kurdan dikin, mêrê Xezalê, Koroxlî dikujin, yekî bi navê Hesênê Cemaldînî bi wê re dizewice û Xezal li Qersê dimîne.



Malbateke êzdiyên Qersê ku bi treneke alikariyê ya emerîkî koçberî Ermenîstanê dike. Ev sûreta cara pêşîn di kovara navdar National Geographic Magazine de hatiye weşandin (hejmar: November /1919)

Ji wan Ûsiv jî bavê helbestvan Fêrîk e. Ji ber vê yekê jî Fêrîk bi navê Fêrîkê Ûsiv hatiye nasîn. Çawa tê zanîn lêkolêr û nivîskar Heciyê Cindî jî ji vî malbatê ye,

kurê Zozanê ye.

Di edebiyata kurdên Sovyetê de temaya Qersê hertim bala min kişandiye. Romanên ku li Ermenîstanê hatine nivîsîn bi firehî qala kurdên Qersê dikin, wek romanên Erebe Şemo, Heciyê Cindî. Lê belê di hunera helbestvaniya kurdên Sovyet de Qers û kurdên Qersê

mijareke wisa xurt nîne. Di kêmbestan de em rastî vê temayê tên. *Destana Rizayê Kurmet* ku ji aliyê Fêrikê Ûsiv hatiye nivîsîn ji ber vê yekê gelek girîng e. Ev destan li ser wî kurdê Qersî, Riza ku di sala 1978an de hatiye Rewanê, tê gotin. Fêrikê Ûsiv ev helbesta dirêj (13 rûpel) bi destan nav kiriye. Yek ji wan helbestên here balkêş, bi baweriya min ev berhem e. Fêrik, ev helbest avitiye ser kurmetê xwe yê bi navê Riza ku di sala 1978an de ji Qersê hatiye Rewanê wekî nasên xwe bibîne. Riza, belkî jî kesê yekem ku sinorê Sovyetê derbas bûye û bi hesreta dîtina xal û xarziyên xwe hatiye Ermenîstana Sovyet. Ji der vê helbestê, her wisa jî Firîda Hecî Cewarî di nameyekê de hin bîranînên xwe yên li ser vê hevdudîtina û rasthatina girîng pêşkêş dike:

“Navê gundê wî Qizilqule bû. [11] Navê xanima wî Gule bû, yeke pîrr bedew, xeberxweş bû. Dîgotin 3-4 zarokên me li Îzmirê zewicîne, mêr kirine, dûrî wan in. Gundê xwe de tenê kurdi xeber didin, lê diçine bajaran, wê demê tenê tirki xeber didin. Hema dema gihiştin Yêrêvanê, telefonê ji me re hat, paşê Fêrik pêra axivi, piştra ez û Fêrik şev rê ketin çûne hotela wan. Riza bi kiras û derpê ve derê oda xwe vekir, wî û Fêrik hev hemêz kirin, hev bernedidan. Hey yeki digo, birê min, hey yê din. Ez û Gulê jî iske-iska me bû li dora wan diçûn, dihatin. Pişt re rûniştin, îjar Fêrik go ez kê me, îjar em çûne ruyên hev. Riza di derheqa xal û xatiya ji me pirsî, Fêrik got, ew çûne ax û barê sar, bû kuriniya wî giriya. Go ax, edê, ez dereng hatim ditina xwişk û birên te, wax, wax.... Riza ji Fêrikê re got, gidi, bestê te me, min zû bigihine gund, ez herim ser mezelê wan.

Êdî berbang bû, em hatin mala bavê min, li wir jî giriyê şabûnê bûn. Fêrik bi telefonê Hemoyê birê xwe re xeber da, gotin berf zef hatiye, lê emê hema îro bi avtomobîla Vilisê bên. Hatin, êdî nivro bû, bavê min nehişt wê rojê rêkevin, sivetire pey taştê re rêketin. Berî çûyîna xwe ya Romê, Riza û Gulê dageriyan Yêrêvanê, mala bavê min man. Kurdên me ên nas û nenas dihatin ditina wan. Roja sisya em çûne hotelê, wekî Riza heq-hesavê hotele bide, piştira bi avtoyen lawikên gundê Pampê rêketinber bi bajarê Gumriyê, wekî ji wir bi tîrenê herine Qersê. Li Gumriyê, dema xatirê xwe ji hev dixwazin, Riza bi dilşewat dibêje: “Qurbana we bim, ezê dîsa bême dîtina we. De di wan salan de çûyin-hatin pîrr çetin bû”. [12]

Destana Rizayê Kurmet ku helbestvanê kurdê Sovyeta kevn, Fêrikê Ûsiv di sala 1985an de nivîsiye, helbestekî gelek bi dilşewat e

ku ser temaya sînor, hesret û mirinê ye. Di vê helbestê de xanima kurd a bi navê Xezal destê kurê xwe digre, tê ser sînor, berê xwe dide Ermenîstanê, bi sînorparêzan re dipeyîve û silavan xwîşk û birayên xwe yên ku Ermenîstanê ne, dişîne:

*Xezalê nuxiriyê daye du xwe
Hatiye xamê Delî Qazî
Û deyl sînorvan kiriye
Dûrve kîriye hewar - gazî:
“Ez Xezal im, êzdîya sipkî
Qîza İvo, xuşka Hesên, xuşka Ûsiv
Kevanîka Hesênê Cemaldînî
Sînorçî, ez bextê te me
Tu ê cabekê ji min re bînî
Hesên sax e? Ûsiv sax e? Kidê sax e?
Gelo li wan dera dikin
Pîrsa halê xweyînga xwe?”*

Ev zarokê ku dayîka wî bi destê wî digre, di vê helbestê de tê ser sînorê Tirkîye û Ermenîstanê, ev Rizayê ku bi rastî di sala 1978an de hatiye Ermensîtanê bi xwe ye.

Di beşeke vê destanê de çawa em dibînin Riza diçe goristana gundê Pampê, li wir gorên xal û xatiyan zîyaret dike û hinek xweliya ser gorê hildide wekî paşê bibe Qersê, bavêje ser gora diya xwe Xezalê, Xezala ku “Ax û kesr dilda mayî”...

*Tevî xizm û xûnavê gund,
Xwey-xûnavê dereng hatî
Diçe pala çiyayê bilind
Ser mezelê xal û xatî.*

*Û ew mêrê musulmaniyê
Dîné xweda zikirî zor
Hiltîne bo xatirê xala
Tasa Sultan Êzîdê sor.*

*Çenge xweliya mezelê wan
Û mezelê Kîda xatî,
Dike nava destmala al
Bi tiberkî, tulizmetî.*

*Wekî bibe here wira
Bireşîne bi şîn-şahî,*

*Ser mezêlê xuşka wane
Ax û keser dilda mayî.*

Bavê helbestvan, Ûsiv, vê carê gazî kurê xwe Hemo dike û bi hevra berê xwe didin welatê kal û bavan, aliyê Dîgorê, xwîşka xwe Xezalê bi bîr tînin: “*Kar-xezala quntara çîya*”

*Hemo, lawo Ûsiv dibê
Mirin mayîn aliyê Xwedê
Lê ji aliyê Qersê, Qulpê
Dîgor şêne wek destê dê.
Hergê Xwedê hunermezî
Nekirebe para gorê
Ser-beratê xweyînga min
Wê kivş bibe li Dîgorê.*

Helbestvan Fêrîkê Ûsiv di dawîya destana xwe de pêşnîyarekê jî, ji kurmetê xwe re tîne û hêvî dike ku Riza, keçeke van kurdên êzdfî li Ermenîstanê ji kurekî xwe re bixwaze:

*Tevî bira-beledêd xwe
Bigere cî-warê xwestî,
Ji bona ewledê xwe
Nîşan bike qîzek êzdfî...*

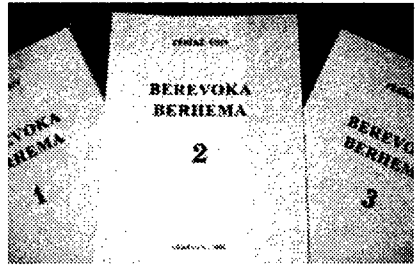
Di dawîya destanê de em dibînin ku Riza êdfî ji Rewanê derbasî Qersê bûye. Çend sal şunda xebereke nebixêrê dighêje Rewanê û tê gotin ku Riza çûye dilovaniya xwe. Him di dawîya destana bi navê *Rizayê Kurmet*, him di nameya Firîda Hecî Cewarî de em fêr dibin ku Riza ji ber nexweşîke giran, wefat kiriye.[13] Careke din êdfî rîya wî berbi Rewanê nakeve. Lê belê şik û guman li ser mirina wî di vê helbesta Fêrîkê Ûsiv de her berdewam e: “*Kî dizane..hesibandin çawa cesûs*”.[14] Him seredana Riza, him jî destana *Rizayê Kurmet* bi dîtina min ji her alî ve gelek balkêş e. Riza, belkî jî kesê yekem bûye ku di van salan de çûye Rewanê bona zarokên xal û xatiya xwe dibîne. Ji aliyê dîrokî de jî ev bûyer, nûçeyeke balkêş û hewaskar pêk tîne.

Fêrîkê Ûsiv di helbesteke xwe ya din bi navê *Çîya-Banî* de jî berê xwe dide Qersê yan jî berê şivan Îsa dizvirîne wî alî: “*Şivdar tûj kir aliyê Qersê*”. Çawa di vê helbestê de xuya dibe Qersa vî şivanî, ji Pampa helbestvan zêdetir şirîntir e (Pamp: gundê Fêrîkê Ûsiv li Ermenîstanê): ...

Wê derê bû, birê apo
Wekiland wî careke din
Paşê hizing hatê û got
“Şam şekire, weten şîrîn”.
Ez şaşmayî ber xwe ketim
Wekî dewsa Pampa bikir
Apê Îsa gundekî din
Hesaw dikir “Şam û Şekir”.[15]

Pampa ku li quntara çîyayê Qemer dax dimîne, gundê helbestvan Fêrîkê Ûsiv bû. Wî, gelek salên xwe li wir derbas kir.[16] Li ser gundê

Pampê her wisa jî Wezîrê Eşo pirtûkek nivîsiye, ev cara pêşîn e ku gundekî kurd li Ermenîstanê dibe mijara pirtûkekê. [17] Fêrîkê Ûsiv, temaya welatevîniyê di gelek helbestên xwe de kiriye mijareke bingehîn. Di helbesta bi navê *Kurdistan* de welatê xwe yê ku bi salan jê dûrmayî wek “*Dîya min dûr-derayî*” dinavîne û dide



Bergên hemû berhemên Fêrîkê Ûsiv

nasîn.[18] Di helbestên wî de em her wisa jî enînivîsa kurdên êzdî dixwînin, enînivîseke ku ji sirgûnê, dûrwelatîyê û koçberîyê pêk tê. Ew dilê xwe ji koçberan re, xerîb û bêstaran re dike hêlîn:

Qulingno, hey wax, hûn çûn
Êwir nebûn vî meskenî
Dilkê min we re hêlîn
We nehat lê danenî.[19]

Ev rêzên bi dilşkestî her wisa dişa serpêhatiya *Rizayê Kurmet* tîne bîra me. Piştî mirina Riza, êdî tu deng û behs ji aliyê Qersê nayên. Ev sînore bedbîn bi salan hemû têkiliyên mirovan diqetîne. Bi kurtahî çawa em dibînin temayên wek sînor, koçberî, mirin û tunebûn li vî welatê Serhedê ketine zikê hev, gazî hev dikin.

[1] Rohat Alakom, *Kars Kürtleri*, Avesta, 2009, rûp.405-443.

[2] Rohat Alakom, *Mîsyonerên swêdî li Serhedê (1898-1921)*, Nefel (2/3 2008).

[3] Dimitriy Pirbarî, *Ezdîyên Serhedê* (bi rûsî), Tiflis-Moskova, 2008.

[4] Berê li aliyê Eleşgirtê, li nehiya Ayintapê (Întap) kurdên êzdî diman. Li devera Tutaxê re carina Ayintap digotin. Têkiliya vî navê kevn, bi navê wî bajarê mezin ê Tirkîyê, (Gazî)antepa froyîn re qet tune ye.

[5] Firîda Hecî Cewarî, keça Heciyê Cindî û xanima helbestvan Fêrikê Ûsiv e.

[6] Firîda Hecî Cewarî, *Heciyê Cindî – Jîyan û Kar*, 2003, Yêrêvan (Çapa duwem, 2007).

[7] Heciyê Cindî, *Folklorê Kurda*, 2009, Yêrêvan. Amadekar: Firîda Hecî Cewarî.

[8] Fêrikê Ûsiv, *Berevoka Berhema*, cild I (2008), cild II (2008), cild III (2009), Yêrêvan.

[9] Angorî Firîda Hecî Cewarî, ev tevlihevî di Antolojiya Edebiyata Kurdî ku ji aliyê Mehmed Uzun de di sala 2003an de weşyaye, çih girtine. Fêrikê Ûsiv, *Berevoka Berhema*, cild III (2009), Yêrêvan, rûp.342.

[10] Rohat Alakom, *Rojek li gundê Heciyê Cindî Yemençayirê*, Netkurd (22/9 2008).

[11] Gundê Qizilqûlê, gundekî Dîgorê ye, ev gund her wisa ji gundê malbata Casimê Celîl tê nasîn. Berî sala 1918an gundekî kurdên êzdî bû.

[12] Nameya Firîda Hecî Cewarî ya bi 12/11 2009 terîxî.

[13] Di derbarê sala hatina Riza û sala wefatbûna wî de Firîda Hecî Cewarî wiha dibêje: "*Min sala hatina Riza di cilda I ya Berevoka Berhema Fêrikê Ûsiv de nivisiye 1979, lê belê ser fotoya Riza de bavê min nivisiye wekî, Riza 1978an de hatiye Yêrêvanê, ev agahiya dawî rast e. Piştî çend mehan, ez divê me payîza ya sala 1980 an doxtirekî tirk ser kaxezekî morkiri nivisi bû, wekî Riza wefat kiriye*" (Nameya Firîda Hecî Cewarî ya bi 12/11 2009 terîxî).

[14] Fêrikê Ûsiv, *Berevoka Berhema*, cild III, 2009, rûp.84.

[15] Fêrikê Ûsiv, *Berevoka Berhema*, cild II, 2008, rûp.225.

[16] Fêrikê Ûsiv, *Pampa Min*, Yêrêvan, 2009. Di vê berevokê de hin helbestên Fêrikê Ûsiv çih girtine. Berevok ji bo zarokan hatiye amade kirin.

[17] Wezîrê Eşo, *Pamp-Sîpan*, 1986, Yêrêvan. Angorî Wezîrê Eşo, du Pamp hene: *Pampa Kurdî* (Kirdî Pamp) û *Pampa Ermenî* (Hayî Pamp). Di dema Sovyetê de navê Pampê kirine "Sîpan". Angorî Wezîrê Eşo, gotina Pamp ji navê çemekî tê.

[18] Fêrikê Ûsiv, *Berevoka Berhema*, cild III, 2009, rûp.158.

[19] Fêrikê Ûsiv, *Berevoka Berhema*, cild III, 2009, rûp.154.

PERWÎZ CÎHANÎ

MÎRÊ HOZANAN FÊRÎKÊ ÛSIV

Herçend ku heval û hogirên Fêrikê Ûsiv yên şîrhelal hêjayan: Wezîrê Eşo, Eskerê Boyîk, Çerkezê Reş û zindebîr Şakiroyê Miho û yên mayîn li bara berhem û jîyan û xû û xideyên Fêrikê Ûsiv da bi hûrgilî nivîsîne û li wê barê da tiştek ji dîtir nivîskar û vekoleran ra nehîştine, û çendîn gotar li ser wî û berhemên wî nivîsîne, lê muxabin

dîsan jî wisan ku pêdivî be, me Kurdan Fêrikê Ûsiv baş nas nekirîye. Fêrikê Ûsiv herçend ku li nava kurdên Elegezê bi taybetî û li nava kurdên Sovêtistana berê da bi giştî, hozanekî naskirî û hezkirî bûye, lê rewşa welatê me yê dagîrbûyî û bindestiya gel, bûne hegera wê hindê, ku ew helbestvanê hêja û bîrhingêv û xeberxweş û durnas li pişt perdeya sînoran da dûr ji agahîya pişka zore gelê xwe li tarîfî, xerîbî û bêdengiyê da bimîne. Lê di gel wê hindê dîsan jî gava ku mirov helbestên wî dixûne û wan durr û gewherên nayab bi çav dibîne, mirov mat û zendegirtî dimîne, û ji xwe dipirse; gelo çima evî helbestvanî li cihanê da deng venedaye. Dibe ku ji bilî bindestiya gel û dagîrbûna welatê wî hindek ho û hegerên dî yên vê bêdengiyê jî hebin. Bi dîtina min yek ji hegerên sereke ku nehîştiye Fêrik hindî zanîn û karîna xwe, hindî pileya helbestên xwe bête nasîn û nasandinê, ew bûye, ku Fêrik hozanekî rastbêj û durustgo bûye. Ew mirovekî devdoşab, zimanlûs û misder nebûye. Ew ne xoşxwanê hêza serdest û desthelt bûye. Bi gotina wî bixwe ewî durra helbestên xwe wekî hestiyar navîtiye ber seyên dir, lema ew wisan nenaskirî û bêdeng maye:

*Mêrxasiya te heqiyê
Ku te şîera xwe durr
Nekir hestûyê destpiyê
Kelbêd xayîn û dirr*

Fêrik li vê helbestê da nîşan dide ku mêranîya helbestvan ewe ku helbesta xwe ya wekî durr û gewheran, neke hestiyên li nav des û piyên seyên dirr û har da. Mebesta wî ji seyên dirr û har, hêza serdest û zorbêj û zordaran e. Tenê ev benda helbesta wî têra wê hindê heye, ku desthilatdar ewî li bêdengî û nenasînê da ragre û li nav sînorên xwe da qelebend bike û sansorê dane ser. Lê tav herdem li pişt ewran da namîne. Rojekê bê ku tava wêjeyê, ewrên reş û tarî yên sansorê biçirrine û tîrêjên xwe pêşkêşî mirovanîyê bike.

Ezê li vê gotarê da têbikoşim ku bi berçavka toreyî li çend helbestên Fêrikê Ûsiv mêze kim û wana angorî zanîn û karîna û pêşiyana xwe hilsengînim û binirxînim. Ez dibêjim ezê li çend helbestên wî mêze bikim, lewra ku şiroveya hemû berhem û şûnewarên wî karê mirovekî tenê nîne û pêdivî bi civatek ji lêvekol, wêjenas, zimanzan, torevan, peyvnas, rewannas, civaknas û bi kurtî durnasên mirovanîyê yên pispor heye, da ku bi mehan li ser berhemên wî bixebitin û wan durr û

gewherên bîr û hizrên hozanê me yî gorrbihîşt, hozanê xerîbîyê, durra li dest nezanan ji xwendevanên kurdî ra şirove bikin. Ez li ser wê bawerême; her kesê ku bixwaze li gel zarave, tore, urf, edet, rê û rism, rabûn û rûniştin û jîyana kurdên me yên Sovyêtistana berê nasiyar bibe, debê ku berhem û şûnewarên Fêrikê Ûsiv bixûne û bi rêka wan Kurdên me yên Qafqaziyayê bi başî binase. Lew ra ku Fêrik li ser gelek tiştan nivîsiye. Ew siwarê qelema xwe ya serkêş lê rewanro û aza bûye û li hemû waran geryaye û ji her kanîyek ji kaniyên wan waran mistek ava helal û zelal vexwariye û serî li hemû qunc û kuj û rexên deb û resm û urf û edetên gel daye û bi tûrkê dagirtî li kaxezê zivirriye. Fêrik li ser evîne, li ser şîn û girînê, li ser reşgirêdanê, li ser jinê, li ser şivanî, berxvanî, rêncberî, gundîtî, koçertî û kurdîtîyê û bi giştî li ser hemû kar û barên jîna rojane ya kurdewarî, helbestên balkêş nivîsiye. Bêhna gundîtî, koçertî û kurdîtîyê ji tek tekê helbestên wî tê. Mirov bi xwendina helbestên wî ra agadar dibe, ku du tişt li jîyana wî da pîrr girîngin; evîn û nivîsîn. Lê ew berê evîndare, paşê hozan û nivîskar. Ew vêzarê bajar û sûkan, evîndarê siruşt û keç û bûkan, bengiyê çil û çîyan, sewdaserê deşt û banîyan, tîhnîyê avêd kanîyan, hijmekarê gelî û geboz û zozan û berkozên welatê xwe ye.

Eger mamosta Hêmin Mukuriyanî bêje:

*“Aşiqî çavî kejal û gerdenî pîrrxal im
Aşiqî kêv û telan û benden û berdîm emin”*

Lê Fêrikê Ûsiv hen evîndarê çavbelke û bisk xelekane, hem jî evîndarê çil û çîya û gedûk û mêrg û çîmenên kesk û şîn û çîyayên serkevere welatê xwe ye. Ez li vê barê da nimûneyan nahînim. Dîwanên helbestên wî gowayên vê gotinê ne.

Fêrik li evîna xwe da rastbêj û durustkare. Ne xwe dixapîne û ne hevalê xwe dilêpîne. Ew li evîne da bêbak û bêperwa ye û ji kesî natirdse û ji kewneşopan napirse û evîndariya xwe bi aşkeretî radigehîne û heylo naziktirîn sir û razên xwe yên taybetî û kesinîyê jî ji xwendevanên helbestên xwe ra servedike. Eve pileya here bilinde çalakî û bêbakîyê ye. Fêrikê Ûsiv hozanekî netirs û bêbak û bêperwa û xeberxoş û zarşirîn û qîsezan e. Ew hind serbeste, her çî ya ku dilê wî dixwaze dibêje. Ew derewan ne li dilê xwe, ne jî li xwendevanên helbestên xwe dike. Ew li rastbêjîyê da talaşa xwe ji felekê jî nagre. Ew li çî dem û çîyan da xwe sansor nake. Fêrik baş zanîye, ku xwesansorî belayek mezin e ji helbestvan û nivîskaran ra. Lewra eger nivîskar, yan hozanek li ber ho û

hegerên civakî, ramiyarî, dînî, yan her hegerek di xwe sansor bike, êdî nikare ya dilê xwe bêje. Êdî nikare bi dilê xwe ra bi rastî û durustî bijî. Xwesansorî mezintirîn aşîte ku li ser hest û nestên lozan û nivîskaran da tê, lê xweşbextane ew aşîta reş li ser Fêrîk da hehafiye.

Helbestên wî hemû jî xweşik û nazik û rindik û ruhsivk in. Ji bilî bedewî, xweşikî û rewanî û şeweya taybete raçînîna van helbestan, hebûna bi sedan peyvên kurmançî yên resen, bi sedan peyvên ku li hîç ferhengê kurdî da nehatine berev kirinê jî, serratîyeke di didin helbestên Fêrîk. Yek ji erkên sereke yên nivîskar û hozanan parastina peyvên resen û afirandina peyv û hevbend û biwêjên nû li gorekî rêziman û rîşalnasîya zimanî ye. Fêrîk li vî warî da jî gavên pîr bilind havîtine:

Pîgar, nîvekar, zevzevk, xûnkelk, talaş, pejal, xêv, xiringêle, genefis, dilhavêj, dinêdûr, rûrij... û bi dehan peyvên di.

Eger mirov bi pîvaneya helbestnasîyê li helbestên wî mêze bike, mirov dibîne ku pişka zor jî helbestên wî li bara qalib, wate form û wêneya helbestê da mesnewî, çarpare* û hindek jî bi şeweya serbest hatine vehûnanê. Li çarpare û mesnewîyan da ew pîr caran kêş û paşbandan raçav dike û diparêze, lê hindek caran serbestîyê dide wan û wana bêy kêş û paşband raberî xwendevanan dike. Paşband wate qaffiyeyên helbestên wî hemû jî xomalîne û diwekin paşband û hevhanîna istiran û kilamên kurdî.

Fêrîkê Ûsiv helqe û pira nîveka helbestvanên kilasîk û yên nûjen e. Helbestên wî bi qalib û wêneyên xwe yên rûveyî bi tewna xwe va kilasîk, lê li hûnan û badan, rîstin û vehîstin, raçînîn û daçînîn, rahîştin û dahîştin, û lêkirin û nexş û nîgar û nitirandinê da, li ziman û wênesazî û cuwankariyên toreyî da nû ne.

Min bihîstîye ku dengê wî pîr bi şewat bûye, lê ez nizanîm gelo Fêrîk wênekêş jî bûye, yan na. Lê ew li wênesazîyên toreyî da bi rastî wênekêşekî qerrah û kara û şîya ye. Ew li helbestên xwe da wisan pesna suruştê dide, wisan rewşa suruştê dinitirîne û şirove dike, mirov dibêje qey, hema rastî mirov helbestekê naxûne, belkû tabloyek wênekêşkirî mêze dike û bi çav dibîne. Lê hindek caran Fêrîk jî wê jî zêdetir diçe û tablo na, lê filmekê raberî xwendevanên helbestên xwe dike. Ev çêşîten helbestên wî bi rastî jî zindîne. Mirov xwe di nav wan da dibîne. Me hemûyê gelek caran qulibîna tavê dîtîye, lê qulibîna tavê li derçe ya çavên Fêrîkê Ûsiv da bi currekî di ye. Ew ewê bi currekî di dibîne. Kerem kin evê helbesta Fêrîk mêze bikin:

*Esrê mînanî dayîka dergûş
Şemsê nûr daye milê xwe diçe
Tevna kerasîyê hêşîne hermûş
Sînorê çîyêva berjêr radiçe.*

*Ba difîtîne qaydekî yekhang
Nêktara gula dalêse nevsek
Tîrinca royê kirîye dolîdank
Xwe tê da dikilê çivîka zevzevk...*

Em li van herdu bendên helbesta Fêrîk da çendîn tabloyên zindî dibînin. Ewî pêş da danê berîêvarê wekandîye dayikekê û tav jî wekandîye zarokek xweşik û nûranî ku “esrê” ew daye milê xwe û diçe.

Peyva herî balkêş li vê wênesazî yê da, peyva çûyîn e. Li vê peyvê da hejîyan û livîyan û canpêdanek heye û mirov bi çûyîna wê dayîkê ra bi çûyîna dem û gavan û danê rojê agadar dibe. Evê çûyîne kesayetîpêdan a (personification) helbestê tekûz kirîye.

Ji bilî wê hindê peyva “Şems”, pîrozîyên dîne Êzdîtîyê jî tîne hişê mirov û mirov agadar dibe, ku Hozan xudanê bîr û bawerîyek taybet e.

Li dû çûyîna esrê wate berîêvarê, û berebere avabûna rojê ra sî dadigerre û ew sî pêş da li bintar û qontarên çîyan ra dest pê dibe û hindî ku tav ber bi ava diçe, ew sî jî berebere dirêjtir dibe û berjêr tê. Lê Fêrîk nabêje sî ber bi jêr dirêj bû. Ew wê berjêrbûna sîyê ra dibêje berjêr radiçe û bi peyva raçînîne raçandina tewna wê mafûra hermûş tekûz dike.

Bi gotinekê dî hozanê me, ewê sî û kerasîya berî êvarê diwekîne tewnek armûşê şîn, ku ew tewn ji sînorê çîya berebere ber bi jêr tê raçandinê.

Li benda duyem da, ewî givîna bayê wekandîye fitîna mirovekî demsaz û bêxem ku bi yek ahengê istiranekê dibêje, yan awazekî difîtîne û bi nefsekî û dilbijokî şîre û eşqera gulan dialêse.

Li dû ra ew tîrêja tavê diwekîne hêzûnk û dolîdankekê û firrîna cûcikekê ku bi çîveçîv li ber tîrêjên tavê sermestane li hewa ba dibe jî, diwekêne wê hindê ku çivîk xwe li hêlikana tîrêjên tavê da dikilê.

Ew li helbesta payîza dereng da weha can dide bistî û çopên gul û kerengan yên behî û hişkbûyî:

*Heyamek heye, payîza dereng
Beta vedîbin kulîlk û kereng
Dewsê çend çopê gewre qudûmsist
Guhê hevdu da dikin pistepist*

*Nizam derheqa bayê harî dîn,
Wekî talan kir rewşa wan rengîn
Yanê derheqa wê mija nêzîk,
wekî serê çîyê lev dibe gizîk.*

Li vê helbestê da çawa ku min li jorê nivîsî, hozan ruh û can dide bistî û çopên gul û kerengan yên hişk û hola. Ew hej û liva wan bistîyên hişk li ber bayê û dengê hejîyana wan diwekîne pistepista mirovan. Mirovên ku li tirsza zordar û serdest û dagîrkeran nikare êşkere û bi dengê bilind biaxive, lê derdê dilê xwe dizîva û bi pistepist li guhê heval û hevderdê xwe da dibêje.

Ew givegiva bayê sar û har diwekîne nîrîna zalimekî zordarî tajank li dest, û bistîyên reçe rût jî diwekîne bindest û tepeserên dagîrbûyî û rût û tût bê berg û bê kiras, ku reng û berg û kirasên wan, xweşî û geşî û şênî û şayî û serbestîya wan ji layê wî dagîrkerî va hatiye talan kirinê.

Ew mija ku tê çîyê jî dagîr dike, leşkerekî dagîrkere ku li war û welatê gul û sosina hewilîye û li ser serê çîyê bûye gizîk û li çîyê alîyaye.

Di vê helbestê da çend tiştên balkêş hene. Yek ewe ku çend kesên bêdesthelat ku rewşa wan ya rengîn hatiye talan kîrnê û milk û mal û war û welatê wan hatiye dagîrkinê, lê li ser da jî evên zorlêbûyî li tirsza zordarên dagîrker da nikarin dengê xwe bilind bikin û pênexoşîya xwe li dijî wan dagîrkeran ragehînin, belkû ji ber zordarî û çavsorîya dagîrkeran dizîva û bi tirs û lîz li guhên hevdu da dikin pistepist.

Bi şiroveya vê helbestê rewşa Kurdîstana dagîrbûyî û kurdên bindest û bêdesthelat û tepeser, kurdên ku rewşa wan ya rengîn hatiye talankirinê û ji tirsza dagîrkeran nikarin biaxivin jî, tê ber çavê mirovî.

Ew li helbesta xwe ya bi navê Çîya banî da, hunera xwe ya wênenigarî (îmaj) û kesayetîpêdanê (personification) digehîne radeyek pir bilind. Ji wan hemû tabloyên rengareng û filmana ezê tenê bendekê wek nimûne bînim:

*Gêdûka wek piştta devê
Xanê dikir ter û temîz
Daketibû ser neqevê
Şiverya gewr mîna werîs*

Fêrik li vê helbestê da gêdûka çîya wekandîye piştta hêştîrekî û

şiverêya gewr ku li neqeba çiyê ra derbas dibe jî wekandîye werfisekî ku barê hêştirê pê hatîye şidandin û li ser newqa hêştirê ra derbas dibe. Peyva neqev hem neqeva çiyê û hem jî newqa devê fîne hişê mirovî.

Gava ku mirov helbestên Fêrîk dixûne, mirov dibîne ku Fêrîk ne tenê li rêka xwendin û nasîyarîya toreya cîhanî da bûye somekarê derfîyaya toreyê, belkû helbestvanî li zatê wî da, li nav gîyanê wî da pêra hatîye cîhanê û li nav hiş û hedamê wî da perrvedaye. Helbestên wî wekî ereb dibêjin: “sehl û mumteni” in. Wate li rûva mirov we seh dike, ku sade û sakarin û mirov dikare wekî wan biafirîne, lê gava ku yek bixwaze helbestek wisan binivîse, yan yê nikaribe, yan jî yê gelek zehmetfîyan bikişîne.

Helbesta wî ya bi navê ser mezêlê dîya min jî yek ji helbestên wî yên balkêşin. Hozan diçe ser mezarê dîya xwe û dibîne, ku gulek xweşik li ser gorinê hêşîn bûye. Bi dîtina wê gulê helbestekê dinivîse û dibêje dilê dîya min hind germ û nazik bû, ku ewî dilî du gul pêşkêşî civatê kirin, yek gula li ser gorina wê, yek jî ez ku gula civata xweme.

Yek ji hunerên Fêrîk rewanbêjî û rewannivîsî ye. Ew wek hozanekî payebilind û pispör, bi hostatîyek tam, lê wisan sade û sakar û rewan dinivîse, ku hem gundîyekî nexwendewar û bêsewad û hem jî akademisyenekî helbestevîn lezzetê ji helbestên wî dibînin. Ew bi zimanê gundîyê xwe, bi zimanê şivan û gavan û rênçberan ji akademîsyenan ra dinivîse.

Hindek çaran ew ji mijarek sade û bêwate cîhanek pirr ji felsefe û pirs û pirsîyaran diafirîne. Me hemûyan li jîyana xwe da, bi taybetî li jîyana gundîyên Kurdistanê da dîtîye, ku kalemêrên gund li ber dîwaran rûdinên û ji hev ra xeber didin. Fêrîkê Ûsiv ji vê rûniştin û axiftinê helbestek weha felsefî diafirîne:

***Kala ber dîwêr, serêd xweye sîs
Dane ber rema teva derengî,
Dadigerrînin rojêd xwe ezîz
Bi şinga şinga tîzbîyê rengrengî***

***Çiqas bedewî şîrinî dînya
Dixwezîm bijîm hetanî hetê
Eşqê te bi istîran dişxulim dînya
Û emrê min usa ser hevdu da tê.***

Fêrîkê Ûsiv suruştê û bedewetîya wê baş nas dike. Ew bi dûrbînî û kûrbînfîyek hozanane li hemû tiştî dinihêre û bêtune û sade li ber çi

tiştî ra derbas nabe. Ew dengê ku mirovekî sade nabihê, ew dibihê, ew rengê ku mirovên asayî nabînin, ew dibîne. Dîmenek ku li ber çavên mirovekî sade, asayî ye, ji hiş û hedam û hest û mejiyê Fêrîk ra dibe mijarek toreyî ye pirr girîng û bilind.

Fêrîk hozanekî gelêrî, nîştimanperwer, mirovevîn, suruştparêz û têgihêştî ye. Herçend ku Fêrîk li Ermenistanê da jîyaye û bi fêrmî û dîwanî Ermenistan welatê wî ye, lê ew herdem hesta xerîbî û dîrwelatîyê dike. Mirov vê hesta dîrwelatîyê li tek tekî helbestên wî da dibîne. Ew hind li hesreta welatê kal û bavan da, li hesreta dîtina Kurdistanê da ye, ku nalînê wî dilê kevîr û kuçikan jî diavîne. Dîtina Kurdistanê ji wî ra dibe kul û kederek mezin. Ew dizane ku ji wî ra li hev nayê ku here Kurdistanê û welatê xwe dîr ji destê qîlêrîne dagîrkeran û dîr ji hêza xofiroşan zîyaret bike, lê dibêjî qey niqîtîye dilê wî ku kurrê wî Zoro yê li dewsa wî da herre Kurdistanê. Lewra ew binê pîyên kurrê xwe ku dê paşê herre Kurdistanê û li axa Kurdistanê bikeve, maç dike. Eva pileya here bilinde xwezîk û hesretê ye, ku ji kûranîya dilekî birîn û evîndar derdikeve.

Fêrîk li dijî hemû sînoran e. Li dijî sînorên destkir e. sînorên ku welatê wî perçeperçeyî kirine. Sînorên ku destên çîya û zozanên welatê wî ji hev qetadine. Lê ew sînorên ku dîn, mesev, civak û kewneşopan li nav mirovan da afirandine, ji sînorên dewlet û hukûmetan xerabtir dibîne.

Fêrîk netenê suruşvan û axarparêz û welatevîne. Ne tenê haya wî ji mafê mirovan, belkî haya wî ji mafê lawir û hemû gîyanliberan heye û dijî mirovên heywanxor derdikeve. Dema ku kelokek li rex varik û mirîşkan perrên xwe yê sipî çîl li hev dide û bang dide, bangdana wî hestek hozanane û taybetî li dilê Fêrîk da diafirîne û Fêrîk weha dibêje:

*Ax çi şerm e, çi eyb
Em bê xof û bê xem
Van ruhberê rindik
Dikujin û dixwen...*

Li helbestek dî da, ew li dijî jinka ku tirranên xwe bi mêrê xwe dike, ku nikare pezekî serjê ke, weha dinivîse:

*Jinka dawdêre
Qerfa mêr dike
Ku mêr nawêre
Pêz şerjê bike*

*Ji ku fem bike
Jinka dawdêre
Ku bi rema xwe
Mêr hema mêre.*

Fêrîk ne tenê helbestvanekî dilnazîk û hestiyare, ew dûr hingêv û paşerojbîn e jî. Tu dibêjî qey niqîtîye dilê wî dê rojekê bînanî roja îro, çawa li Kurdistana jêrîn, çîyayên Kurdistanê dê bêy şivan û kurmanc û kerî bimîne. Ew dibêje hînga çawa pismamekî min bimre, ezê rûnê m û li ser çîyayê bê kurmanc û kerî bigirîm:

*Bigerrim ezê ser kanîya
Çîyayê bê kurmanc û kerî
Û bigrîm ser van çîya banîya
Çawa ser pismamêd mirî.*

Fêrîk jî bînanî Xanî pê hesîyaye ku kes qedrê qelema wî nizane û wekî Xanî dinale û lê ne bi zimanê Xanî belkû bi zimanê gundî yê welatê xwe weha dibêje:

*Ax çi şerme, çi êş :
Êl û alema te,
Nagre qasî qurêş
Qedrê qelema te.*

Fêrîk ne tenê hozan, belkû ew wergêr û folklorzanekî qerrah e jî. Dema ku mirov wergerrên wî dixûne, heta mirov li serdêr û bindêrên nivîsaran nenêrre, mirov nizane ku ew nivîsara ji zimanekî dî hatîye wergerrandinê. Dîna xwe bidenê ka çawa ruhê kurdîniyê kirîye ber vê helbesta ney kurdî da :

*Ber bera şîn hebû malek
Wir da diman pîr û kalek
Kalê berê masî digirt
Pîrê mal da teşî dirist...*

Ji bilî wergerrandinê toreyê bîhanî, Fêrîk çendîn çîrok û efsaneyên kurdî jî vejandîye. Yek ji wan xewna Mirmih şahkarek ji toreyê gelîrîye, ku Fêrîkî bi hostatî bi peyvên resen û nexş û nîgarên hozanane ew nûjen kirîye. Di wê efsaneya balkêş da Fêrîkî bi hostatîyek tam ew wisan vejandîye ku xwendevan xwe li nîveka du cîhanên kewin û teze da dibîne. Peyv û xemilandin û nitirandin nû ne, lê dîsan jî bêhna

toreya zarkî ji wê difûrre. Ew efsane weha dest pê dibe:

*Mîrmih rabû ber mirinê
Û bû terkeseî dinê
Go „Ez herrim wî welatî
Mirin tobe û lê qatî...*

Herçend ku helbestên Fêrîk pir xweş û dilkeşin, lê hindek peyvên îşkêstî û neresen jî wekî bijarê (alaxê) xwe avîtine nav baxçê helbestên wî. Peyvên wekî: qend û bend, li cîhê qeyd û bend da, îsaf li cîhê însaf, îsanet li cîhê îsanîyet, hevsûd li cîhê hesûd, heqmaq li cîhê ehmeq û gelekên dî. Lê çawa ku min li jorê jî nivîsî, Fêrîk bi zimanê gundîyê xwe, bi zimanê şivan û gavan û rêncherên welatê xwe dinivîse. Ev peyvên ku min nimûne anîn gundîyên wî herwisan wan peyvana bi kar dibin û ew hinda ji karên Fêrîk ra qet nabin kêmasî.

Bi giştî jî çawa ku Fêrîk ji Eskerê Boyîk ra gotîye, hema rastî jî ewî baxçeyekî wisan rengareng çandîye, ku çi şexte û ba û bagerên rojgarê nikarin gul û sosin û nêngiz û beybûnên wî baxçeyî biçilmisînin. Ta kurdek tenê jî li ser rûyê vê cîhanê hebe, Fêrîk jî dê her hebe.

* Çarpare curek ji helbestane ku ji çar nivmalkan pêk tê. Ew li rûva wekî çarîneyanin, lê li bara kêş û paşbendê da wekî çarîneyan nîne. Ji bilî wê hindê ku kêşa çarîneyan û ya çarpareyan ne wekî hevin, paşbendên wan jî binanî hev nînin. Li çarîneyan da nivmalkên yek, du, û çar debê bêgotin li hev bîn û nivmalka sêyem da hozan serbeste, ku ewê jî li hersê nivmalkê dî li hev bîne, yan na. Lê li çarpareyan da nivmalkên yekem û sêyem li hev tîn û nivmalkên duyem û çarem jî debê li hev werin.

Çarîne = 1, 2, 4 li hev tîn, 3 serbeste.

Çarpare = 1, 3 li hev tîn, 2 û 4 jî li hev.

**BAJARÊ ZÜRICHÊ
AVESTA, s. 2009**

NAVEROK

Wezîrê Eşo – Pêşgotin	5
Salên 20-î yên sedsala 20-î.....	11
Salên 30-î.....	14
Salên 40-î.....	27
Derheqa Cerdoyê Gêncoda	32
Xezal	36
Pêla duda	39
Salên 50-î.....	40
Bal Îsahakyan	41
Salên 60-î.....	45
Salên 70-î.....	48
Salên 80-î.....	50
Hatina Riza	50
“Tu bi van çîroka ebûra xwe dikî?”	54
Salên 90-î.....	57
Hecîyê Cindî hatiye rewakirinê	58
Sala 1998-a.....	59
Sala 2008 ya 100 saliya ji dayîkbûyîna Hecîyê Cindî	
Sêsiya zaniyariyê li Yêrêvanê.....	59
Civîna Enstîtuya kurdî ya Parîsê	60
Ez çûbûme Kurdistanê.....	60
Konfêrans li ser Hecîyê Cindî (Duhok).....	65
Bi mûnesebeta 100 saliya Hecîyê Cindî ev pirtûk hatine weşandinê .	67
Gotarên ku bi mûnesebeta 100 saliyê çapûbne (bi kurtebirî)	
Vasîlyêva, Mûsaêlyan – Bona bîranîna zanyarê	
kurd yê mezin.....	68
N. Hovhanîsyan –Meznayê kurdzaniyê	69
S. Harûtyûnyan - Emekdarê zargotina kurdayî mezin	70
W. Eşo - Mezinayê xudanê keda mezin.....	70
Dotên Hecîyê Cindî	
Doktor Firîca Hecî Cewarî	72
Firîda Hecî Cewarî	75
Zîna Hecî Cewarî.....	95

Doktor Nûra Hecî Cewarî derheqa xweda.....	96
Naza Hecî Cewarî.....	103
Eskerê Boyîk – Pîreka Hecîyê Cindî çû ser dilovaniya xwe	104
Derheqa Çerkezê Reşda.....	105
Wezîrê Eşo – Çend nêrîn û bîranîn ser Hecîyê Cindî	
H. Cindî meremê jiyana xwe di nava xizmetkirina	
himberî çanda kurdî da didît.....	110
Ez bûm rûniştevanê Yêrêvanê	113
H. Cindî govend dida amadekirinê bona sivikkirina	
giraniya hisreta dilê xwe.....	116
“Gava te hildaye lêve , ez zanim çi li dêve”	117
Ronakbîrên kurd yên nifşa duyemîn.....	120
H. Cindî alîkar û şîretkarê nivîskar û zaniyarên ermenî û kurd.....	122
H. Cindî wek oratorekî (peyvîkirekî) naskirî.....	127
H. Cindî beşekî zanînên xwe ji aqilbendiya gelê xwe hilda	130
H. Cindî piştî mirina hogirên xwe yên pênûsê xwedî	
li mirata wan ya berhemdariyê derdiket, ew dida weşandinê.....	132
Mirazê Êzo Cefarov – Pirtûk derheqa kurdzanê Mezin	134
Kawa Nemir- Hecîyê Cindîyekî nemir.....	137
Bîranînên min derheqa Fêrikê Êsivda	140
Kilama “Çiyano”	155
Rohat Alakom –Destana “Rizayê kurmet”.	
Enînivîsa Ezdîyên Qersê	156
Perwîz Cîhanî – Mîrê hozanan Fêrikê Êsiv	164

FIRÎDA HECÎ CEWARÎ

BÎRANÎNÊN MIN

Pirtûk amade kir, kompûtorêda berev kir
FIRÎDA HECÎ CEWARÎ



Տպագրված է «ԼԻՄՈՒՇ» ՍՊԸ-ի տպարանում:
Ք. Երևան, Տերյան 72, հեռ. 58.22.99
E-mail: info@limush.am

